

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

**KUR'ÂN'DA CENNET CEHENNEM TASVİRLERİ
BAĞLAMINDA ÖDÜL VE CEZA EĞİTİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe KAYACI

Sivas

Mayıs 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

KUR'ÂN'DA CENNET CEHENNEM TASVİRLERİ
BAĞLAMINDA ÖDÜL VE CEZA EĞİTİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Habibe KAYACI

Tez Danışmanı:

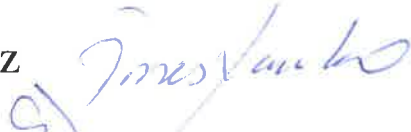

Doç. Dr. Bilal DELİSER

Sivas

Mayıs 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Başlığı : Kur'ân'da Cennet Cehennem Tasvirleri Bağlamında
Ödül ve Ceza Eğitimi
Savunma Tarihi : 03.05.2019
Danışmanı : Doç. Dr. Bilal DELİSER

	Unvanı - Adı Soyadı	İmza
Jüri Başkanı	: Prof. Dr. Ö. Faruk YAVUZ	
Üye	: Doç. Dr. Bilal DELİSER	
Üye	: Doç. Dr. Davut ŞAHİN	

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Habibe KAYACI tarafından hazırlanan Kur'ân'da Cennet Cehennem
Tasvirleri Bağlamında Ödül ve Ceza Eğitimi başlıklı tez, kabul edilmiştir.
...../...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

13/09/2019
Habibe KAYACI

ÖNSÖZ

Kur'ân'ı Kerim dünya hayatının gelip geçici olduğunu, asıl ikamet yerinin ise ahiret hayatı olduğunu vurgulamaktadır. Ahiret hayatı, dünyada yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılık bulduğu yerdir. Bu durum insanları davranış bakımından sorumlu kılmaktadır. Bilindiği gibi insan aklı ve iradesi olan bir varlıktır. Bunlar ona seçimleri olan özgür bir yaşam alanı tanımaktadır. İnanç noktasında iman ya da küfür seçimiyle başlayan bu yolculuk davranış alanında iyi ve kötü tercihiyle devam etmektedir. Bu sebeple bu dünyadaki seçimlerinin sonucu, ahirette cennet ya da cehennem hayatıyla karşılık bulmaktadır. Dolayısıyla öldükten sonra dirilip hesaba çekileceğinin şuurunda olan insan, dünyanın geçici olduğunun bilincinden hareketle davranışlarına çeki düzen vermeye çalışmaktadır.

Yüce Allah, insanları tercihlerine göre ödüllendirmekte ya da cezalandırmaktadır. Ödül ve ceza insanın hayatının her aşamasında var olan iki önemli kavramdır. İnsan hayatının her döneminde bu kavramlarla karşılaşmakta, bunlarla yaşamına yön vermektedir.

Bu sebeple cennet ve cehennem tasvirlerinde söz konusu olan ödül ve cezanın mahiyeti ve türleri çalışmamızda ele alınmıştır. İki bölüm halinde hazırladığımız bu çalışmayı “Kur'ân'da Cennet ve Cehennem Tasvirleri Bağlamında Ödül ve Ceza Eğitimi” olarak belirledik. Birinci bölümü cennet ve cehennem tasvirlerine ayrılmıştır. İkinci bölümde ise ödül ve cezanın tanımı ve çeşitlerine değinerek cennet ve cehennem tasvirlerinde ön plana çıkan ödül ve cezanın türlerinden bahsedilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında bana destek olan, yardımlarını esirgemeyen, zorlukları kolaylaştıran ve cesaretlendiren başta danışman hocam Doç. Dr. Bilal DELİSER olmak üzere Prof. Dr. Ömer Faruk YAVUZ, Prof. Dr. Hasan KESKİN, Prof. Dr. Ömer ASLAN, Prof. Dr. Talip ÖZDEŞ ve Dr. Zeynep CERAN'a sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca ilme ve öğrenmeye verdiği kıymetten dolayı her türlü imkânları önümüze sunan, ilgisini ve sevgisini her daim üzerimizden eksiltmeyen sevgili babam Rahmi KAYACI'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET	vii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmanın Sınırları ve Kaynaklar	2
BİRİNCİ BÖLÜM	5
KUR'ÂN'DA CENNET CEHENNEM ve TASVİRLERİ	5
1.1. Cennet Kelimesinin Kavramsal Çerçevesi	5
1.1.1. Cennetin Sözlük Anlamı.....	5
1.1.2. Cennetin Terim Anlamı	6
1.2. Cehennem Kelimesinin Kavramsal Çerçevesi	7
1.2.1. Cehennemin Sözlük Anlamı	7
1.2.2. Cehennemin Terim Anlamı	8
1.3. Kur'ân-ı Kerim'de Cennet Tasvirleri	8
1.3.1. Cennetin İsimleri	9
1.3.1.1. Cennet	11
1.3.1.2. Firdevs.....	11
1.3.1.3. Cennetü'n-Naîm.....	12
1.3.1.4. Adn.....	13
1.3.1.5. Dârüsselâm.....	14
1.3.1.6. Hüsnâ	14
1.3.1.7. Dârlumukâme.....	16
1.3.2. Cennet Nimetleri.....	16
1.3.2.1. Cennette Eşya, Hizmet ve Giyim.....	17
1.3.2.2. Cennet İçecekleri ve Yiyecekleri	19
1.3.2.3. Cennette Huzur	22
1.3.2.4. Allah Rızası ve Ru'yetullah	22
1.3.3. Cennet Ehli ve Özellikleri	25

1.3.3.1. İman Edip, Sâlih Amel İşleyenler	25
1.3.3.2. Sabredenler.....	27
1.3.3.3. Allah' a ve Peygambere İtaat Edenler.....	28
1.3.3.4. İyilik Yapanlar ve İyilikte Önde Olanlar	30
1.3.3.5. Takva Sahibi Olanlar	34
1.4. Kur'ân-ı Kerim'de Cehennem Tasvirleri	36
1.4.1. Cehennemin İsimleri.....	36
1.4.1.1. Cehennem.....	38
1.4.1.2. Cahîm	38
1.4.1.3. Hâviye	39
1.4.1.4. Hutame	39
1.4.1.5. Lezâ.....	40
1.4.1.6. Saîr	40
1.4.1.7. Sekar.....	41
1.4.2. Cehennem Azabı.....	41
1.4.2.1. Cehennemin Yiyecek ve İçecekleri.....	42
1.4.2.2. Cehennemde Kıyafet, Eşya ve Mekân	46
1.4.2.3. Cehennemde Hüsran	47
1.4.3. Cehennem Ehli ve Özellikleri.....	49
1.4.3.1. İnkâr Edenler, Kâfirler	50
1.4.3.2. Münafıklar.....	52
1.4.3.3. Kasten (Haksız Yere) Cana Kıyanlar	54
1.4.3.4. Faiz Yiyenler.....	56
1.4.3.5. Şirk Koşanlar.....	57
İKİNCİ BÖLÜM	61
CENNET CEHENNEM TASVİRLERİ VE ÖDÜL CEZA.....	61
2.1. Ödül ve Ceza Eğitimi	61
2.1.1. Eğitimde Ödüllendirme.....	63
2.1.1.1. Ödülün Tanımı ve Amacı.....	63
2.1.1.2. Ödül Türleri.....	64
2.1.1.2.1. Maddi Ödül.....	65
2.1.1.2.2. Manevi Ödül.....	67

2.1.2. Eğitimde Cezalandırma	69
2.1.2.1. Cezanın Tanımı ve Amacı	69
2.1.2.2. Cezanın Türleri	71
2.1.2.2.1. Maddi ceza	71
2.1.2.2.2. Manevi Ceza.....	74
2.2. Cennet Tasvirleri ve Ödül Eğitimi	79
2.2.1. Maddi Ödüller.....	79
2.2.2. Manevi Ödüller	80
2.2.2.1. Sevgi ve Değer Vermek	81
2.2.2.2. Güven Ortamı Sunmak	82
2.2.2.3. Ümit Vermek	83
2.2.2.4. Müjdelemek	84
2.2.2.5. Sonsuz Huzur içinde yaşamak	85
2.2.2.6. Davranışın Karşılığının Verilmesi	86
2.3. Cehennem Tasvirleri ve Ceza Eğitimi.....	89
2.3.1. Maddi Ceza.....	90
2.3.2. Manevi Ceza	91
2.3.2.1. Allah'ın Sevgisinden Mahrumiyet, Gazabına Uğramak.....	91
2.3.2.2.Uyarma/İkaz.....	92
2.3.2.3. Kınama, Azarlama	94
2.3.2.4. Tehdit ve Gözdağı vermek.....	96
2.3.2.5. Korku ve Endişe.....	97
2.3.2.6. Zaman Tanıma/Mühlet Verme.....	98
2.3.2.7. Pişmanlık, Nefsiyle Hesaplaşma.....	99
2.3.2.8. Kötü Davranışın Karşılığını Yaşatma.....	100
2.3.2.9. Sonsuza Dek Süren Acı ve İstirap	102
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	109
ÖZ GEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

as.	: Aleyhisselam
b.	: Bin
Bk./bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım Yeri Yok
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
M.Ü	: Marmara Üniversitesi
S.A.V.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc./trc.	: Tercüme Eden
Thk.	: Tahkik
t.s	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri

ÖZET

İnsanlar ölümden sonraki hayatı merak etmekte âhiret yurdunu, cennet ve cehennemi ancak tahayyül ederek anlamaya çalışmaktadır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de bizler için soyut olan cennet ve cehennem hayatını zihinlerimizin algılayacağı şekilde tasvir ederek anlatmaktadır. Yapılan iyiliğin ve kötülüğün karşılığını, âhirette mutlaka vereceğini bildirmekte kimseye haksızlık yapılmayacağını haber vermektedir. Kur'ân-ı Kerim'de insanlar iyi davranışlarının karşılığı olarak cennetle müjdelenmekte, kötü davranışlarının neticesinde ise cehennem azabıyla uyarılmaktadır. Dünyadaki davranışlarımızın karşılığı olarak cennet ve cehennem tasvirlerinde bahsedilen ödül ve ceza disiplini, insan davranışlarının kontrol altına alınmasını sağlamaktadır. Ayrıca Yüce Allah'ın ödüllendirme ve cezalandırma metodu günümüz sosyal hayatına, hukuk ve eğitim sistemine ışık tutmaktadır. Ödül ve cezanın güzel davranışların devamı, kötü davranışların da terkinin sağlanması yönünde terbiye edici etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla huzurlu ve problemsiz bir hayatın devamı, ödül ve ceza disiplininin sağlıklı işleyişine bağlıdır.

Bu sebeple “Kur'ân'da Cennet Cehennem Tasvirleri Bağlamında Ödül ve Ceza Eğitimi” çalışmamızın konusu olmuştur. İki bölüm halinde hazırlanan konumuza Kur'ân-ı Kerim kaynaklık etmektedir. Birinci bölümde cennet ve cehennem tasvirleri anlatılmış, âyetler Kur'ân bütünlüğü içinde araştırılmıştır. İkinci bölümde ise ödül ve ceza disiplininin ne olduğundan; cennet ve cehennem tasvirlerinde ortaya çıkan ödül ve ceza eğitiminden bahsedilmiştir. Araştırmamızda elde edilen sonuçlar belirtilmiştir. Sonuç olarak görülmüştür ki; cennet ve cehennem insan davranışlarının neticesinde âhirette karşımıza çıkan ödül ve cezanın karşılığıdır. Yüce Allah cennet ve cehennem tasvirleriyle kendisinin ödüllendirme ve cezalandırma metodunu ortaya koymaktadır. Bu tasvirlerde bahsedilen anlatım aynı zamanda insan davranışlarının nasıl ve ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği yönünde, kriterler de sunmaktadır.

Kısacası cennet ve cehennem tasvirleri insan davranışlarını eğitmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Cennet, Cehennem, Ödül, Ceza,

ABSTRACT

People wonder about the life after death and they are trying to understand both the hereafter and heaven and hell with their imagination. Almighty Allah describes, in Qur'an, heaven and hell which are abstract to us by portraying the way our minds can understand. Allah held that the provision of both favor and evil that is done by people will be repaid in hereafter and he reports that no injustice would be done. In Qur'an, people are heralded with heaven as the provision of their good behaviors and they are warned by perdition as a result of their bad behaviors. As a consequence of our behaviors reward and punishment disciplines mentioned in the depiction of heaven and hell, provides the control of human behavior. Also, Almighty Allah's reward and punishment method, today shed light on our social life, education and law system. The reward and punishment has the effect on the continuation of good behavior and ensuring the abandonment of bad behavior. Hence the continuation of a peaceful and problem-free life depends on the healthy functioning of reward and punishment discipline.

Therefore, "Reward and Punishment Education in the Context of Heaven and Hell Depictions in the Qur'an" has been the subject of our study. Qur'an is the source of our subject which is prepared in two parts. In the first part, heaven and hell depictions are described and verses were searched in the own integrity of Qur'an. In the second part, it has been mentioned what is the discipline of reward and punishment and education of reward and punishment emerged in the depiction of heaven and hell. The results obtained from this study are given. As a result, it has been seen that heaven and hell are equal to reward and punishment that we face in hereafter as a result of human behaviors. Almighty Allah, reveals his reward and punishment method with his depiction of heaven and hell. Mention in these depictions also offers criteria in terms of in what way human behaviors should be considered.

In short, heaven and hell depictions educate human behavior.

Key Words: Tafsir, Heaven, Hell, Reward, Punishment

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Cennet ve cehennem hayatı geçmişten günümüze bütün dinlerde, bilhassa İslâm dininin literatüründe geniş yer tutmuş, ölümden sonraki hayat her zaman merak konusu olmuştur. Bu tasvirler dünyadaki davranışlarımızın karşılığı olarak ödül ve ceza teminatı bağlamında sunulmuştur. Ayrıca âhirette ödül ve cezanın olması insan davranışlarını ve hareketlerini etkilemektedir. Dünya hayatında yaptıkları nedeniyle hesaba çekileceğini bilmesi kişinin kendisini kontrol altına almasını ve davranışlarına çeki düzen vermesini sağlamaktadır.

Kur'ân ve sünnette, cennet ve cehennem tasvirleri bağlamında sunulan anlatım bu mekânlara olan merakımızı gidermekte; bu yerlerin niteliklerini hakkında bilgi sunmaktadır.

Ödül ve ceza bir eğitim metodu olarak eski çağlardan beri kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir. Ödül ve ceza aklı başında her bireyin kabullendiği ve olmasını istediği disiplin yöntemleridir. İnsanda var olan adalet duygusu, hak arayışı gibi sebeplerde bu sistemi zaten zorunlu kılmaktadır. Allah Teâlâ'nın cennet cehennem tasvirleri bağlamında sunmuş olduğu ödül ve ceza metodu bu eğitim disiplininin niteliklerini bize sunmaktadır. Bu açıdan da çalışmamızın konusunu cennet cehennem tasvirlerinde ödül ceza eğitimi olarak belirledik.

Yüce Allah insanı akıl ve özgür irade sahibi üstün bir varlık olarak yaratmıştır. İnsanları doğru yola iletmek için kutsal kitaplar ve Peygamberler göndermiştir. Kur'ân-ı Kerim bu kitapların sonuncusu ve değişmemiş olanıdır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de yer alan bilgiler insan hayatı için son derece önemlidir. Dolayısıyla dünyada yaptığımız davranışların karşılığı olarak vaad edilen cennet ve cehennem hayatı insanoğlu için önemli bir yer teşkil etmektedir. Bir lütuf, saadet, ikram yeri olarak cennet kullara ödül olarak; işkence ve azap yeri olan cehennem de ceza olarak sunulmuştur. Yüce Allah güzel davranışlarda bulunan kullarını âhirette cennet hayatı ile ödüllendireceğini bildirmekte, cennete vereceği ödülleri de Kur'ân-ı Kerim'de ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Aynı şekilde kötü davranışların karşılığında ise azabından bahsetmekte, nasıl cezalandıracağını ise yine

Kur'ân-ı Kerim'de bildirmektedir. Bu sebeple ebedîyet yurdunun iki farklı emsalini içeren cennet ve cehennem tasvirleri insanların dikkatini çekmiş, yaşam şekillerine yön vermiştir.

İnsanoğlunun hayatına çeki düzen vermesini sağlayan ödül ve ceza hayatın her aşamasında eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. Dolayısıyla cennet ve cehennem tasvirlerinde ortaya çıkan ödül ve ceza eğitimi önem arz etmektedir. Bu tasvirlerden yola çıkılarak hazırlanacak olan ödül ve cezanın nitelikleri, sınırları günümüz problemlerini de aydınlatacak niteliktedir. Elbette ki cennet ve cehennem hayatı üzerine daha önceden yapılmış ilmi çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu anlatımların ödül ve ceza eğitimi ile mukayese edilerek anlatılması konumuzu ayrıcalıklı kılmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmamızın hedefi, cennet ve cehennem tasvirlerinde sunulan ödül ve ceza eğitiminin metodunu belirlemek, terazinin iki kefesini dolduracak olan bu değerlerin Kur'ân'da nasıl sunulduğunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda cennette ödül ve cehennemde cezayı gerektiren davranışlar, sunulan ödül ve cezanın nitelik ve niceliklerini de araştırmak çalışmamızın amaçları arasındadır.

3. Araştırmanın Sınırları ve Kaynaklar

Çalışmamız Kur'ân-ı Kerim bütünlüğü içerisinde ele alınmıştır. Araştırmamızın konusu Cennet ve cehennem tasvirleriyle sınırlı tutularak hazırlanmıştır. Bu sebeple ödül ve ceza konusundaki değerlendirmemiz cennet ve cehennem tasvirlerini bağlamaktadır. Bu çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Kur'ân'da Cennet Cehennem Tasvirleri" başlığı altında ele alınmıştır. Bu amaçla da öncelikle cennet ve cehennem kavramlarının tanımları üzerinde durulmuş, cennet isimleri, cennet nimetleri ve cennet ehlinden bahsedilmiştir. Aynı şekilde cehennem isimleri, cehennem azabı ve cehennem ehlinden de bahsedilerek bu bölüm tamamlanmıştır. İkinci bölüm ise "Cennet Cehennem Tasvirleri Ve Ödül-Ceza" başlığı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu bölümde de ilk olarak eğitimde ödüllendirme ve cezalandırma sistemi üzerinde durulmuştur. Bu sebeple ödül ve cezanın tanımları yapılmış, ödül ve cezanın amacından ve türlerinden bahsedilmiştir.

Cennet tasvirlerinde ortaya çıkan ödöl eğitimi ve cehennem tasvirlerinde vurgulanan ceza eğitiminden bahsedilerek çalışmamız tamamlanmıştır.

Araştırmamız başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Davûd gibi muhaddislerin eserlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Bunun yanında Fahreddin er-Râzî, İbn Kesîr, Seyyid Kutup, Mevdudi, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Ömer Nasuhi Bilmen gibi müfessirlerin tefsir kitaplarından çokça yararlanılmıştır. Müfredât, Lisânu'l-Arap sözlüklerin yanı sıra Türkçe sözlükler ve TDV İslâm Ansiklopedisi kaynakları kullanılarak konumuz desteklenmiştir. Ayrıca M. Emin Ay, H. Fikret Kanad gibi eğitimcilerin kitaplarından da istifade edilerek konumuz zenginleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA CENNET CEHENNEM ve TASVİRLERİ

1.1. Cennet Kelimesinin Kavramsal Çerçevesi

1.1.1. Cennetin Sözlük Anlamı

Arap dilinin kurallarına göre bir kelimenin manasına vakıf olabilmek için o kelimenin hangi kökten türetildiğini bilmek önemlidir. Cennet kelimesi de c-n-n kökünden türetilmiş olup, “duyu organlarıyla idrak edilemeyip, ona gizli tutulan şey” anlamında bir isimdir.¹ “Üzerini gece örtünce bir yıldız gördü.” (el-Enâm 6/76) Âyetinde de bu manada kullanılmıştır. C-n-n kökünden türetilmiş diğer sözcüklerde de gizli ve örtülü anlamını görmek mümkündür. Cin; görünmeyen canlı varlıklar, mecnun; akli örtülü olan, cenin; bebeğin anne karnında örtülü ya da gizli olması, cünne; kalkan anlamında olup, münafıkların yalanlarını yeminle gizleyip gerçeği saklamaları, cinnet; aklın örtünmesi, deli olmak örneklerinde de bu durum görülmektedir.² Bu kelime gece için kullanıldığında “cenan” olmakta, gecenin iyice kararması ve örtünmesi anlamına gelmektedir. Aşağıdaki şiir buna örnek gösterilmiştir:

“Olmayaydı eğer gecenin karanlığı, bizim komşumuz yetişmişti mutlaka
İyad b. Naşib’e; Zürrims ile (kumlarda biten ağaçlık olan) el- Erta’da.”³

Cennet kelimesi; “içinde ağaç ve hurmaları bulunan bahçe” anlamına da gelmektedir.⁴ “Andolsun Sebe halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardır: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu...” (Sebe’ 34/15) âyetinde bu manada kullanılmıştır.

¹Râğıb el-İsfehâni, Müfredâtü Elfâzu'l Kur'ân, thk. Safvan Adnan Davûdî, 3. Baskı (Dimeşk: Dârul Kalem, 2002), 203.

² Muhammed Fuâd Abdülbâkî, “cnn”, el-Mu‘cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim (Kahire: Dârul Hadis, 1422/2001), 220-221.

³ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebûbekr. el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 1998), 7:68-69.

⁴ Ebul Fazıl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 3. Baskı (Beyrut: Dârus-Sadır, 1994), 13:100.

Cennet kelimesinin bu şekillerde isimlendirilmesinin sebebi dünyada bulunan bahçelere benzetilmesinden dolayı ya da fiziksel özelliklerinin ve nimetlerinin içeriğini duyularımızla hissedebilmenin gizli tutulmuş olmasındandır.⁵ Hayal edilip dünyadakilerle benzerlik kurulmasına rağmen, gerçek mahiyetinin saklandığı aşikârdır.

Cennet kelimesinin Batı dillerinde karşılığına bakıldığında onu ifade etmek için “paradis” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelimenin aslında Grekçe paradeisos olup eski Farsçada “etrafı çevrilmiş yer, ağaçlı bahçe” anlamına gelen “pairi-daeza” dan geldiği belirtilmektedir.⁶

Cennet, insanoğlunun dünya hayatında da arzuladığı, kendisinden faydalandığı, ağaçları, meyvesi olan bahçe kavramıyla ifade edilmiştir. Âhret yurdunun tüm mekânlarında olduğu gibi bu yerin de gerçek manada sahip olduğu özelliklerini insan duyu organlarıyla algılayamaz. Bir şeyin gizli olması ona olan merakı, heyecanı artırır. Muhtevası fizik ötesi olan cennetin ve neticede âhret yurdunun insan şuuruna gizli tutulmasında da bu hikmet gözetilmiş olabilir. Bununla birlikte görüldüğü gibi metafizik bir kavram olan cennet; bağ bahçe, ve bitki örtüsünün zemini örtmesi gibi gizli, örtülü anlamlarına gelmektedir. Fiziki alanda sahip olduğu bu manaların fizik ötesi alanla bir bağı bulunmaktadır. Çünkü Kur’ân’da bahçe, yeşillik, ırmak gibi anlamlarda cennet tasvirleri yapılmaktadır. (El-Bakara 2/25; el-En’âm 6/99) Ayrıca ahiretteki cennette insanlar için gizli kalmakta, gözle görülememektedir. Bu sebeple fiziki alanda sahip olduğu anlamla metafizik boyutta kazandığı anlam arasında analogik bir ilişki bulunmaktadır.⁷

1.1.2. Cennetin Terim Anlamı

Din terminolojisinde bir terim olarak cennet, Yüce Allah’ın iman edip sâlih ameller işleyen kullarına âhirette vaat ettiği nimetlerin ve özel mükâfatların bulunduğu yurdu ifade etmektedir.⁸

⁵ İsfehâni, Müfredât, 204.

⁶ M. Süreyya Şahin, “Cennet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV yayınları, 1993), 7: 374.

⁷ Ömer Faruk Yavuz, Kur’an’da Sembolik Dil (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 313-315.

⁸ Fikret Karaman, Dini Kavramlar Sözlüğü (Ankara: DİB yayınları, 2006), 96.

Cennet için, Allah tarafından bildirilenleri kabul eden mü'minlere âhirette ödül mahiyetinde sunulan sonsuz mükâfat diyarıdır, denilir.⁹ Hoşnutlukların yeri olan, hoş bir hayatın sürüldüğü; Allah'ın kullarından memnun kaldığı ebedî yerdir.¹⁰ Şeklinde tanımlamalar da yapılmıştır.

Kısacası cennet; Allah Teâlâ'nın mü'min kullarına ödül olarak hazırladığı özel mekândır. Bu yer ki “genişliği yer ile gök kadar olan” (el-Hadid 57/21), “içinde temelli kalınacak olan” (el-Beyyine 98/8), “esenlik ve dirlik” (el-Furkan 25/75), “cömertçe verilmiş rızık ve bağışlama” (el-Hac 22/50) yeridir.

Kur'ân' da cennet kelimesinin kullanımlarına bakıldığında müfred, tesniye ve cemi olarak toplam 147 yerde geçtiği görülmektedir. Bunlardan 70'i müfred 7'si tesniye ve 70'i de cemi olarak yer almıştır.¹¹

Cennet kelimesinin tanımlarına baktığımızda ortaya çıkan tablo şudur: İçine girmeden görülemeyen, çeşitli nimetlere sahip bağ ve bahçeleri olan özel bir yerdir. Âhirette Allah'a iman edip güzel davranışlarda bulunanlar için özel olarak hazırlanmış ebedî mükâfat diyarıdır. Dünya hayatında arzu edilen nimetlerin daha güzelinin âhirette mümin kullara; huzur, şifa, esenlik kaynağı olarak maddi ve manevi şekillerde sunulmasıdır. Dünyada yapılan sâlih amellere karşılığı olarak verilen bir ödüldür.

1.2. Cehennem Kelimesinin Kavramsal Çerçevesi

1.2.1. Cehennem Sözlük Anlamı

Cehennem; sözlükte “derin, dipsiz, dibi görünmeyen kuyu” anlamına gelen bir sözdür.¹² Aslının Farsça “cihnam” kelimesinden gelmiş olduğu tahmin edilmekte olup bu kelime Allah'ın tutuşturulmuş ateşi anlamında bir isimdir.¹³ Yağmurunu bırakmış bulut anlamına gelen “Cehame”den dolayı da cehennem diye isimlendirildiği belirtilmiştir. Buna göre bulut yağmuru bıraktığı için rahmetten

⁹ Şinasi Gündüz, Din ve İnanç sözlüğü, (Ankara: Vadi yayınları, 1998), 80. Ayrıca bk. Dînî Terimler Sözlüğü, Kemal Yavuz v.dğr. (B.y. Türkiye Gazetesi yayınları, ts.) 1: 68.

¹⁰ Suad el hâkim, İbnu'l Arabi Sözlüğü, trc. Ekrem Demirli, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004), 134.

¹¹ Abdülbâkî, “Cnn”, 220-224.

¹² İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab (Beyrut: Dârus Sadır, 1990), 12:112.

¹³ İsfehâni, Müfredât, 209-210.

uzaklaşmıştır ve “cehame” olmuştur. Çünkü yağmur rahmet demektir. Allah da cehennemden rahmetini çekmiş böylece cehennemin görüntüsü çirkinleşmiştir.¹⁴

Cehennem kelimesinin kökeni hakkında farklı görüşler ileri sürülmüş olup bu görüşlerden biri de kavramın aslının İbranice “ ge ben hinnom” ya da Farsça “ Cihmen kökünden gelmiş olabileceği şeklindedir.¹⁵ Grekçede geenna, Latince gehenna olarak geçen kelimenin aslının İbranice “ge hinnom”dan (hinnom vadisi) gelmiş olma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Büyük ihtimalle Arapçaya buradan geçmiştir. Hinnom vadisinde Yahuda kralları çocuklarını ateşle yakıp tanrılarına kurban ediyorlardı. Bundaki amaçları ise cehennem tanrıları olan Molek’in öfkesinin yatışacağına olan inançlarıydı. İsrail peygamberlerinin Hinnom Vadisi’ni lanetlemeleri üzerine daha sonraki krallar döneminde bu ahlaksızca davranışlarını terk etmişlerdir. İnsanların bu yerde ateşten geçirilmesinden dolayı öldükten sonraki azap yerlerine bu ismi vermişlerdir.¹⁶ Bütün bunlar cehennemin derin kuyu anlamında olduğunu ortaya koymaktadır.

1.2.2. Cehennemin Terim Anlamı

Bir terim olarak cehennem; bu dünyada İslâm’ı kabul etmeyenlerin yani Allah’a iman etmeyenlerin ebedîyyen kalacağı, imanı olduğu halde sâlih amelde bulunmayanların ise günahlarının karşılığında ceza çekeceği azap yeri olarak tanımlanmıştır.¹⁷

Cehennem kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’ de 77 yerde geçtiği görülmektedir.¹⁸ Geçtiği yerlerde daha çok azabı hak edenlerin, Allah’ın emirlerine uymayanların cezalandırılacağı yer manasında kullanılmıştır.

1.3. Kur’ân-ı Kerim’de Cennet Tasvirleri

Öldükten sonraki hayat; cennet, cehennem gibi konular insanlar için hep bir merak konusu olmuştur. Âhiret hayatının duyularımızla idrak edilebilmesi mümkün

¹⁴ Suud el Hakim, İbnul Arabi sözlüğü, 130.

¹⁵ Ali Toksarı, İslâmî Kavramlar Sözlüğü, (Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997), 149.

¹⁶ Ömer Faruk Harman, “Cehennem”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV yayınları, 1993), 7: 225. Bk. Orhan Hançerlioğlu, İslâm İnançları Sözlüğü, 2. Baskı (İstanbul: Remzi kitapevi, 1994), 51.

¹⁷ Fikret Karaman, Dini Kavramlar Sözlüğü, 87.

¹⁸ Bk. Cehennem kelimesinin geçtiği âyetler için Abdülbâkî, “Chn”, 226-227.

olmadığı için bu âleme ait bilgileri ancak güvenilir kaynaklardan edinebiliriz. Yüce yaratıcının kelamı olan Kur'ân-ı Kerim'den istifade edilerek bu bölümde cennet tasvirleri hakkında bilgi verilecektir. Bu bölümde Cennetin isimleri, cennet nimetleri ve cennet ehlinin özellikleri üzerinde durulacaktır.

1.3.1. Cennetin İsimleri

Kur'ân-ı Kerim'de 147 yerde geçen cennet kelimesinin geçtiği yerlere bakıldığında farklı anlamları ifade ettiği görülmektedir. Dünyada, bildiğimiz bağ ve bahçe anlamında yirmi beş yerde; Âdem ile Havva'nın yerleştirildiği mekân olarak altı yerde; Hz. Peygamber'in Cebrail'i gördüğü Sidretül Munteha'da bulunan Meva Cennetini anlatmak için de bir yerde geçmiş; bunun dışındaki diğer âyetlerde ise âhiret yurdu olan cenneti anlatmak amacıyla yer aldığı görülmüştür.¹⁹

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan cennetle ilgili isimler konusunda onun sıfatı, bölümleri ya da müteradifi mi olduğu konusunda tam bir ittifak yoktur. Bunun sebebi Kur'ân'da bu konuda kesin bir ayırımın bulunmamasıdır. Bununla birlikte cennet kelimesinin Kur'ân'da geçiş şekillerine ve bu kelimenin aldığı isimlere göre farklı yorumlar yapılmıştır. Bu görüşlerden birisine göre cennet, birden fazladır ve çeşitleri vardır. İbn Abbas'tan gelen rivâyetle İsfehânî Kur'ân'da “cennetler” (el-Kehf 18/107) şeklinde çoğul ibarenin bulunmasını cennetlerin yedi tane olmasına bağlamıştır. Ona göre Bu cennetler: Cennet'ül firdevs, adn, cennetü'n-naîm, dârü'l huld, cennetü'l-me'va, dârusselâm ve illiyyîn'den ibarettir.²⁰ Dârü'l huld ve cennetü'l-me'vâ için, huld'un ebedîyet, sonsuzluk manasına gelmesinden Me'vâ'nın ise sığınılacak yer anlamında olmasından dolayı, isimden ziyade cenneti niteleyen kelimeler olduğu düşünülmüştür.²¹ Benzer şekilde İlliyyîn kelimesinin geçtiği âyete bakılarak “Ama iyilerin defteri yüksek katlardadır.” (el Mutaffifîn 83/18) yükseklik anlamı içermesinden dolayı onu cennetin isimleri arasında saymak için yeterli bir delil olmadığı düşünülmüştür.²² Bunun dışında “dâr” sözcüğü bir ayette tek başına olmak üzere (Sâd 38/46) kimi zamanda ed-dârü'l-âhire, dârü'l-âhire (âhiret yurdu), ukbe'd-dâr (yurdun sonu) gibi sözcüklerle beraber cennet anlamını karşılayacak

¹⁹ Bekir Topaloğlu, “Cennet” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7:376.

²⁰ İsfehâni, Müfredât, 204.

²¹ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 376.

²² Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

şekilde âyetlerde yer almaktadır. (el-Enâm 6/32; el-Ankebût 29/64; er-Ra'd 13/22,24) Aynı şekilde bu kalıplar da inananlar için asıl kurtuluş yolunun âhret yurdu (cennet) olduğunu anlatmak için kullanılmıştır.²³ Yani niteleme özelliğine sahiptir.

Konak, köşk anlamına gelen “gurfe”nin cennetin hem bir bölümü olarak hem de onun yerine geçen kelime olarak kullanıldığı belirtilmişken; ecr, rahmet, rahmetullah, rızkun kerîm kelimelerinin de mana itibariyle cenneti ifade edecek şekilde kullanıldığı görülmektedir.²⁴

Rahmân sûresinde ise iki cennete ilaveten iki tane daha olmak üzere dört cennetten bahsedilmektedir. (er-Râhman 55/46,62) Bu durumda akıllara birden fazla cennet olup olmadığını getirebilir. Burada geçen cennetler kelimesine verilen manalar da çeşitlilik arz etmekte olup kast olunan manayı anlamaya yönelik çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bunlardan birisi de cennetin burada sözlük anlamıyla kullanılmış olabileceği yönünde olup yani iki cennet (iki bahçe) dışında ilaveten iki cennet (iki bahçe) daha verileceği şeklindedir.²⁵ Yine diğer ihtimaller de düşünülerek dört cennetten ikisinin Mukarrebun diye isimlendirilen kişilere; diğer ikisinin de Ashabul Meymene ya da Ashabul Yemin olarak bahsedilen mü'minlere verileceği şeklindedir.²⁶ Buna sebep olarak da bu kimselerin Kur'ân'da sâlih kimseler olarak bahsedilmesi gösterilmiştir. (el-Vâkıa 56/8-11) Bir Kur'ân üslubu olarak tesniye zikredilip tekil kastedilmiş de olabilir.²⁷

Yukarıda da bahsedildiği gibi farklı şekilleriyle ve manalarıyla cenneti ifade etmek için farklı kelimeler kullanılmıştır. Cenneti anlatmak için farklı isimlerle cennetin zikredilmesi elbetteki Allah'ın ilminin bir zenginliğidir. Bununla birlikte anlaşılmaktadır ki bu isimler kimi zaman niteleme amacıyla kimi zaman da cennetin bir bölümünü anlatmak için kullanılmıştır.

²³ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

²⁴ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

²⁵ Ebu'l Al'a Mevdudi, Tefhimu'l Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr. 2. Baskı (İstanbul, İnsan Yayınları, 1996), 6: 85.

²⁶ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, 6: 85.

²⁷ Bilal Deliser, Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usulü (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014), 144.

Bu bölümde cennetin isimleri olarak İslâm literatürüne geçmiş olanlardan²⁸ yedi tanesi üzerinde kısaca durulacaktır.

1.3.1.1. Cennet

Cennet; âhiretteki mükâfat yurdunu anlatmak için Kur'an-ı Kerim'de yer alan isimler içinde en çok kullanılanıdır, çoğuluyla birlikte birçok âyette yer almaktadır.²⁹ Cennet kelimesinin bu şekilde çoğu âyette cemi şekliyle (cennat) yer alması diğer isimlerin ise müfred şeklinde gelmesinden dolayı bu kelimenin mükâfat diyarının tamamını anlatmaktadır.³⁰

Sanat, edebiyat, tarih gibi birçok alanda yapılan çalışmalarda ve anlatımlarda çoğunlukla cennet ismi tercih edilip kullanılmaktadır.³¹ Terim manasıyla bütünleşmiş halde toplumun her kesiminden insana hitap edecek şekilde diğer isimlere nazaran cennet kelimesi daha çok tercih edilmektedir.

1.3.1.2. Firdevs

Sözlükte Firdevs: “içinde üzüm bulunan bahçe” anlamına gelen bir isimdir.³² Kur'an-ı Kerim'de ise iki ayrı yerde geçmektedir. Bir âyette cennet kelimesinin çoğuluyla birlikte (el-Kehf 18/107) geçmekte, diğer ayette ise âhret cenneti (el-Mü'minûn 23/11) anlamında tek başına kullanılmıştır.³³ Bu âyetlerde iman edip iyi işler yapanların, namaz kılp zekât verenlerin, boş işlerden yüz çevirenlerin, ırzlarını koruyanların, emanete ve sözlerine riâyet edenlerin firdevse varis olacakları belirtilmiştir.

Firdevs'in cennetin tamamını ya da bir bölümünü ifade ettiği konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Birinci yaklaşım firdevsin cennetin tamamını ifade ettiği şeklindedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de yer alan âyeti kerimede firdevs, kendisi müzekker bir isim olduğu halde onu ifade etmek üzere müennes zamiri gelmiştir. Ayrıca Mü'minun sûresinde firdevse kimlerin gireceği belirtilmiş, aynı özelliklerden Meâric sûresinde de geçtiği görülmüş olup bu kimselerin ise cennetlerde olacağından

²⁸ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

²⁹ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 376.

³⁰ Topaloğlu, “Cennet”, 7:376.

³¹ Topaloğlu, “Cennet”, 7:376.

³² İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 3.Baskı (Beyrut: Dârus Sadır,1994), 6: 163.

³³ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

bahsedilmiştir. (el-Meâric 70/22-35) Bu yüzden de cennetin tamamını ifade ettiği düşünülmüştür.³⁴ Diğer bir yaklaşım da firdevsin cennetin bir bölümü olduğudur. Çünkü firdevs, cennet dereceleri içinde en yüksek en gözde ve itidal olan bölümü olup, meyve bahçesi anlamını içermektedir.³⁵ Konuyla ilgili bir hadis-i şerif de şöyledir: “Cennette yüz derece vardır ki, Allah onları Allah yolunda cihat eden mücahitler için hazırlamıştır. İki derece arasındaki mesafe, gökle yer arasındaki mesafe gibidir. Siz Allah’tan (cennet) istemeyi dilediğinizde Ondan firdevsi isteyin. O cennetin efdalidir ve cennetin en yücesidir.”³⁶

Firdevs’i cennetin tamamını değil de bir bölümünü ifade edecek şekilde anlamak daha yerinde ve makul görünmektedir. Netice itibariyle Allah’ın emirlerini yerine getirme doğrultusunda herkes aynı hassasiyete sahip değildir. Bu durumda gerçek manada Hakkı tanıyan ve güzel davranışlarda bulunan mü’minler için cennetin bir bölümünde özel bir ödüllendirme olabilir. İman edip Sâlih amel işleyenler namaz, oruç gibi dini ve ahlaki vazifelerini yerine getirenler kısacası âyette belirtilen vasıflara sahip olanlar için cennetlerin en yükseği, efdali olan bağları bahçeleri olan firdevs cenneti layık görülmüştür. Hadiste belirtildiği gibi orası en yüksek makam olduğu için de oradan ayrılıp başka bir makama geçmek istemeyeceklerdir.

1.3.1.3. Cennetü’n-Naîm

Naîm; Arapça bir sözcük olup “güzel hal içinde olmak” anlamına gelmektedir.³⁷ Kur’ân-ı Kerim’de on yerde geçen naîm sözcüğü üç yerde tekil onun dışındaki yerlerde çoğul haliyle gelmiştir.³⁸

Naîm sözcüğünün huzur, mutlu hayat anlamına gelen nimet kelimesinden daha kapsamlı olduğu belirtilmiş, onun insana huzur verecek mutlu olmasını sağlayacak maddi ve manevi her türlü nimeti içerdiği ifade edilmiştir.³⁹ Cehennem

³⁴ M. Said Özervarlı, “Firdevs”, TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13:123-124.

³⁵ Vehbe Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, trc. Kurul, (İstanbul: Bilimevi Yayınları, 2003), 8: 290.

³⁶ Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, trc. Kamil Miras, 4. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 1978), 8: 258. Ayrıca bk. Sünen-i Tirmizî Tercemesi, trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu (İstanbul: Yunus Emre Yayınları ts.), 4: 308.

³⁷ İsfelhâni, Müfredât, 814.

³⁸ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 376.

³⁹ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 376.

isimlerinden olan cahîmin karşılığında bir âyette naîm kelimesinin geçmesinden dolayı (el-İnfîtâr 82/13-14) cennetin isimlerinden biri olarak düşünülmüştür.⁴⁰ Bu âyette iyiler ve kötüler karşılaştırılmakta akıbetleri anlatılmaktadır. İyiler (naîm) mutluluklar içinde, kötülerin ise cahîm (ateşte) olacağı belirtilmiştir. Aynı şekilde Hz İbrahim'in de naîm cennetine varis olmak için dua ettiği âyette görülmektedir. (eş-Şuarâ 26/85)

1.3.1.4. Adn

Adn kelimesi sözlükte “bir mekânda ikamet etmek, istikrar ve sebat kılmak” gibi anlamlara gelmektedir.⁴¹ Cennât kelimesiyle beraber kullanılmasından dolayı âhiretteki ebediyet cennetini tasvir etmektedir.⁴² Kur’ân-ı Kerim’de on bir âyette geçmektedir. Geçtiği yerlerde sabah akşam hazır olan rızık, türlü meyve ve yiyecekler, gözlerini eşlerine dikmiş güzeller, altın ve inciden süsler, ince ve kalın ipekten elbiseler ve içinde ırmakların aktığı yer olarak tasvir edilmiştir. (en-Nahl 16/31; el-Kehf 18/31; Meryem 19/61-62; Fâtır 35/33; Sâd 38/51-52) Bir Hadis-i Şerif’te Adn cenneti hakkında Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “İki cennet vardır ki bunların kapları ve içlerindeki eşya gümüştedir. Diğer iki cennet daha vardır ki bunların kapları ve eşyaları da altındandır. Adn cennetindeki cennet ehli ile bunların Rablerine nazarları arasında Allah’ın vechinde (yüzünde) Kibriya ridasından başka bir şey bulunmayacaktır.”⁴³

Müfessirlerin çoğuna göre adn, cennetin bir bölümünü ifade etmekte bir kısmına göre de kimi âyetlerde cennat kelimesiyle (Sâd 38/50; Fâtır 35/33; es-Saff 61/12) beraber kullanılmasından dolayı cennetin tamamını ifade etmektedir.⁴⁴ Birinci görüş daha isabetli gözükmektedir. Cennâtü adn kullanılması onun tamamının adı olduğu anlamına gelmez. Ayrıca Kur’ân’da adn dışında firdevs, naîm gibi cennet isimlerinden de bahsedilmektedir. Üstelik adn kelimesi insanın özünün Âdem’den geldiğini de belirtmektedir.⁴⁵

⁴⁰ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 376.

⁴¹ İsfehâni, Müfredât, 553.

⁴² Y.Şevki Yavuz , “Adn” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/391.

⁴³ Sahîh-i Muslim ve Tercemesi, trc. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1988), 1: 248-249.

⁴⁴ Yavuz, “Adn”, 1:391.

⁴⁵ Yavuz, “Adn”, 1:391.

1.3.1.5. Dârüsselâm

Selâm kelimesi “zahir ve batın afetlerden, elemelerden, kederlerden korunmak, uzaklaşmak” manasına gelmektedir.⁴⁶ Dârüsselâm şeklinde kullanıldığında ise kurtuluş yurdu anlamında cenneti ifade etmektedir.⁴⁷ Her türlü afetlerden, kötülüklerden güven içinde olmak anlamında kullanılan selâm kelimesi, ev anlamını içeren dâr kelimesiyle beraber cennetin ismi manasında iki âyette (el-Enâm 6/127; Yunus 10/25) yer almıştır.⁴⁸ Dârüsselâm tabiri ile ilgili iki görüş öne sürülmüştür:

Bunlardan birisi selâm sözcüğünün aynı zamanda Allah’ın isimlerinden biri olduğu için dârüsselâm denildiğinde Allah’ın evi şeklinde anlaşılabilir olmasıdır. Buna sebep olarak da “beytullah”, “dâru’l-lah” ifadelerinin kullanımına benzer olması örnek verilmiştir. İkinci görüşte selam kelimesinin dâr kelimesini sıfatı olarak geldiği şeklindedir. Bu durumda dârüsselâm selam/kurtuluş yurdu anlamına gelmektedir.⁴⁹

Sonsuza dek süren kalıcılığın, bitmeyen zenginliğin, zillete düşürmeyen bir izzetin; ayrıca hastaliksız bir sıhhat halinin olmasından dolayı asıl selametın ise cennette olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰ Selamet yurdunun; içinde bulunanların birbirine selam verdiği “müebbet ikametgâh” kelimesiyle tasvir edilmesi de oldukça manidardır.⁵¹ Orada dünya hayatında olduğu gibi sıkıntılar, hastalıklar, savaşlar olmayacak selam sözü işitilecek esenlik ve barış inananları kuşatacaktır. Bu yüzden cennet dârüsselâmdır.

1.3.1.6. Hüsnâ

Kur’ân-ı Kerim’de “İyi davrananlara, daima daha iyisi ve fazlası verilir.” (Yunus 10/26) Âyetinde hüsnâ kelimesi geçmektedir. Güzel davrananlara daha iyisi (hüsnâ)’nın verileceğinden kastın cennet olduğu, fazlasının ise Allah Teâlâ’yı görmek olduğu müfessirlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir.⁵² Aynı şekilde hüsnâ kelimesi, geçtiği diğer âyetlerde de aynı manayı içerecek şekilde

⁴⁶ İsfahâni, Müfredât, 421.

⁴⁷ Abdülbâkî, “Slm”, 439.

⁴⁸ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

⁴⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b El-Hüseyn Fahreddîn er-Râzî, Mefatihul-Ğayb, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981), 17:78-79.

⁵⁰ İsfahâni, Müfredât, 421.

⁵¹ Ömer Nasuhi Bilmen, Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, (İstanbul: Bilmen Yayınları, 1964), 3:1380.

⁵² Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

kullanılmaktadır.⁵³ Başka bir âyette de “İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir?” (er-Rahmân 55/60). Buyrulmaktadır.

İyilik yapanlara; daha iyisi “hüsnâ” ve fazlasından kasıt olan ödüller müfessirler tarafından şu şekillerde yorumlanmıştır:

—İyilerden kasıt mahşer günü beklemek gibi hesap görülmeden önce olabilecek üzücü olaylardan kurtulmuş olmaktır.⁵⁴

—Mükâfat olarak bir iyiliğe karşılık on katından yedi yüz katına kadar sevabın artırılması demektir. Fazlalıktan kasıt da huriler, saraylar gibi cennette verilen her türlü maddi ve manevi nimetlerdir. Bundan daha kıymetli olanında Allah’ın yüzüne bakmak olduğu belirtilmiştir.⁵⁵

— Hüsnâ cennet anlamında fazlası da Allah’ı seyredebilmek, onun cemâlini görebilmek olarak yorumlanmıştır.⁵⁶

Bir hadiste Süheyb’den rivayetle Hz. Peygamber “İyi davrananlara daha iyisi ve fazlası var” âyetini okuyup şöyle buyurmuştur:

“Cennet ehli cennete girdiği zaman Allah-u Teâlâ “ Bir şey istiyor musunuz ki artırayım?” buyurur. Yüzlerimizi ağartmadın mı? Bizleri ateşten kurtarıp cennete girdirmedin mi? Derler. Allah Teâlâ hicabı kaldırır. Artık onlara Aziz ve Celil olan Rablerine nazar etmekten daha sevimli hiçbir şey verilmiş değildir.”⁵⁷

Hüsnâ ile maksadın iyilik yapanların cennetle mükâfatlandırılması olduğu görülmektedir. Cennete girmiş birisi için daha fazlası olacak ödülün ancak Allah’ı görmek olduğu düşünülebilir. Zira istediği her şeye kavuşmuş bir kişiye gizemli kalan tek şey Cemalullah’tır.

⁵³ Topaloğlu, “Cennet”, 7: 377.

⁵⁴ Seyyid Kutup, Fi Zilali’l Kur’ân, trc. İ. Hakkı Şengüler, v.dğr. (İstanbul: Hikmet yayınevi, ts.), 7: 550.

⁵⁵ İbn Kesîr, Ebu’l Fida İsmail, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, trc. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 8: 3795.

⁵⁶ Ali Arslan, Büyük Kur’ân Tefsiri (Hulâsatü’t-Tefasir) (İstanbul: Arslan yayınları, 1990), 7: 394.

⁵⁷ Sahîh-i Muslim ve Tercemesi, 1: 249.

1.3.1.7. Dârlmukâme

Mukâme kelimesi “bir yerde ikâmet etmek” anlamında kullanılan bir sözcüktür.⁵⁸ Geçici, sonlu dünyanın terk edilip, asıl ikâmet yerine göç edilmesinden dolayı bu anlamı almış olmalıdır. İkâmet yeri olarak cenneti karşılayacak şekilde Kur’ân da geçmektedir. (Fâtır 35/35)

1.3.2. Cennet Nimetleri

Dünya hayatı; elem, meşakkat, acizlik ve sıkıntılarla dolu olup insanoğlunun imtihan olduğu bir yerdir. Bu mekânda geçici ikamet eden insan, bu problemleri aşip sonsuza dek yaşamayı ve sonsuz huzuru arzulamaktadır. Elbette ki ebedî bir hayat içinde sonsuza dek mutlu yaşamak, mutluluklarla dolu bir hayat sürmek herkesin hayalidir. Bilhassa da âhireti inkâr eden insanların ölümsüzlüğe çare aramasında da bu dünyadan yok olup gitme korkusu yatmaktadır. Ölümden sonra yeni bir hayatın varlığı, maddi ve manevi her türlü nimetin vaat edilmesi onu Tanrı inancına götürmekte ve Tanrı’ya bağlanmasını sağlamaktadır. Allah’ın emirlerine itaat ve dünya hayatındaki meşakatlere karşı sabretmenin karşılığında ödüllendirileceğini bilen insan korku ve kaygılarından uzaklaşır. Çünkü artık dünyada kazanılan ameller neticesinde hesap verileceğinin ve ameli güzel olanların cennet nimetleriyle mükâfatlandırılacağı bilincindedir. Bu bölümde Kur’ân-ı Kerim’deki âyetlerden yola çıkılarak cennet nimetleri üzerinde durulacaktır.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de Yâsîn, Duhân, Zuhruf, Rahmân, Vâkıa, Nebe, İnsân gibi birçok sûrede cennetteki nimetlerden bahsetmektedir. Nimet kelimesi “güzel hâl” anlamına gelmektedir.⁵⁹ Bilhassa Rahmân sûresinde Allah Teâlâ dünya ve âhirette verdiği nimetlerden bahsetmektedir. Sûre içerisinde ise toplam 31 defa "Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?" ifadesi yer almaktadır. Bu sûre aynı zamanda ayrıntılı bir cennet manzarası da ortaya koymaktadır.

Âhiret hayatı cennet ve cehennem gibi konular insan için bilinmeyen, gayb konumundadır. Cennette vaat edilen güzelliklerin neler olduğunu Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de haber vermektedir. Kur’ân âyetleri ve bu konuyla ilgili Hz.

⁵⁸ İsfelhâni, Müfredât, 690.

⁵⁹ İsfelhâni, Müfredât, 814.

Peygamberin sözlerine baktığımız zaman, cennet nimetlerinden kast olunan ödüller; hem insanın fiziki yönden doyumunu hem de ruhi yönden tatmin olmasını sağlamaktadır.⁶⁰ Allah Teâlâ'nın lütfu ve ihsanı olan bu nimetler elbette saymakla tükenmez. “Orada onlara ne isterlerse vardır. Katımızda daha fazlası da vardır.” (Kaf 50/35) Âyeti de aslında bu konunun özeti gibidir.

Yüce Allah kullarına cennette dünya hayatında arzuladıkları rahatlık ve huzurun en güzelini vaat etmiştir. Bu ödüller Arap toplumunun ideal yaşam tarzına da örnek oluşturmaktadır. Cennet nimetlerine baktığımızda maddi ve manevi birçok ödülün sunulmuş olduğunu görmekteyiz. Bu bölümde âyetlerden yola çıkarak bu nimetlerin neler olduğu hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Öncelikle fiziksel ihtiyaçlar olan; yeme içme kıyafet giyim kuşam, barınma gibi alanlardaki nimetlerden bahsedilecek, akabinde ise ruhi doyumunu sağlayan cennet nimetlerinden bahsedilecektir.

1.3.2.1. Cennette Eşya, Hizmet ve Giyim

Eşya denildiği zaman aklımıza kalite, rahatlık ve gösteriş gelir. Lüksün ve konforun sembolü olarak tahtlardan bahsedilmektedir. Âyetlerde cennette “mü'minlerin tahtların üzerinde oturup” (el-Kehf 18/31), “onlara yaslandıkları” (Yâsîn 36/56; et-Tûr 52/20; el-Vâkıa 56/15-16; el-İnsân 76/13) yer almaktadır. Bu tahtlar anlatılırken “eraik” ve “surur” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Eraik; “Taht üzerindeki gelin için süslenen köşe” anlamına gelen bir kelimedir. Bu şekilde isimlendirilmesin sebebi olarak; erak denilen bir ağaçtan yapılmış olmasından ya da ikamet için yapılmış bir mekân olmasından dolayıdır.⁶¹ Surur ise üzerine oturuşun döşek/koltuk anlamına gelen bir sözcüktür.⁶² Bu tahtlar “altın ve değerli taşlarla” (el-Vâkıa 56/15) işlenmiştir, mücevherle donatılmıştır. Lüks yaşamı işaret eden rahat döşemelerde ağırlanan mü'minler, arzuladıkları rızıkları isteyebileceklerdir. Ölümsüz gençler ve sedefteki inciler gibi ceylan gözlü kimselerin onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere etraflarında yer alacağını Kur'ân haber vermektedir. (el-Vâkıa 56/17-18; et-Tûr 52/24) Kur'ân da hizmetçiler için kullanılan tabir “vildan” (el-

⁶⁰Topaloğlu, “Cennet”, 7: 381.

⁶¹ İsfehâni, Müfredât, 73.

⁶² İsfehâni, Müfredât, 405.

Vâkıa 56/17; el-İnsân 76/19) ve “gılman” (et-Tûr 52/24) şeklindedir. Vildan; “veled” kelimesinin çoğulu olup “doğan çocuk” anlamına gelmektedir.⁶³

Gılman ise; gulam kelimesinin çoğuludur. “Bıyığı terlemiş genç” anlamına gelmektedir.⁶⁴ Gılman’ın özelliği “sedef içine gizlenmiş inci gibi” dir. Bu durum (et-Tûr 52/24) âyetinde belirtilmiştir. İnci bilindiği üzere midye gibi kabuklu hayvanların içinden çıkan, nadir bulunan, kıymetli bir süs eşyasıdır. İşte bu hizmetlilerde o derece kıymetli olmalı ki inciye benzetilmişlerdir. Hizmetleri “gümüş kaplarda ve billur kâselerde” (el-İnsân 76/15), “altın kadeh ve tepsilerde” (ez-Zuhruf 43/71) sunacaklardır. Ayrıca “parlak atlastan yataklar” (er-Rahmân 55/54), “sıra sıra yastıklar ve serilmiş, yumuşak tüylü halılar” (el-Ğâşiye 88/15-16) cennet ehlinin hizmetine sunulacaktır. Cennet ehlinin üzerlerinde ise dünyada arzuladığımız paha biçilemez kıyafetlerle Allah Teâlâ’nın onları ödüllendirmesi söz konusudur:

“Üzerlerinde ince yeşil ipekli, parlak atlastan elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir; Rableri onlara tertemiz içecekler içerir.” (el-İnsân 76/21) Âyette yer alan sündüs: “dokunmuş ince ipek” anlamına gelen bir sözcüktür. İstebrak sözcüğü ise “kalın ipek” anlamında kullanılmıştır.⁶⁵ Kur’ân’da birçok âyette kumaş türü olarak ipek yer almıştır. (el-Kehf 18/31; el-Hac 22/23; Fâtır 35/33; ed-Duhân 44/53) İpek; zarif ve naif duran, şık görünüşlü kullanımda hafif bir kumaştır. Yüce Allah’ın değerli eşyalarla kullarını ödüllendirdiği görülmektedir.

Takı ve süs eşyası olarak inci, gümüş ve altın bilezikler yer almaktadır. Dünya hayatında değer verilen, vazgeçilemeyen bilhassa da kadınların zevkine hitap eden bu kıymetli eşyaların ödül olarak mü’minlere sunulduğu görülmektedir. Bu durum bir âyette “Doğrusu, Allah inanıp yararı işler işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Orada altın bilezikler ve inciler takınırlar.” (el-Hac 22/23) İfadesiyle, başka bir âyette de “...gümüş bileziklerle süslenmişlerdir” (el-İnsân 76/21) şeklinde yer almıştır. Zevkin, lüksün ve ihtişamın işaretleri olan bu ziynetler cennette mü’min kullara vaat edilen mükâfatlardır. Bu eşyalar tarihi süreç içerisinde de hep kıymetli eşyalar arasında yer almıştır.

⁶³ İsfehâni, Müfredât, 883.

⁶⁴ İbn Manzûr, Lisanul Arab, (Beirut: Dârus Sadır, 1990), 12/440.

⁶⁵ İsfehâni, Müfredât, 404.

1.3.2.2. Cennet İçecekleri ve Yiyecekleri

Cennette fiziksel ihtiyaçlar olan yiyecek ve içeceklerden de bahsedilmiştir. Kimsenin tatmadığı, ağız mühürlü özel bir rayihası olan içeceklerden şu şekilde anlatılmıştır: “Onlara ağızları mühürlü kaplarda hâlis şaraplar sunulacak. İildikten sonra ağızda misk kokusu bırakan şaraplar... İmrenenler işte buna imrenmelidirler. Cennetteki o nefis şarabın karışımında tesnim de vardır. Tesnim Allah’a yakın olanların içecekleri bir pınardır.” (el Mutaffifin 83/25-27) Burada geçen “rahiyk” kelimesi şarap anlamında kullanılan bir sözdür.⁶⁶ Bu şarabın özellikleri genel olarak onun saf halde olması, mühürlü olmasından dolayı kendisine bir şey karışmamış yani dokunulmamış olması, sonunda ise güzel bir rayihası bulunmasıdır.⁶⁷

Müfessirlerden Vehbe Zühaylî, rahiyk yani âyette geçen şarabın dört tane sıfatı olduğundan bahseder. Bunlardan ilki mühürlü olduğu için korunmuş ve değerlidir. İkincisi, içildiğinde sonunda misk, güzel koku bırakmasıdır. Üçüncüsü; bu özelliklerinden dolayı değerlidir, değerinden dolayı yarış konusu olabilir. Çünkü diğer içeceklerden farklıdır. Dördüncüsü ise özelliğinde katkı olarak tesnim bulunmasıdır. Bu sebeple de en değerli şaraptır demiştir.⁶⁸

Bu içeceklerden anlaşıldığı üzere buradaki şarabın özelliği kokusunun güzel olmasıdır. Dünyadaki içkilerin aksine içildikten sonra ağızda hoş bir tat bırakmasıdır. Bunlar diğer şaraplara benzemeyecek, bu içecekler daha önce iilip kullanılmamış mühürlü kaplarda gelecektir. Âyette belirtildiği üzere şarabın karışımında tesnim bulunmaktadır. Tesnim kelimesi için yukarıdan, yüksek bir yerden aşağıya doğru akan su denilmiştir.⁶⁹ Cennette bu tesnimli karışımdan herkes içemeyecek sadece mukarrebunun (Allah’a yakınlaşanlar) istifade edeceği ayette belirtilmiştir.

İnsan sûresinin 5-6. âyetinde “ Şüphesiz iyiler kafur katılmış bir tastan içerler. Bu ancak Allah’ın kullarının taşıra taşıra içebileceği bir pınardır.” 17-18. âyetlerinde ise “ orada zencefil karışık bir tasla iirilirler. O pınara Selsebil denir.” Buyrulmaktadır. Burada zencefil ve kâfur karıştırılmış içeceklerden bahsedilmiştir.

⁶⁶ İsfehâni, Müfredât, 346. Bk. anga, Kur’ân-ı Kerim Lügati ilavelerle Mu’cemü’l Müfehres (İstanbul: Timaş Yayınları,2010), 207.

⁶⁷ Kutup, Fi Zilali’l Kur’ân, 16:93. Ayrıca rahiyk için bk. Arslan, Büyük Kur’ân Tefsiri (Hulâsatü’t-Tefasir), 15:538. Mevdudi, Tefhimu’l Kur’ân Kur’ân-ın Anlamı ve Tefsiri, 7:69.

⁶⁸ Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, 15:417.

⁶⁹ Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, 15:417.

Zencefil günlük hayatta şifa amacıyla kullanılan kokulu bir baharattır. Kokusunun güzelliğinden ötürü Arap milletinin içkilerine zencefil katarak içtikleri bilinmektedir.⁷⁰ Kâfur için de Arapların bu kokudan hoşlandığından dolayı başka ülkelerden (Hindistan ve Çin)den getirdikleri de belirtilmiştir.⁷¹ Yine aynı şekilde Kâfur da soğuk olma özelliğinin, zencefilde ise sıcaklık verme yönünün olduğu da söylenmiştir.⁷² Bu karışımlar “selsebil” adı verilen pınardan doldurulacaktır. Selsebilin ne olduğu konusunda getirilen yorumlar da farklıdır.

İbn Kesîr “selsebil” için İkrime’nin cennette bulunan bir pınarın ismi dediğini Mücahid’inde düzgün ve ahenkli akışından dolayı bu adı almış olacağını belirttiğini söylemiştir. Yine Katade’nin suyundan ve düzgün akışından dolayı, İbn Cerir et-Taberi’inde boğazdan geçişinin rahat olduğundan dolayı selsebil ismini aldığını belirttikleri nakledilmiştir.⁷³

Cennette yer alan içeceklerin bir özelliği de şöyle anlatılmaktadır: “Baş ağrısı vermeyen, sarhoş etmeyen, içenlere zevk bahşeden bembeyaz bir kaynaktan doldurulmuş kadehler sunulur.” (es-Sâffat 37/45-47) Bu içkilerde insanı rahatsız eden bir durum söz konusu değildir. Aksine içildikçe zevk verdiği buna karşılık da sarhoş etmediği âyetten anlaşılmaktadır. Dünyadaki içkiler içildikten sonra ciddi sağlık sorunlarına yol açmakta, kişiyi kim olduğunu hatırlamayacak kadar rezil duruma düşürmektedir. “orada saçmalatmayan ve günaha sokmayan içki kadehlerini elden ele dolaştırırlar.” (et-Tûr 52/23) Âyetinde de belirtildiği gibi cennette sunulan içkide zararlı hiçbir özellik bulunmamaktadır. Kokusu da pis olmayacak aksine âyette de belirtildiği üzere “misk” (el-Mutaffifîn 83/26) olacaktır. Allah Teâlâ zararı olan dünya içkisi yasaklamış, ondan uzak duranlara âhirette her yönüyle mükemmel olan içecekler hazırlamıştır.

Cennette dört çeşit ırmağın olacağı âyette şu şekilde anlatılmıştır: “Allah’a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennet şöyledir: Orada temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları, süzme bal ırmakları vardır.” (Muhammed 47/15) Burada sudan, süttten, şaraptan ve baldan

⁷⁰ Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, 15: 285.

⁷¹ Süleyman Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri (b.y. Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.), 10: 241.

⁷² Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, 10: 246.

⁷³ İbn Kesîr, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, trc. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 14: 8221.

oluşan ırmaklardan bahsedilmiştir. Yine bu içeceklerde de görülmektedir ki dünyadakiler gibi değişme bozulma, zarar verip hasta etme özellikleri yoktur. Saf ve temiz halleriyle layık olanların istifadesine sunulmuştur.

Cennette çeşitli yiyecek ve içeceklerden bahsedilmekle birlikte bazı yiyecek ve meyvelerin isimlerinin özel olarak geçtiği görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Hurma ve nar ağaçları” (er-Rahmân 55/68), “dikensiz kiraz ağaçları, salkımları sarkmış muz ağaçları” (el-Vâkıa 56/28-29), “kuş eti” (el-Vâkıa 56/21) bulunmaktadır.

Meyve; f-k-h sözcüğünden türetilmiştir. Kelime kök itibariyle memnuniyet ve hoşnutluk ve meyve manasına gelen bir sözcüktür.⁷⁴ Yani yenildiğinde kendisinden hoşnut olunan, memnun kalınan yiyecekler olarak düşünülebilir. Cennette mü'minler kendilerine ikram edilen meyveleri yediklerinde dünyada yediklerinin aynısı zannedecekler “...bu daha önce de rızıklandırıldığımızdır...” (el-Bakara 2/25). Diyeceklerdir. Ebu Hureyrenin Resulullah'tan rivayetine göre Cenabı Hak şöyle buyurmuştur: “Sâlih kullarım için ben cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın gönlünün hatırlamadığı birtakım nimetler hazırladım.”⁷⁵ Bu meyveler dünyada bildiklerimize görüntü itibariyle benzemesine rağmen anlaşılın tat, lezzet, etkisi bakımından daha üstün olacaktır.

“Beğendiklerinden meyvelerle canlarının istediğinden kuş eti ile dolanırlar” (el-Vâkıa 56/20-21). Âyeti zikredilerek etten bilhassa da kuş etinden bahsedilmiştir. Bu durum kuş etinin diğer etlerden daha lezzetli olmasına bağlanmıştır, aynı şekilde âyette etten önce meyveden bahsedilmesinin sebebi olarak da meyvenin sindirimi kolaylaştırıp iştah vermesi ve sağlığa olan faydasından dolayı olduğu söylenilmiştir.⁷⁶ Cennette bu tür maddi yiyeceklerin zikredilmesi bunların vücuttan nasıl uzaklaştırılacağı sorusunu da akla getirmektedir. Bu konudaki bir hadisi şerif şöyledir: “ Muhakkak ki cennet ahalisi cennette yerler, içerler fakat sümkürmezler” Sahabiler: Yenen şeylerin hali nasıl olur? Diye sordular. Rasulullah: Geçirme ve

⁷⁴ İsfehâni, Müfredât, 643,644.

⁷⁵ Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerh-i, 9: 42. Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, 8: 352.

⁷⁶ Zuhaylî, Tefsirü'l-Münir, 14:215.

misk terlemesi gibi terleme olur. Buyurmuştur.”⁷⁷ Yenilenler misk olduğu gibi bunların vücudu terki de yine misk kokusu olacaktır. Sonuç olarak görülmektedir ki cennette verilen maddi nimetler dünyadakilerle kıyaslanamayacak nitelikte olup hiçbir zararlı etkisi de bulunmamaktadır.

1.3.2.3. Cennette Huzur

Cennette fiziksel anlamda sunulan bu nimetler dışında bir de manevi olarak ruhsal boyutta yaşanan tatmin söz konusudur. Cennette mü'minlerin yeme, içme ve eğlenmenin yanı sıra manevi bir tatmin, huzurlu bir hayat yaşamaları söz konusudur. Bu durum âyetlerde şu ifadelerle yer almıştır: “Gönüllerinden kin adına ne varsa çıkarılacak” (el-A'râf 7/43; el-Hicr 15/47) “hoşnut olup” (el-Fecr 89/27), “esenlik veren sözler işitecekler” (Meryem 19/62), “dirlik temennileri selam” (İbrahim 14/23) olacaktır. Orada kötü ve boş söz konuşulmayacağı, mü'minlerin birbirlerini kıskanmayacakları ayetlerden anlaşılmaktadır. Onlar kalplerindeki kinden arındırıldıkları için herkes birbirine selam dileklerinde bulunacak, nazik ve hoş bir yaşam süreceklerdir. Cennette mü'minlerin birbirleriyle oturup sohbet edecekleri, hatta dünyadaki bazı arkadaşlarından da bahsedecekleri de âyetlerde belirtilmiştir. (es-Saffât 37/50-59)

1.3.2.4. Allah Rızası ve Ru'yetullah

Allah'ın rızası ve Ru'yetullah, cennet ehline sunulan manevi nimetler içerisinde yer alır. Cenab-ı Allah kullarına O'na itaat karşılığında hesapsız nimetler hazırlamıştır. Bu nimetlerin en büyüğü ise onun rızasını kazanmak ve Allah Teâla'yı görebilmektir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: “Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, içinde derelerin çağladığı cennetler, Adn cennetlerinde çok güzel köşkler/konaklar vaat etmiştir. Onlar cennette temelli kalacaklardır. Ama bütün bunların ötesinde en büyük ve en değerli nimet, Allah'ın onlardan razı olmasıdır. İşte en büyük bahtiyarlık budur.” (et-Tevbe 9/72) Bu manevi tatmin diğer nimetlerin oluşma sebebidir. Ebu Said Hudri (r.a)' dan rivâyetle Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Allah cennette:

⁷⁷ Sahîh-i Muslim ve Tercemesi, 8: 362.

“Ey ehl-i cennet! Diye hitap eder. Onlarda:

—Ey Rabbimiz! Ferman buyurun emrinizi ifaya her zaman hazırız ve ubudiyete daimiz, derler. Cenab-ı Hak:

—Nasıl şu halinizden razı mısınız? Buyurur.

—Rabbimiz! Nasıl razı olmayalım, sen bize hiç kimseye vermediğin bunca nimetleri ihsan buyurdun.

—Size ben bunlardan daha şerefli bir nimet vereceğim.

—Rabbimiz bu nimetlerden daha kıymetli nasıl bir nimet olabilir ki?

—Sizden razı, hoşnut olmamın şerefi size layık kılındı. Artık bundan böyle ebedî size darılmayacağım.”⁷⁸ Buyurur. Cennet ehli için büyük bir müjde verilmiştir. Sonsuza dek Allah’ın rızası onları kuşatmıştır. Allah’ın rızasını elde edenler, büyük mükâfatla müjdelemektedir. Bununla ilgili olarak bir âyette şöyle buyrulmuştur: “ Ey gönül huzuruna ermiş olan ruh! Sen Rabbinden razı, o senden razı olarak dön Rabbine! Sen de katıl has kullarımın içine, gir cennetime!” (el-Fecr 89/27-30) Elbette ki insan için Yüce Allah’ın kendisinden razı olduğunu bilmesi kadar büyük mutluluk, müjde olamaz.

Ru’yetullah kelimesi ise mü’minlerin âhirette gözleriyle Allah’ı görebilmesi anlamında bir sözdür.⁷⁹ “İyi davrananlara, daima daha iyisi ve fazlası verilir...” (Yunus 10/26) Âyetinde iyinin (hüsnâ) cennet; fazlasının ise Allah’ı görmek manasında yorumlandığına Hüsnâ kelimesini açıklarken değinmiştik.

Yüce Allah “O gün birtakım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır.” (el-Kıyâmet 75/22-23) Buyurmuştur. Bu âyet, Allah’ın cennette görülebileceği bilgisini ortaya koymaktadır. Buna karşın bazı âlimlerde ru’yetin mümkün olmadığını savunmuşlardır. Örnek olarak da “...Musa: "Rabbim! Bana Kendini göster, Sana bakayım" dedi. Allah: "Sen Beni göremezsün ama dağa bak, eğer o yerinde kalırsa sen de Beni göreceksin" buyurdu. Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düştü...” (el-A’râf 7/143) Âyetini delil getirmişlerdir. Allah’ın görülmesi konusu hadis-i şeriflerde de şu şekillerde yer almıştır:

⁷⁸Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, 12: 212. Sahîh-i Muslim ve Tercemesi, 8: 355.

⁷⁹ İlyas Çelebi, İslâm’ın İnanç Esasları (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları, 2009), 72.

Hz Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Cennet ehli cennete girdiği zaman Allah Teâlâ “Bir şey istiyor musunuz ki arttırayım” buyurur. Yüzlerimizi ağartmadın mı, bizleri ateşten kurtarıp cennete girdirmedin mi? Derler. Müteakiben hicabı kaldırırverir. Artık onlara Aziz ve Celil olan Rablerine nazar etmekten daha sevimli bir şey verilmiş değildir.”⁸⁰ Buhârî ve Müslim de yer alan bir hadis-i şerife göre de “ayın on dördünde bediri yahut da bulutsuz bir günde de güneşi görmek gibi” Allah’ın da görüleceği belirtilmiştir.⁸¹

Ruyetullah konusu âlimler arasında tartışma konusu olmuştur. Bilhassa Ehli sünnet ve Mu‘tezile âlimleri arasında tartışılmıştır. Ehli Sünnet âlimlerine göre ru’yet olayının gerçekleşmesi imkân dâhilindedir. Çünkü görme olayının gerçekleşmesi için varlığın vücut bulması yeterli görülmüştür. Bununla beraber Mu‘tezile âlimleri de Allah’ı görmek için onun bir şekle girmesi gerektiğini, böyle bir durumda sonradan yaratılanlara ait bir özellik olması sebebiyle dünyadaki gibi bir görmenin olmayacağını savunmuşlardır.⁸² Fazlurrahman’a göre de bu tartışmalar yerinde değildir, çünkü bu durum yani Allah’ın görülüp görülemeyeceği sorusu uzun yıllar devam etmiş lüzumsuz sorunlara sebep olmuştur.⁸³

Dünyada ru’yetullah’ın olmaması âhirette de olmayacağı anlamına gelmez. Diğer durumda Allah’ın cemali zihinlerde sırrını korumaya devam edecek, nimetlerin mutluluğunu yaşayan cennet ehli bir taraftan da kendilerini yaratan, rızıklandıran Rabbin, ru’yetini de merak edecektir. Hadislerde yer alan bu gerçek âyetlerin tefsirinde ve te’vilinde ihtilaf oluşturmuştur. Her ne kadar naslarda kesin bir ibare olmasa da bu sevinç mü’minlerin gönüllerinde yer tutacak, bu coşku ve heyecan âhiret arzusunu artıracaktır. Yunus Ermenin de dediği gibi:

“Cennet cennet didükleri

Bir ev ile birkaç huri

İsteyene virgil anı

⁸⁰ Müslim, Sahîhi Müslim ve Tercümesi, 1: 249.

⁸¹ Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, trc. Kamil Miras, 5. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 1978), 2:494; Müslim, Sahîhi Müslim ve Tercümesi, 1: 251-252.

⁸² Çelebi, İslâm’ın İnanç Esasları, 73-74.

⁸³ Fazlur Rahman, Ana Konularıyla Kur’ân, trc. Alparslan Açıkgenç, 11. Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011), 178.

Bana seni gerek seni”⁸⁴

Yunus Emre'nin bu sözü Tasavvuf düşünce sistemiyle bağdaştırıldığı zaman daha yerinde ve doğru anlaşılmaktadır. İlk başlarda yanlış anlaşılrsa da aslında o maddi hazlar için değil yaratanına kavuşmak için cenneti arzulamıştır.

1.3.3. Cennet Ehli ve Özellikleri

Kur'ân-ı Kerim'de cennet nimetleri anlatılmakla birlikte cennet ehli ve özelliklerinden de bahsedilmiştir. Bir ödülün hak edilmesi için istenilen davranışın sergilenmesi gerekir. Elbette ki her ödülün karşılığında bir takım fedakârlık gerekir. Allah Teâlâ bu dünyada bazı davranışların yapılmasını emretmiş, kimi davranışları da kötülüğü neticesinde uyarılmış ve yasaklanmıştır. Vahiy yoluyla bizleri ikaz eden Yüce Allah peygamberleri de rehberler olarak göndermiştir.

Yapılması gerekenler, terk edilmesi istenenler şeklinde iki grupta toplanan bu fiiller çeşitlidir ve çoktur. Cennete girmeyi gerektiren davranışlar birçok âyette yer almıştır. Bu âyetlerin ana temasında vurgulanan şart “inanıp, sâlih amel işleyenler” (el-Bakara 2/25; en-Nisâ 4/57; el-Kehf 18/107; er-Rûm 30/15; Lokman 31/8; es-Secde 32/19; el-Câsiye 45/30) ifadesidir. Bununla birlikte cennet ehlinin özellikleri “Rablerine karşı gelmekten sakınan” (er-Ra'd 13/35), “sabreden” (el-Furkan 25/75, “rablerinin rızasını isteyerek zorluklara dayanan, namaz kılan, kendilerine verilen rızıktan gizlice ve açıktan veren, kötülüğü iyilikle savan” (er-Ra'd 13/22) kimseler şeklindedir. Bu bölümde cennet ehlinin bariz özelliklerinden bazıları; özellikle de iman, ibadet ve ahlak alanında sergilenmesi gereken davranışlardan birkaç tanesi belirlenip işlenecektir.

1.3.3.1. İman Edip, Sâlih Amel İşleyenler

Âyetlerde çok sık dile getirilen bir konu da Cenab-ı Allah'a imandır. Bununla ilgili bir âyet “inanan ve yararlı iş işleyenlere Allah'ın verdiği söz gereğince, içinde temelli kalacakları nimet cennetleri vardır...” (Lokman 31/8-9) şeklindedir. Allah'a iman; onun varlığını, birliğini kabul etmektir. Bunu ifade etmek için kullandığımız kelime Allah Teâlâ'nın geçmişten günümüze bütün peygamberlere iletmiş vahyin

⁸⁴ Mustafa Özçelik, Bizim Yunus, 6. Baskı (İstanbul: Nar yayımları, 2016), 213.

temelini oluşturan “la ilahe illallah” (Allah’tan başka ilah yoktur) sözüdür.⁸⁵ Bu söz cennet yolunun ilk ve en önemli adımıdır. Cennete girmeye vesile olan iman sadece Allah’a değil peygamberine de imanı gerektirmektedir. Bir âyette "Rabbiniz tarafından bağışlanmaya, Allah ve Resulü'ne inananlar için hazırlanmış ve genişliği gökle yerin genişliği kadar olan bir cennete koşuşun..." (el-Hadid 57/21) buyrulmaktadır. Allah Teâlâ doğru inancı ve doğru davranışları anlatması için elçiler göndermiştir. Bu elçilere ve resulü Muhammed (sav)'e inanmak imanın şartıdır. Zaten Allah'a inanan bir kişinin onun kendisiyle birlikte iman edilmesini istediği şeyleri de kabul etmemesi çelişkidir.

Kur’ân-ı Kerim’de cennet ehlinde bahsedilirken birçok âyette imandan sonra sâlih amel zikredilmiştir. Yüce Allah “İnanıp sâlih amel işleyenler, işte onlar cennetliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır.” (el-Bakara 2/82) buyurmuştur. Sâlih amel: Allah’ın Kur’ân’da bildirdiği emirlere ve yasaklara riâyet ederek, Peygamberin de sünnetine uyarak O’nun ve peygamberin hoşnut olacağı işleri yerine getirmek anlamına gelir⁸⁶ Yani Kur’ân kurtuluş için imanı temel nitelik olarak görmekle beraber, imanla birlikte sâlih ameli olanların kurtulacağını zikrederek iman ile sâlih amel arasındaki bağlantıyı göstermektedir.⁸⁷ Kendini güzel davranışlarla yani sâlih amellerle göstermeyen bir imanın iman olmayacağını, iman ettiğini söylediği halde Allah’ın koymuş olduğu düzeni, dini bozup bozgunculuk çıkaranların, ahlaki ilkeleri hiçe sayanların imanla bir alakalarının olmadığı belirtilmiştir. Bu yüzden iman ve sâlih amel arasında ayrılmaz bir ilişki vardır.”⁸⁸

Bu sebeple inanç açısından güvende olmanın tatminini yaşayan kalpler güzel davranışlarla kendisini kanıtlamalıdır. Ancak bu şekilde inancı, pratiğe dökülecek, hayat bulacaktır. Kur’ân-ı Kerim’de “Şüphesiz Allah'a iman edip, sâlih amel işleyenleri Allah, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Allah elbette istediğini yapar.” (el-Hac 22/14) Buyrulmuştur. Yüce Allah dilediği her şeyi yapmaya güç yetirendir. O, imam edenleri; hayırda yarışıp güzel işler yapanları; haramlardan uzak duranları; cennetle mükâfatlandıracağını bildirmiştir.

⁸⁵ M.M. el Azami, Vahyedilişinden derlenişine Kur’ân Tarihi, trc. Ömer Türker-Fatih Serenli, 2. Baskı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 78-79.

⁸⁶ İsmail Karagöz, Âyet ve Hadislerin Işığında Sevgi ve Dostluk, (Anakara: DİB Yayınları, 2002), 133.

⁸⁷ Çelebi, İslâm’ın İnanç Esasları, 15.

⁸⁸ Kutup, Fi Zilali’l Kur’ân, 1:182.

Sonuç olarak diyebiliriz ki cennet ehlinin özellikleriyle ilgili olan âyetlerde imandan sonra sâlih amel zikredilmiştir. İmanın kendisini sâlih amellerle göstermesi gerekir. İmansız bir amelin de âhirette hiçbir faydası yoktur. Bunu Kur'ân şu meselle haber vermektedir. “Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.” (İbrahim 14/18). Amelsiz bir imanda canlılığını, pratikliğini kaybedecektir. Böyle bir iman güzel davranışlarda kendini yenile imkânı bulamayacaktır. Bu yüzden iman ve sâlih amel cennet ehlinin en önemli özellikleri arasında yer alır.

1.3.3.2. Sabredenler

Sabır; “nefsi tutmaktır” yani onu aklın ve şer’in hapsedmeyi gerektirdiği şeylere karşı tutmak anlamına gelir.⁸⁹

Kur'ân-ı Kerim’de “İşte onlar sabrettiklerinden dolayı cennetin en yüksek dereceleriyle ödüllendirilirler. Orada esenlik ve dirlik ile karşılanırlar.” (el-Furkan 25/75) Buyrulmuştur. Cenabı Allah sabırlı kullarını, cennetle müjdelemektedir. Sabır tahammül etmektir, katlanmaktır. Sabır ümitle beklemektir, mücadele etmektir. İnsanoğlu mutlulukları, sevinçleri, eğlence ve zevkleri yaşamakla birlikte felaketsel belalara uğramakta; sıkıntı ve eziyetlerle, hastalıklarla karşılaşmaktadır. Kur'ân-ı Kerim’de ölüm, açlık, kuraklık, mal, can ve ürünlerden kayıplarla, korku ile imtihanların olduğu, sabredenlerin ise cennetle müjdelendiği bildirilmektedir. (el-Bakara 2/155; ÂL-i İmrân 3/186) Kula yakışan hayrın ve şerrin Allah’tan olduğunu bilip, bu kötü hallere sabredebilmesidir. Sabretmek kolay sergilenen bir davranış değildir ki ödülü cennet olmuştur. Toplumumuzda da sabrın zorluğu ve sonucunun hayır olmasıyla ilgili “sabır acıdır; ama meyvesi tatlıdır” denmiştir. En güzel örneğimiz olan Hz. Peygamber’den de müşriklerin eziyetlerine karşı sabretmesi istenmiştir. (el-Meâric 70/5)

Mustansır Mir ise âyetlerden yola çıkarak, sabrın sadakat ve sebat içerdiğini (ÂL-i İmrân 3/186; Lokman 31/17; eş-Şûrâ 42/43) belirterek, sahip olduğu herhangi bir şeyi kaybetmek zorunda kaldığında ya da savaş gibi hayati tehlike arz eden

⁸⁹ İsfehâni, Müfredât, 474.

durumlarda (el-Bakara 2/155-177), bir de düşmanın eziyetlerine katlanılması gerektiğinde (İbrahim 14/12) sabrın ortaya çıktığından bahsetmiştir.⁹⁰

Sabır dişini sıkıp bekleyebilmektir. Kur'ân insanoğlunun aceleci yaratıldığını haber vermektedir. (el-Enbiyâ 21/37) Aceleci olmak insanı isyana, küfre düşürebilir. Allah'ın bizim için takdir etmiş olduğu sonucu beklememiz gerekir. “Sabırlarına karşılık onlara bir cennet ve ipekten elbiseler verir.” (el-İnsân 76/12). Âyetinde de belirtildiği gibi sabırsız davranıp pişman olmak yerine bekleyip güzel sonuçları görmek gerekir.

Kişinin iradesini kullanarak Allah'ın emirlerine itaat ve yasaklarından kaçınma konusunda gösterdiği hal, sabrın bir kısmını oluşturduğu gibi; hastalık, ölüm gibi kendi elinde olmayan durumlara karşı takındığı tutum da sabrın diğer kısmını oluşturmaktadır.⁹¹ Sabrı faydalı, acı bir ilaç olarak tanımlayan Erzurumlu İbrahim Hakkı ise sabrı dört kısım olarak nitelemiştir. Bunlar taate sabır, günahları terk etmede gösterilen sabır, dünyaya sabır ve bela ve musibet zamanında gösterilen sabırdır.⁹²

Hz. Eyüp (as) da Kur'ân-ı Kerim'de “...Doğrusu Biz onu pek sabırlı bulduk. Ne güzel kuldu o! O, gerçekten Allah'a yönelirdi.” İfadesiyle göstermiş olduğu sabırdan dolayı övülmüştür. Sabrın bir diğer halini de Yakup (as)'ın hali bize öğretmektedir. Zira O acılara, zulümlere, musibetlere karşı “...Bundan sonra (bana düşen) güzel bir sabırdır...” (Yûsuf 12/18). Demiştir. Tanımlarından ve örneklerinden de anlaşıldığı üzere sabır, insanın bedenine ve ruhuna ağır gelen her türlü zahmete, eziyete, problemlere karşı tahammül etme, dayanabilme gücünü ifade etmektedir. Bu davranışın mükafatı da cennet olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.3.3. Allah' a ve Peygambere İtaat Edenler

İtaat; ta-ve-a kökünden türemiş, emredileni yerine getirmek, uyum göstermek, bağlı kalmak, anlamlarına gelen bir sözcüktür.⁹³ Toplum yaşamını düzenleyip, huzur ve güven içinde sağlıklı yaşam sürmek, varlıklara sahip olduğu değerleri yükleyip,

⁹⁰ Mustansır Mîr, Kur'ân-ı Terimler ve Kavramlar Sözlüğü, trc. Murat Çiftkaya, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1996), 167-168.

⁹¹ Abdulkerim Kuşeyrî, Kuşeyrî Risalesi, trc. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayın Dağıtım, 2009), 222.

⁹² Erzurumlu İbrahim Hakkı, Mârifetnâme (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1997), 2: 742.

⁹³ İsfehâni, Müfredât, 529.

insani bir yaşam elde etmek itaat kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. İtaat kavramı Allah'a olan bağlılığımızı ifade eder. Bu da onun emirlerine uyup, yasaklarından sakınmakla olur Allah'a itaat etmek; ona inanıp, varlığını kabullenmenin, Ona kul olmanın zorunlu bir sonucu olmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de mü'minlerden şu şekilde bahsedilmiştir: “Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (et-Tevbe 9/71) Bu âyette Allah'ın merhametine layık olanlar müjdelemiş, onların emredilen ibadetleri yerine getirenler ve Allah'a ve elçisine itaat edenler olduğu vurgulanmıştır. Her şeyden önce sevgi ve saygıya layık olan Allah Teâlâ'dır. Allah'a karşı saygının yolu ona itaat etmektir. Bu dünyanın geçici olduğunu bilip onun rızasını kazanmaya çalışmaktır. Bu da ona itaatle mümkündür. Kur'ân-ı Kerim'deki birçok âyet ona itaati emretmektedir.

İnsan için itaat etmek vazgeçilmez bir davranış şekli olmakla beraber itaat edeceği varlığı seçmesi konusunda insanın iradesi serbest bırakılmıştır.⁹⁴ Yanlış varlık ya da kişilere itaat edenlerin durumu ise âyette şu şekilde dile getirilmiştir: “O gün yüzleri ateşte çevrilirken ah derler: ah ne olurdu bizler Allaha itaat edeydik, Peygambere itaat edeydik.” (el-Ahzâb 33/66) Bununla birlikte kurtuluşa erecek olanlar Allah'a boyun eğip, ona itaat edenlerdir. Bu durum bir âyette “İşte bütün bu hükümler, Allah'ın koyduğu hükümler ve çizdiği sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itâat ederse Allah onu altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Onlar, orada ebedî olarak kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.” (en-Nisâ 4/13) şeklinde yer almıştır.

Allah Teâlâ kendisine itaati emrederken resulüne de itaat edilmesini istemiştir. Hz. Peygamber yaşayan Kur'ân olduğu için ona itaat Allah'ın emirlerine itaatle bir görülmüştür. “Kim peygambere itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, biz seni onlara bekçi olarak göndermedik.” (en-Nisâ 4/80) Âyetinde de bu konu vurgulanmıştır. Hz. Peygamber Allah Teâlâ'nın mesajlarını insanlara ulaştırmakla vazifelenmişti. Allah'tan aldığı emirleri insanlara nakleden Peygamberin sözüne itaat, elbette ki Allah'a itaat etmektir. Bununla ilgili bir âyette

⁹⁴ Ömer Mahir Alper, “İtaat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları 2001), 23: 444.

“De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.” (Âl-i İmrân 3/31) şeklindedir. Konuyla ilgili bir hadis de şöyledir: Ebu Hureyre'den rivâyetle Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Ümmetimin hepsi cennete girecektir; ancak imtina edenler giremeyecektir.

Ashabı Kiram

—Ya Rasulullah kimler imtina edecektir? Diye sordular. Resülü Ekrem'de

—Her kim bana itaat ederse cennete girecektir. Her kim de bana asi olursa, o da (davetimi kabulden ve emirlerime itaatten) imtina etmiş olur (ve cennete giremez) buyurdu.”⁹⁵

Peygambere olan sevginin onun getirdiği dine uymakla olacağı belirtilmiş bu sevginin onun şahsı için değil de seçilmiş bir peygamber olmasından dolayı olduğu anlatılmıştır.⁹⁶

Sonuç olarak diyebiliriz ki Allah'a ve Peygambere itaat birbiriyle bütündür. Biri diğerinden ayrı düşünülemez. Peygambere itaat Allah'ın lütfuna, merhametine mazhar olmayı, kurtuluşa ermeyi, cennetle mükâfatlanmayı sunmaktadır. Bu yüzden de cennete girmeye vesile olan en önemli davranışlardandır ve cennet ehlinin bir özelliğidir.

1.3.3.4. İyilik Yapanlar ve İyilikte Önde Olanlar

Kur'ân-ı Kerim birçok âyette “emri bil maruf nehyi anil münker” (iyiliği emredip kötülükten uzaklaştırmak) prensibini vazife edinmemiz istenmektedir. (Âl-i İmrân 3/104, 110; A'râf 7/199; et-Tevbe 9/71; el-Hac 22/41) Yüce Allah bununla ilgili olarak “Siz; hayra çağıran, iyiliği (marufu) emreden ve kötülükten (münkerden) sakındıran bir topluluk olun. Kurtuluşa erenler işte bunlardır.” (Âl-i İmrân 3/104). Buyurmuştur. Bu âyet önemli bir vazifeden bahsetmektedir. Müslümanlar, iyiliği anlatan kötülükten, çirkin şeylerden uzak tutmakla görevli kılınmaktadır. Elbette bu durum müslümanın dini bilgisi yüksek, ahlakı olgun, tecrübesi sabit, kişiliği belirgin ve İslâm'a uygun sıfatlara sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Her Müslümanın iyilik

⁹⁵ Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, 12:402

⁹⁶ Zuhaylî, Tefsirü'l-Münir, 2: 192.

işleyip, kötülükten uzak durması gerekir; ama irşat ve hitap işini yüklenmek bilhassa bu işe yetkili olanların sorumluluğunda olmalıdır. Bu insanlar öğütlerini önce kendi hayatlarında pratiğe dökmelidir. Bir başka âyette de Yüce Allah “Ey Ümmet-i Muhammed! Siz insanların iyiliği için meydana çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz: İyiliği yayar, kötülüğü önlersiniz, çünkü Allah’a inanırsınız...” (Âl-i İmrân 3/110) buyrulmaktadır. Bu âyette İslâm ümmetinin ümmetlerin hayırlısı olarak görülme ve övülme sebebi Allah’a iman, iyiliği teşvik, kötülükten men etme olarak belirtilmiştir. Bu üç şartın olmaması tam tersi helak sebebi olarak görülmüştür.⁹⁷ Nitekim münafıkların kötülüğü emredip, iyilikten men ettikleri, Allah’ı unutup terk ettikleri belirtilmiş olup cehennem ateşiyle cezalandırılacakları âyetlerde anlatılmıştır. (et-Tevbe 9/67-68) İsrailoğullarından da küfre sapanların, isyan etmeleri, taşkınlık edip haddi aşmalarından dolayı lanetlendiği kötülük yaptıklarında da birbirlerini kötülükten vazgeçirmedikleri için çirkin bir davranış içinde buldukları âyetlerde yer almıştır. (el-Mâide 5/78-79) Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de doğru yoldan uzaklaştıran kötülüğe davet eden davetçiye uyanların pişmanlıklarından şu şekilde bahsedilmiştir: “...Keşke falancayı dost edinmeseydim. And olsun ki beni, bana gelen Kuran'dan o saptırdı.” (el-Furkan 25/27-29) şeklindedir.

Bir Hadis-i Şerif’te ise Abdullah ibn Mesut’ tan rivâyetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah’ın benden evvelki ümmetlere gönderdiği her Nebinin kendi ümmetinden sünnetini alan ve emirlerine uyan muhakkak birtakım havarileri ve sahabileri vardır. Sonra onların ardından yapmayacakları şeyleri söyleyen ve emrolunmadıkları işleri yapan bir takım nesiller zuhur eder. İşte kim bunlara karşı eliyle mücadele ederse o, bir mü’mindir. Onlara karşı kim diliyle mücadele ederse o da bir mü’mindir. Onlara karşı kim kalbiyle mücadele yaparsa o da mü’mindir. Ama bunu ötesinde imandan bir hardal tanesi de yoktur.”⁹⁸ Bilindiği gibi Yüce Allah peygamberlerini insanları doğru yola davet etmekle görevlendirmiştir. Hz. Peygamber’e ise “Kalk, ve (insanları) uyar.” (el-Müddessir 74/2), şeklinde gelen emirle tebliğ görevi verilmiştir. Ayrıca gerçekleri söylemenin öğüt ve nasihat vermenin insanlara faydalı olacağı, bundan düşünüp ders alanların çıkacağı âyetlerde belirtilmiş (ez-Zâriyât 51/55; el-A’lâ 87/9-10), insanların birbirlerine hakkı ve sabrı

⁹⁷ Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, 2: 310-311.

⁹⁸ Müslim, Sahîhi Müslim ve Tercümesi, 1: 110.

tavsiye etmeleri (el-Asr 103/1-3) istenmiştir. Aslında her türlü davetin özünü bu temel ilke “iyiliği teşvik, kötülükten men etme” oluşturmaktadır. Cennet ve cehennem tasvirlerinin ana temasının da bu mesaja yönelik olduğunu görebiliriz O halde her insan bir rehberdir, yeryüzünde iyiliklerin ve güzelliklerin yayılmasını amaç edinmelidir. İmam Gazali bu hususta beş mertebeden bahseder. Bunlar tarif, güzel sözlerle nasihat etmek, sert konuşmak, fiilen müdahale edip kötülüğe engel olmak ve şiddettir. Şiddetten kastın dayak ile korkutarak o işi yapmaktan men etmek olduğunu belirtmiştir.⁹⁹

“Mü’min erkek ve mü’min kadınlar birbirlerinin yaran ve yardımcısıdırlar. Onlar iyiliğin hâkim, kötülüğün mahkûm olması için uğraşırlar...” (et-Tevbe 9/71) Âyeti de mü’minlere önemli bir görev yüklemektedir. İyilik ve güzelliklerin yayılması, barışın ve hoşgörünün hâkim olması, günah, kötü fiil ve davranışların men edilmesi mü’minlerin birbirlerine yardımcı olmalarına bağlıdır. İnsanları iyiliğe yönlendirmek kolay olmadığı gibi, kötü davranışlardan uzak tutmak da kolay değildir. Bu merhameti, sabrı, güler yüzlü ve affedici olmayı gerektirir. Hz. Peygamber bunu en güzel şekilde uygulamıştır.

Birbirlerinin yaranı olan mü’minlerin Allah’ın rahmetine, rızasına ulaşmaları yapacakları iyiliklerde saklıdır. Bakara sûresinde de iyiliğin ne olduğundan şu şekilde bahsedilmiştir: “Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir. Ama iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; mala olan sevgisine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, isteyip-dilenene ve kölelere (özgürlükleri için) veren; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler ile zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenler(in tutum ve davranışlarıdır). İşte bunlar, doğru olanlardır ve müttaki olanlar da bunlardır.” (el-Bakara 2/177) Âyeti Allah katında asıl iyiliğin ne olduğunu, aynı zamanda iyilik sahiplerinin sıfatlarını ortaya koymaktadır. Tabidir ki iman bu vasıfların başında yer almıştır. Asıl iyiliğin öncelikle iman olduğu vurgulanmış olup namaz, zekât gibi ibadetlere dikkat çekilmiş akabinde de bazı ahlaki davranışlara değinilmiştir. İman edenlerden malını yakınlarından başlamak üzere ihtiyaç sahiplerine dağıtması istenmiştir. Bilhassa da mala olan düşkünlüğüne,

⁹⁹ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazali, İhyâ-u Ulumi'd-Dîn, trc. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul, Bedir Yaynevi, 1973), 2/782.

bağlılığına rağmen bunu ihtiyaç sahiplerine dağıtmayı tercih edenler asıl iyilik sahipleridir. Bu kişiler malını Allah yolunda harcamanın yanında zekâtını da unutmazlar, namazlarını kılarlar, verdikleri sözlere sahip çıkarlar. Hastalıkla, savaş zamanlarında imtihan edilirler; ancak onlar bu en zor durumlarda dahi sabretmeyi bilirler. İşte bunlar muttaki olanlardır.

İyilik ve hayır işlemekte önde olmanın mükâfatı ise şu âyetlerde dile getirilmiştir: İyilik işlemekte önde olanlar, karşılıklarını almakta da önde olanlardır. Naîm cennetlerinde Allah’a en çok yaklaştırmış olanlar işte bunlardır.” (el-Vâkıa 56/10-12)

Bu âyeti kerime kendinden önceki âyetler bağlamında değerlendirildiğinde Vakıa sûresinde üç grup insan modeli ön plana çıkarılmıştır:

1. Grup Ashab-ı meymene (kitabı sağ taraftan verilenler) (el-Vâkıa 56/8)
2. Grup Ashab-ı meşeme (kitabı sol taraftan verilenler) (el-Vâkıa 56/9)
3. Grup Sabikun (öne geçenler) (el-Vâkıa 56/10)

Birinci ve üçüncü grup halleri güzel olanlar, mutlular; ikinci grup ise halleri çok korkunç olanlar, bedbahtlar olarak nitelendirilmiştir. Özel olarak da üçüncü grupta yer alan Sabikun (iyilik işlemekte öne geçenler) Mukarrebun (Allah’a en yakın olanlar) sıfatıyla şereflendirilmiştir. (el-Vâkıa 56/11)

Sabikun yani öne geçenlerin belirgin özelliklerine gelince onların, Allah Teâlâ’nın ve elçisinin davetine hiç düşünmeden “lebbeyk” diyenler, iyiliği emir ve kötülüğü uzaklaştırmak konusunda her türlü zorluğa rağmen devam edenler olduğu söylenmiştir.¹⁰⁰

Sabikun için “O öne geçenler evvelkilerden bir cemeatir ve biraz da sonrakilerdendir.” (el-Vâkıa 56/13-14) Denilmiştir. Sabikundan olan öncekiler ve sonrakilerle kimin kast edildiği konusunda ise farklı rivayetler vardır. Bu görüşler şu şekildedir:

¹⁰⁰ Mevdudi, Tefhimu’l Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri, 6: 94.

Birinci görüşe göre öncekiler; Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen ümmetler; sonrakiler ise Hz. Muhammed'in ümmetinden olanlar denilmiştir.¹⁰¹

İkinci görüşe göre ise öncekiler ve sonrakilerinden kast olunan Hz. Muhammed'in ümmeti olmasıdır.¹⁰²

Bir diğer görüş ise ümmetlerin hepsinin öncekileri ve sonrakilerin ya da bu ümmetin önceki ve sonrakileri diye belirtilmiştir.¹⁰³

Her peygamber kendi döneminde çeşitli işkence ve zorluklara maruz kalmıştır. Bu zorlu süreçte, herkesin onları yalnız bıraktığı zamanda öncü dediğimiz birtakım insanlar onların yanında yer almıştır, İslâm'a ve Müslümanlara birçok hizmette bulunmuşlardır. Dolayısıyla bu şekilde önde olanların bir kısmı Hz. Peygamber'den öncekiler, bir kısmı da bu ümmetten olabilir. Bununla beraber Mevduddi'nin de belirttiği gibi her üç ihtimalin de doğru olması mümkündür.¹⁰⁴ En doğrusunu Allah bilir.

1.3.3.5. Takva Sahibi Olanlar

Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyette takva sahibi olanların kurtuluşa erdiği ve cennetle mükâfatlandırıldığı üzerinde durulmuştur.

“(Ey Muhammed) De ki: Size bundan daha iyisini haber vereyim mi? Takva sahiplerine Rablerinin katında, altlarından ırmaklar akan, içlerinde temelli kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah kullarını görür.” (Âl-i İmrân 3/15)

“Allah'a saygılı olanlar cenette ve pınar başlarındadırlar.” (el-Hicr 15/45)

“Allah' a karşı gelmekten sakınanlar Rablerinin kendilerine verdiği almış olarak bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. Çünkü onlar bundan önce iyi davrananlardı.” (ez-Zâriyât 51/15-16)

¹⁰¹ İsmail Hakkı Bursevi, Ruhul Beyan Tefsiri, trc. Heyet, 5. Baskı (İstanbul: Damla Yayınevi, ts.), 8: 436-437.

¹⁰² Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 9:219

¹⁰³ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili (b.y. Eser Neşriyat,1979) , 7/4710.

¹⁰⁴ Mevduddi, Tefhimul Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, 6: 95.

Takva, nefsi korktuğu şeylere karşı muhafaza etmek anlamına gelir. Şer'i manada ise nefsi günahlardan korumak anlamında bir sözcüktür.¹⁰⁵ Allah'ın azabını düşünüp, kişinin kendini korumaya çalışmasıdır. Bu da Allah'ın yasaklarından kaçınıp emirlerine itaat etmekle olur.

Takva sahipleri, Allah'tan hakkıyla korkanlar, ona karşı saygılı olanlar, sorumluluklarının bilincinde olup, attığı her adımda Allah rızasını gözetenlerdir. Takva; ince düşünmek, her hareketini bilinçli yapmaktır. Allah'tan korkmak ona karşı duyulan saygıyla ilgilidir. Sevip saydığımız sıradan bir insanın karşısında dahi aşırı hürmet gösteren bir kişinin, kendisini yaratan, rızıklandıran rabbinin karşısında da en ufak bir hata yapmaktan korkması gerekir. Onun emirlerini yerine getirememekten, yasaklarına yaklaşmaktan korkar. Bu yüzden her davranışı ince düşünüp, ince hesaplar.

Takvada asıl olanın, öncelikle Allah'a ortak koşmamak, günahtan uzak durmak, akabinde de şüpheli şeyleri terk etmek ve malayini olandan uzaklaşmak olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁶ Takva; sâlih bir amelin, sağlam bir karakterin işaretidir. Kur'ân-ı Kerim bağlamında takva sahiplerinin sıfatlarına baktığımızda şu özellikler karşımıza çıkar:

-“Onlar gabya inanırlar, namazı hakkıyla kılarlar, kendilerine bahsettiğimiz maldan mülkten Allah' a itaat ve insanlık uğruna harcarlar, sana indirilene ve senden önceki indirilene de inanırlar, âhirete de şeksiz- şüphesiz inanırlar, işte onlar Rablerinin gösterdiği yolda yürüyen kimselerdir.” (el-Bakara 2/2-5)

-“Allah' a yönelip onun buyruklarına riâyet eden, kimsenin olmadığı yerde Rahman' dan korkan ve Allah' a yönelmiş bir gönülle gelen” (Kaf 50/32-33)

-“Allah'a yürekten teslim olanlar” (el-Kalem 68/35)

-“Yaptığı iyiliği başkasının iyiliğine karşılık olarak değil; ancak yüce Rabbinin hoşnutluğunu gözeterek yapan” (el-Leyl 92/19-20) lardır.

Cennet takvalı olmaya, takvalı olmak da iman ve sâlih amele bağlanmıştır. Muttakilerin kalb-i selimle Allah'a iman etmesi, şirkten ve fenalıklardan uzaklaşp

¹⁰⁵ İsfehâni, Müfredât, 881.

¹⁰⁶ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risalesi, 158.

bedenini ve ruhunu terbiye etmesi gerekir. Bir âyette de belirtildiği gibi Allah denildiği zaman yüreklerin titremesi (el-Enfâl 8/2) gerekir.

1.4. Kur'ân-ı Kerim'de Cehennem Tasvirleri

Mükâfat ve mücazat; güzel ve faydalı bir davranışın sergilenmesi, çirkin ve zararlı olan bir eylemin ise gerçekleşmemesi için ortaya konulmuş yaptırımlardır. Her iki durumda insanın kendi eliyle yaptıklarına karşılık ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah âhirette ödül olarak cenneti, ceza olarak ise cehennemi vaat etmiştir.

Bu bölümde bir azap mahalli olarak cehennem ve isimlerinden, cehennem tasvirlerinden ve cehennem ehlinen bahsedilecektir. Cehennem tasvirleri anlatılırken oradaki maddi ve manevi cezalar âyetler ışığında anlatılacaktır. Cehennem ehline değinilecek ve onları cezaya sevk eden davranışlarından bir kısmı üzerinde durulacaktır.

1.4.1. Cehennem İsimleri

Kur'ân-ı Kerim'de 77 yerde geçen cehennem kelimesi daha çok cennetin karşıtı olarak âhirette ki azap görülen yeri anlatmak için kullanılmıştır.¹⁰⁷ Kuran'da Cehennem kelimesinin yanında bu azabı anlatan başka kelimelerde bulunmaktadır.

Yer, mekân anlamında “mesvâ” (ez-Zümer 39/72) ve “me'vâ” (et-Tevbe 9/95) kelimeleri kullanılmıştır.¹⁰⁸ Aynı şekilde Sûü'd dâr (kötü yer) (er-Ra'd 13/25) ve dâru'l-bevâr (helak yurdu) (İbrahim 14/28) tanımlamaları da cehennemim (yer-mekân) olduğunu belirten ifadelerdir.¹⁰⁹ Ateş anlamındaki “nâr” da birçok âyette yer almıştır. (el-Bakara 2/24,39,80; Âl-i İmrân 3/10,16,24; en-Nisâ 4/145; el-Mâide 5/29,37,72; el-A'râf 7/12-36). Bu kelime cehennemde ki azabın türünü anlatmak için kullanılmış olmakla beraber A'râf sûresinde cennet ehline (ashabul-cenne) karşılık olarak cehennem ehli (ashabun-nar) şeklinde gelmesi (el-A'râf 7/50) onu cennetin karşıtı bir ifade olarak yer aldığını göstermiştir.¹¹⁰

Cehennem ile ilgili âyetlerde cezalandırmanın en bariz şekli olarak ateşin geçtiği görülür. Çünkü ateş insana fizyolojik olarak etki eden elem ve ızdırap

¹⁰⁷ Topaloğlu, “Cehennem”, 7:227.

¹⁰⁸ Topaloğlu, “Cehennem”, 7:227.

¹⁰⁹ Galip Türcan, Kur'ân'da Âhret İnancı, (Ankara: Aziz Andaç Yayınları, 2006), 332.

¹¹⁰ Türcan, Kur'ân'da Âhret İnancı, 329.

kaynağıdır. Cehennem anlatılırken kötü varış yeri, dönüş yeri anlamına gelen Şerra maâb (Sâd 38/55; en-Nbe 78/22), bi'se'l masîr/ mihad (el-Bakara 2/126; Âl-i İmrân 3/12,197; el-Hac 22/72) ve sâet masîrâ (en-Nisâ 4/97; el-Furkan 25/15) ifadeleri tamlama olarak kullanılmıştır.¹¹¹

Sıcak, kaynar su anlamında “hamim” (el-Hac 22/19) kullanılmış¹¹² olup Hamim âyetlerde “iç organları ve derileri parçalayan” (el-Hac 22/20), “bağırsakları paramparça eden” (Muhammed 47/15) özelliği vurgulanarak cehennemdeki azap şekillerinden biri olarak yer almıştır. Ayrıca zindan, hapishane anlamını içeren “hasîr” (el-İsrâ 17/8) kelimesi de cehennemin ismi olarak nitelenmiştir.¹¹³

Görüldüğü üzere kimi zaman cehennemle beraber kimi zaman da onu karşılayacak şekilde cehennemdeki azap şekillerini ya da bölümleri anlatmak için birbirinden farklı sözcükler yer almıştır, Cehennemin yedi kapısı olduğunu âyette (el-Hicr 15/44) belirtilmiştir. Bundan dolayı cehennem isimlerinden yedi tanesi üzerinde durulmuştur.¹¹⁴ Bu yedi tanesinin Kur'ân'da en fazla yer alanının cehennem olduğu belirtilmiş diğerlerinin isimleri de şu şekilde açıklanmıştır: “Cehennem (derin kuyu); nâr (ateş); Cahîm (son derece büyük, alevleri kat kat yükselen ateş); Hâviye (düşenlerin çoğunun geri dönemediği uçurum); Saîr (çılgin ateş ve alev); sakar (ateş); hutame (obur ve kızgın ateş).”¹¹⁵

Yedi kapı ifadesinin rakam ifade ettiğini söyleyen müfessirler olduğu gibi birbirinden farklı yedi dereceye işaret ettiğini söyleyenler de olmuştur.¹¹⁶ Bazı âlimler cehennemin katman halinde olduğunu düşünüp üst katta cehennemin en altta ise Hâviyenin yer aldığını geri kalanlarında ikisinin arasında bulunduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁷ Yine de yedi kapı ifadesinin yedi tabakaya işaret ettiğini gösteren

¹¹¹ Türcan, Kur'ân'da Ahret İnanç, 332.

¹¹² Mukatil b. Süleyman, Kur'ân Terimleri Sözlüğü, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul, İşaret Yayınları, 2004), 428.

¹¹³ Türcan, Kur'ân'da Ahret İnanç, 332.

¹¹⁴ Topaloğlu, “Cehennem”, 7:227.

¹¹⁵ Ahmet Saim Kılavuz, İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, ilmi müşavir ve redaktör İbrahim Kafi Dönmez, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,1997), 1/273.

¹¹⁶ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Sabûnî, Muhammed Ali. Safvetü't-Tefasir, trc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz (İstanbul, İz Yayıncılık, ts.), 3/272. ; Kutup, Fi Zilali'l Kur'ân, 9:125-.126. Bilmen, Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri (İstanbul: Bilmen Yayınevi 1964), 4/1731. Ali Arslan, Büyük Kur'ân Tefsiri (Hulâsatü't-Tefasir), 9: 233-234.

¹¹⁷ Topaloğlu “Cehennem”, 7: 229.

ilmi bir gerçeğin olmadığı belirtilmiştir.¹¹⁸ Aynı şekilde bazılarınca da bu durum; yani, cehennemın sıfatları olduğu görülen bu isimlerin, tabaka yahut derece gibi düşünülmesi bir “an’anne”dir.¹¹⁹ İmam Gazali de bu konuda, herkesin azabının kendi isyan ve günahına göre olduğundan bahsetmiştir.¹²⁰ Herkesin işledikleri günahlar birbirinden farklı olması, nihâyetinde verilecek olan cezaların da farklı olabileceği düşündürmektedir. Bizim kanaatimiz de yedi kapının yedi tabakaya; yani birbirinden farklı azap merhalelerinin olduğunu belirttiği şeklindedir. Nitekim şu âyetlerde bu görüşü desteklemektedir.

“...Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun.”(el-Mü’min 40/46)

“Şüphesiz münafıklar cehennemın en aşağı tabakasındadırlar.” (en-Nisâ 4/145) Âyetlerinde azabın derecelerinden bahsedilmiştir.

Bu bölümde cehennemi ifade etmek üzere kullanılan yedi isim üzerinde kısaca durmaya çalışacağız.

1.4.1.1. Cehennem

Cehennem: Cehennemde azabı en az olandan en çok olana doğru yapılan sınıflandırmada; en üstte olan tabaka olduğu ifade edilmekte olup, günahkar mü’minlerin günahları oranında ceza çekeceği yer olduğu belirtilmiştir. Genel bir ifadeyle de bütün azap mahallini belirtmek üzere kullanıldığı belirtilmiştir.¹²¹

1.4.1.2. Cahîm

Cahîm; c-h-m kökünden türemiş bir isim olup “ şiddetli yanan ateş, alevli ateş, derin kuyu” anlamına gelmektedir. Cehennemın azabı en çok olan tabakalarından biridir.¹²²

Cahîm, Kur’ân-ı Kerim’de 26 yerde geçmekte olup bu âyetlerde çoğunlukla cehennemın yerine, onu ifade etmek üzere kullanılmıştır.¹²³ Bu âyetlerde Cahîm de

¹¹⁸ Topaloğlu “Cehennem”, 7: 229.

¹¹⁹ Halim Sabit Şibay, “Cehennem” , İslâm Ansiklopedisi (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi,1997), 3/45.

¹²⁰ Gazali, Ecel Kıyamet Ölüm ve Ötesi, trc. Ahmet Yılmaz-Mahmut Çoşkun (İstanbul: Merve Yayınları, 2001), 209.

¹²¹ Topaloğlu “Cehennem”, 7:227.

¹²² İsmail Karagöz, Dini Kavramlar Sözlüğü, 79-80.

¹²³ A. Saim Kılavuz, “Cahîm” 7: 19.

yer alacak şahısların ön plana çıkan özellikleri şöyledir: “küfreden ve âyetlerimizi yalanlayanlar” (el-Mâide 5/10), “zulmedenler, onlarla işbirliği edenler” (es-Sâffat 37/22), “hak yoldan sapanlar” (el-Vâkıa 56/92), “Allah’a inanmayıp, yoksulu doyurmaya yanaşmayan” (el-Hâkka 69/30-34), “hesap gününü yalanlayan (el Mutaffifîn 83/11), “âyetler tebliğ edildiğinde eskilerin masallarını diyen” (el Mutaffifîn 83/13), “işledikleri günahtan kalpleri kararanlar” (el-Mutaffifîn 83/14). Ayrıca içenleri yakan, tomurcukları son derece çirkin olup, yenildiğinde karnı şişiren zakkum ağacının, cehennem (Cahîm)’in dibinden çıkacağı âyette belirtilmiştir. (es-Sâffat 37/64-68).

1.4.1.3. Hâviye

Kur’ân da bir yerde geçmektedir: “Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun anası Hâviye’dir. Sen Hâviye’nin ne oluşunu ne bileceksin? O kızgın bir ateştir.” (el-Kâria 101/8-11). Hâviye “hu-vi-ye” kökünden türeyen bir sözcük olup “yüksekten alçağa düşmek” anlamına gelir.¹²⁴ Cehennem isimlerinde biridir. Derin olmasından dolayı bu ismi aldığı belirtilmiştir. Şiddetli kızgın bir ateş olup harareti ve parlıyor olması da özellikleri arasında sayılmıştır.¹²⁵ “Artık onun anası Hâviye’dir.” kısmında farklı izahlar yapılmıştır. Bu konuda Fahreddin er-Râzî, Hâviye’nin yüksekte düşüldüğü için düşüldüğü yerde sanki bir çukur gibi olacağını belirtmiştir. Aynı zamanda kendisine sığınılan kişi olma özelliğinden olayı benzetme yapılarak mecazi yolla anne özelliği taşımaktadır. Ayrıca Ahfeş, Kelbi ve Katade, Hâviye’ye tepe üstü düşüleceğini ifade etmişlerdir.¹²⁶

1.4.1.4. Hutame

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de “Hayır, Andolsun ki o Hutame’ye atılacaktır. Hutame’nin ne olduğunu sen ne bileceksin? O Allah’ın yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir.” (el-Hümeze 104/4-7) Buyurmaktadır. Hutame, “bir şeyi kırmak, ufalamak” gibi manaları içeren “h-t-m” kökünden türeyen bir kelimedir.¹²⁷ Kur’ân-ı Kerim’de bir sûrenin içinde yer alır, geçtiği yerde de “Allah’ın yüreklere

¹²⁴ İsfehâni, Müfredât, 849.

¹²⁵ Bilmen, Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri (İstanbul: Bilmen Yayınevi 1966), 8:4085.

¹²⁶ Râzî, Mefâtihu’l-Ġayb, 32:74.

¹²⁷ İsfehâni, Müfredât, 242.

kadar tırmanan tutuşturulmuş ateşi” şeklinde mana verilmiştir.¹²⁸ Ateşe benzetilerek aşırı yiyen obur kişileri anlatmak içinde Hutame denildiği belirtilmiştir. Ancak anlamının “kırıp geçirmek” ifadesiyle daha çok bağdaştığı söylenilmiştir.¹²⁹ Hutame denilen şey, cehennem ehli için sonsuza dek sönmeden yanan bir ateştir.¹³⁰ Kelime manası olarak düşündüğümüzde Hutame’nin insanın vücudunu parçalaması, eritene kadar da yakması özelliği göze çarpmaktadır.

1.4.1.5. Lezâ

Kur’ân-ı Kerim’de bir yerde geçer: “Hayır, (ne mümkün)! Şüphesiz cehennem, derileri kavurup çıkararak alevli ateştir.” (el-Meâric 70/15-16). Lezâ, sözlükte “saf ateş” anlamına gelmektedir.¹³¹ Lezâ’nın özelliği “şeva” ve “nezzaaten” sözcükleriyle anlatılmıştır. Şeva kelimesi için el ve ayak gibi organları ifade ettiği, başın derisi gibi manaları içerdiği belirtilmiştir. Halk içinde ise bu kelimenin “eşva” kelimesinden türediği söylenmekte olup manası ise avcının avlanırken avının can alıcı noktasına değil de kol ve bacak gibi organlarına isabet edecek şekilde avlanması denilmiştir. Nezzaaten sözcüğü içinde deri ve organların yanıp soyulması ve kül olması manası verilmiştir.¹³² Bu manalardan yola çıkılarak Lezâ’nın elleri, ayakları, deriyi yakıp soyan şiddetli bir alev olduğu söylenilebilir.

1.4.1.6. Saîr

Saîr, “Ateşin tutuşturulması” anlamında bir kelimedir.¹³³ Kur’ân-ı Kerim’de 17 âyette geçmekte olup genellikle cehennem bir ismi olarak yer almıştır.¹³⁴ Yüce Allah “...(Âhirette) de onlara alevli ateş azabını hazırladık.” (Mülk 67/5); “Zaten onlar, kıyamet saatini de yalanladılar. O saatin geleceğini yalanlayanlara çalgın alevli bir ateş hazırlamışızdır. Bu ateş, onlara uzak bir yerden gözükmüş, onun kaynamasını ve uğultusunu işitirler.”(el-Furkan 25/11-12). Buyurmaktadır. Âyetinde ye alan Saîr’in canlı olduğunu, bu yüzden kıyameti yalanlayanları uzaktan dahi

¹²⁸ Topaloğlu “Cehennem”, 7:227.

¹²⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’ân Dili, 9: 6092.

¹³⁰ Bilmen, Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, 8: 4094.

¹³¹ İsfahâni, Müfredât, 740.

¹³² Bayraktar Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri, 2. Baskı (İstanbul: Bayraklı yayınları, 2007), 19/582.

¹³³ İsfahâni, Müfredât, 411.

¹³⁴ Topaloğlu “Cehennem”, 7:227.

görse, onlara olan öfkesinden ötürü uğultulu sesler çıkarıp onlardan intikam almak istediği belirtilmiştir.¹³⁵ Kelime manasından da anlaşılacağı üzere bu ateşin özelliği yakılarak iyice kızıştırılmasıdır.

1.4.1.7. Sekar

Sekar: “S-k-r” kökünden türeyen, “Şiddetli bir ısı ile yakıp kavurmak” anlamına gelen bir sözcüktür.¹³⁶ “Ben onu Sekar’a (cehenneme) sokacağım. Sekar’ın ne olduğunu sen ne bileceksin. Geride bir şey koymaz, bırakmaz. Derileri kavurur.” (el-Müddessir 74/26-29). Şeklinde Kur’ân-ı Kerim’de geçmektedir. Bu ateşin özelliği hakkında; tekrar tekrar yakması, yandıkça tükenen insan vücudun her seferinden öncekinden daha şiddetli bir şekilde yeniden yanması ve bu işlemin ise sonsuza dek devam etmesi denilmiştir.¹³⁷

Sonuç olarak diyebiliriz ki, cehennem için kullanılan bu kelimelere sözlük manaları itibariyle baktığımızda, hepsinde azap olarak, ateşin çeşitli şekillerinin ve etkilerinin ifade edildiğini görmekteyiz. Genel anlamda ateşin şiddeti vurgulanmıştır. Çünkü o bütün vücuda işlemekte, deriye kemiğe ulaşmakta ve onu tekrar tekrar yok etmektedir. Özel manada ise birbirinden farklı azap merhalelerine işaret etmektedir. Kısacası bütün bu kavramların ortak özelliği cehennemin yerine kullanılan isimler olmaları ve onun farklı özelliklerini göstermesidir.

1.4.2. Cehennem Azabı

Dünya imtihan yeridir. Bu imtihanda başarılı olmak bir takım fedakârlıklar gerektirmektedir. Kula düşen görev Rabbine itaat etmek, onun emirlerine sınımsız sarılmaktır. Yüce Allah bu âlemi yaratmış ve sosyal hayatın devamı için bir takım kurallar koymuştur. Bu yasalar insan fitratıyla ve toplum yaşamıyla uyumludur. Buna rağmen insanoğlu seçimlerini geçici zevk ve eğlencelere harcayarak dünya menfaatlerini, ebedî saadete tercih etmektedir.

Hayır ve şer açık ve ortadadır. İnsan hayrı isteyip kötülüklerden uzak durmalıdır. Çünkü davranışlarının bir sonucu olarak onu ödül ve ceza beklemektedir.

¹³⁵ Seyyid Kutup, Kur’ân’da Kıyamet Sahneleri (cennet-cehennem), trc. Süleyman Ateş 3. Baskı (B.y. Hilal Yayınları,t.s) 151-152.

¹³⁶ Topaloğlu “Cehennem”, 7:227.

¹³⁷ Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, 15:218.

Ödül ve ceza Allah'ın adl isim şerifinin somut bir sonucudur. Aksi halde inkârcıların, zalimlerin, kötülükte ısrar edip, haksızlık edenlerin yaptıkları yanına kalırdı. Cehennem Kur'ân'da maddi ve manevi azap şekilleriyle birçok âyette tasvir edilmiştir. Müddessir, Vâkıa, Ğaşiye, Ahzâb, Hac, A'râf, Tevbe, Hâkka, Furkan, Nebe, Kehf, Secde, Mü'min, Mü'minun gibi birçok sûrede bu azaptan bahsedilmiştir. Cehennem azabı bütün duyu organlarını etkileyecek bir azap olarak âyetlerde anlatılmıştır. Özellikle de cehennem azabı, ateş ve onun yakıcılığıyla dile getirilmiştir. İnsana sorumluluklarını hatırlatması, tefekkürünü aydınlatması, maneviyatını eğitmesi açısından cehennem azabı uyarıcıdır. Kur'ân-ı Kerim bağlamında düşündüğümüz zaman cennet nimetlerinin tam tersinin cehennem azabı olarak karşımıza çıktığını görüyoruz. Bu azabın bariz özellikleri şunlardır:

1. Ateşten yiyecek ve içecekler
2. Ateşten mekân ve kıyafet
3. Sürekli pişmanlık ve hüsrân
4. Kin, birbirlerini suçlama ve yalnızlık
5. Allah'ın gazabı ve laneti

Kur'ân-ı Kerim'de cenneti müjdeleyen âyetler yanında fiziksel ve psikolojik anlamda cezalar içeren cehennem sahneleri de gözler önüne serilmiştir. Bu bölümde, cehennemdeki azap ve çeşitleri üzerinde durulacaktır.

1.4.2.1. Cehennem'in Yiyecek ve İçecekleri

Kur'ân-ı Kerim'de cehennemde bahsedilen yiyecek ve içecek isimleri şu şekildedir:

1. Kaynar su ve irin (hamim ve gassak)
2. Zakkum
3. Kanla karışık irinli su (sadid ve gıslin)
4. Acı ve kötü kokulu dikenli bitki (darî')
5. Boğazdan geçmeyen yiyecek (gussa)

Âyeti kerimeler de sıkça bahsedilen yiyecek içecek “hamim”ve “gassak” tır. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de “ Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar! Ancak uygun bir ceza olarak kaynar su ve irin içecekler.” (en-Nebe 78/24-26); “İşte bu kaynar su ve irindir; artık onu tatsınlar.” (Sâd 38/57); “Eğer sapıtmış yalanlayanlardan ise, ona kaynar sudan ziyafet sunulur.” (el-Vâkıa 56/92-93). Buyurmuştur.

Hamim’in “kaynar su, sıcak yağmur” anlamını taşıyan bir kelime olduğu belirtilmiş, Gassak için de irin; yani “kan ile karışmış ince su” denilmiştir.¹³⁸ Bununla beraber Gassak hakkında da onun dondurucu soğuk su anlamını içerdiğini söyleyenler olmuştur. Buna dayanarak da cehennemdeki içeceklerin için kaynar su yahut dondurucu su yada irinli su olduğu belirtilmiştir.¹³⁹ Muhammed Esed’e göre ise Gassak ruhun “buz gibi karanlığı” anlamına gelir. Ona göre Gassak için yapılan diğer yorumlar kurgusal olup, bir dayanağı yoktur.¹⁴⁰ Hamim kelimesi de mecazi anlam da düşünülerek, “yakıcı ümitsizlik” manasına geldiği belirtilmiştir.¹⁴¹ Kelimelerin mecazi anlamları düşünülerek yapılan bu yorumlar psikolojik birer ceza olabilirler. Lakin ilk anlamları gâyet açıktır. Bu kelimeler fizyolojik birer cezayı da nitelemektedir. Cennet ehli canlarının istediği, gönüllerinden geçen her türlü nimetle; cehennem ehli de kaynar su ve derilerinin arasından çıkan pis sıvıyla ağırlanacaktır. Kaynar suyu sadece içmekle kalmayıp başlarının üstünden dökülecek onunla haşlanacaklar, ateş ve su arasında azap üstüne azap yaşayacaklardır. Bu durum bir âyette şu şekilde ifade edilmiştir: “Tutun onu! Cehennemın ortasına sürükleyin. Sonra da başının üzerine kaynar su azabından dökün!” (ed-Duhân 44/47-48).

Zakkum: Kur’ân-ı Kerim’de Zakkum’dan “Konukluk olarak bu mu iyidir, yoksa zakkum ağacı mı? Biz o ağacı haksızlık yapanlar için bir sınama yaptık. O cehennemın dibinde yetişen bir ağaçtır. Tomurcukları şeytanın başları gibidir.”(es-Saffat 37/62-65); “Şüphesiz ki zakkum ağacı (cehennemdeki) günahkârların yiyeceğidir. Kaynar su nasıl fokurduyorsa, erimiş maden gibi o da karınlarda fokurdar.” (ed-Duhân 44/43-46). Şeklinde bahsedilmiştir.

¹³⁸ Bilmen, Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, 8:3947.

¹³⁹ Ateş, Yüce Kur’ân-ın Çağdaş Tefsiri, 10:292.

¹⁴⁰ Muhammed, Esed, Kur’ân Mesajı Meal- Tefsir, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, 5. Baskı (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 3:931,47. Not.

¹⁴¹ Esed, Kur’ân Mesajı Meal- Tefsir, 1:240,62.dipnot.

Zakkum, cehennemde bulunan tiksinc, kötü yiyeceklerin adı anlamına gelen bir kelimedir.¹⁴² Zakkumun Tihame denilen bir yerde yetiştiği belirtilmiş olup şâyet bu ağacın koparıldığı zaman içindeki sıvının koparana bulaştığı taktirde onun deri hastalığına yakalandığı belirtilmiştir. Aynı şekilde bu ağacın Hindistan da bulunan “tor” denilen bir ağaca benzediği söylenir.¹⁴³

Bahsedilen bu ağaç zakkuma benzeyen, özellik olarak onu andıran bir ağaç türü olabilir. Bununla birlikte zakkum âyette de belirtildiği gibi cehennem de yetişen özel bir ağaçtır. Özünü ateşten alan bir bitkinin yenildiğinde, sindirildiğinde yine ateş olacak mide de fokurdayıp duracaktır. Tomurcuklarının şeytanın başına benzetilmesi konusunda farklı izahlar yapılmıştır: Bu görüşlerden birincisi gerçek anlamda şeytanın başı değil de mecazen çirkinliğinden dolayı benzetme yapılmasıdır. İkinci bir görüş ise şeytanın başının yılan şeklinde olduğu, çirkinliğinden dolayı yılanı benzetilmesidir. Bir diğer görüş de çirkin başlı bir bitki olmasıdır. Bu görüşleri değerlendiren Fahreddin er-Râzî de kendisinin birinci görüşte olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴

Mevdudi de aynı görüşte olup bunun bir teşbih olduğunu söyler. Ona göre nasıl ki güzel bir kız periye benzetiliyorsa yada nur yüzlü biri için melek deniliyorsa yahut da kötü kimselerin şeytana benzetilmesi gibi buradaki durumda bir benzetmedir¹⁴⁵ Şeytanı göremediğimiz içim mahiyeti bilemiyoruz. Buna rağmen zararlı etkisi ve zihinlerde çirkin bir imajı bulunmaktadır. Dolayısıyla zakkum görüntü olarak yada vücuda verdiği zararından dolayı şeytana benzetilmiş olabilir. Her halükarda bu bitkinin yüzüne bakılmayacak kadar çirkin olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen cehennemlikler o bitkiyi tadacaklardır. Çünkü bu onlara yaptıklarına karşılık olarak orada sunulan bir cezadır.

Sadîd ve Gıslîn

Kur’ân-ı Kerim’de “Arkasından cehennem var; orada kanlı, irinli su (sadid) içirilecektir.” (İbrahim 14/16). Buyrulmaktadır. Sadîd; anlam olarak “ et ile deri

¹⁴² İsfehâni, Müfredât, 380.

¹⁴³ Mevdudi, Tefhimul Kur’ân- Kur’ân’ın anlamı ve Tefsiri, 5:21.

¹⁴⁴ Râzî, Mefâtihu’l-Ğayb, 26:142.

¹⁴⁵ Mevdudi, Tefhimul Kur’ân- Kur’ân’ın anlamı ve Tefsiri, 5:23.

arasındaki irin, iltihap” manasını içermektedir.¹⁴⁶ Bu irinli suyun “kusmuk ya da kan ile” karıştığı belirtilmiştir.¹⁴⁷ Başka bir âyette de “Günahkarların yiyeceği olan kanlı irinden (gıslin) başka bir yiyeceği de yoktur. (el-Hâkka 69/36-37). Buyrulmuştur. Gıslîn için ise “cehennemliklerin irinleri ve onlardan akan irin ya da kan” tanımı yapılmıştır.¹⁴⁸ Katade’nin Gıslîn için “cehennem ehlinin yiyeceklerini en kötüsüdür.” dediği Rebi Dahhak’ında Gıslîn’in cehennemde bulunan bir ağaç olduğunu söyledikleri nakledilmiştir.¹⁴⁹ Başka bir müfessir da gıslîn kelimesine günahkarların yiyeceği olması hasebiyle mecazi olarak “pislik” manasını vermiştir.¹⁵⁰

Darî

Kur’ân-ı Kerim’de Darî: “Semirtmeyen, açlığı gidermeyen kötü kokulu dikenden (darî) başka bir yiyeceği yoktur.” (el-Ğaşiye 88/6-7) Şeklinde geçmektedir. Darî kelimesi için “kuru diken” denilmiştir.¹⁵¹ Kimi rivâyetlerde de bu kelime, yeşilken develerin yediği kendisine “şıbrık” denilen bir bitki olarak geçmektedir. Bu bitkiye büyüdüğünde ise “darî” denilmekte, zehirli olduğu içinde artık develerin onu yememektedir.¹⁵² Âyet mealinden de anlaşılacağı üzere Her hâlükârda bu bitki iğrenç kokulu olacak buna rağmen açlıktan dolayı onu yemek isteyenlere bir faydası olmayacaktır. Çünkü o hem zehirlidir hem de bir dikendir. Hayvanların dahi yemekten uzak durduğu bu berbat yiyecek yiyenlerin açlığına faydası olmadığı gibi onları zehriyle daha da kötü bir hale getireceği düşünülebilir.

Gussa

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de “Katımızdan onlar için ağır boyunduruklar, cehennem, boğazdan geçmeyen bir yiyecek (gussa) ve can yakıcı azap vardır.” (el-Müzzemmil 73/12-13). Buyurmuştur.

İbn Abbas da bu yiyeceğin yani Gussa’nın boğaza takılıp kalacağını ne girip ne de çıkacağını belirtmiştir.¹⁵³

¹⁴⁶ İsfehâni, Müfredât, 477.

¹⁴⁷ Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, 7:189.

¹⁴⁸ Zuhaylî, Tefsirü’l-Münir, 15: 95.

¹⁴⁹ İbn Kesîr, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, trc. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 14: 8086.

¹⁵⁰ Esed, Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir, 3:1184, 20. Dipnot.

¹⁵¹ İsfehâni, Müfredât, 506.

¹⁵² Kutub, Fi Zilalil Kur’ân, 16: 181.

¹⁵³ İbn Kesîr, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, 14: 8170.

Sonuç olarak görülmektedir ki cehennemde yiyecek ve içecekleri; zehirli, boğazı parçalayan kötü görünümlü bitkiler; kaynar su, irin ve derilerden çıkan iltihaplardır.

1.4.2.2. Cehennemde Kıyafet, Eşya ve Mekân

Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyeti Kerime'de cehennem ehlinin sahip olduğu her şeyin ateşten olduğu bahsedilmiştir, bazıları şunlardır:

“Şu Rableri hakkında tartışmaya giren iki taraf: kâfir olanlar için ateşten bir elbise biçilmiştir, başlarına da kaynar sular dökülür.” (el-Hac 22/19).

“Gömlekleri katrandan olacak, yüzlerini ateş bürüyecektir.” (İbrahim 14/50).

Vehve Zuhaylî katrandan üzerlerine giyilen gömlek yerine derilerinin üzerine giydirilen şey olarak bahsetmiştir ve bu katranın dört özelliği bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar yakıcı olması, ateşinin deriye hızlı ulaşması, renginin karalığından dolayı korkunçluğu ve kötü kokusudur.¹⁵⁴ Böylece azabın şiddetini bütün duyu organlarıyla yaşayacaktır. Cehennem ehlinin içinde bulunduğu durumu anlatan âyetlerden bir kısmı da şöyledir:

“Cehennem ateşi onların altlarına döşek, üstlerine yorgan olacak. İşte biz kâfirlikte direnenleri böyle cezalandırırız.” (el-A'râf 7/41).

“ Defterleri soldan verilenler; ne yazık onlara! Bunlar, içlerine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su içinde, serinliği ve hoşluğu olmayan kara bir dumanın gölgesinde bulunurlar. (el-Vâkıa 56/41-45).

“Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde kaynar suda sürünecekler, sonrada ateşte yakılacaklardır.” (el-Mü'min 40/71-72).

“Yakalayın onu ellerini de boynuna bağlayın onun. Sonra cehenneme ulaştırın onu. Sonra onu boyu yetmiş arşın olan zincire vurun.” (el-Hâkka 69/30-32).

“Demir topuzlarda onlar içindir.” (el-Hac 22/21).

Dünyada bir suçluya uygulanan ceza misali suçluların elleri boyunlarına kelepçelenerek zincirlere vurulacaktır. Suçlulara uygulana muamele olarak “yakalayın, bağlayın, zincirleyin” şeklinde ilgili görevlilere verilen emirler söz

¹⁵⁴ Zuhaylî, Tefsirü'l-Münir, 7:231.

konusudur. Bu emrin muhatabının cehennemdeki görevliler olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁵ İşte suçlular; yaptıklarının karşılığında âyetlerde de görüldüğü gibi ateşten demir halkalar, demir topuzlar, kelepçeler ve zincirlerle azap görmektedirler. Üzerlerine örtülen kıyafet ateşten, ayağını değdiği yer ateş, içtiği kaynar su; yani her şeyin yakıcı ve azap dolu olduğu görülmektedir. Kendisi bizzat ateş olan cehennem serinlemek isteyenlere kaynar su ikram etmekte, ateşte yananlara da gölgesinde dinlenecekleri kara bir duman sunmaktadır. Cennette sunulan “sürekli bir gölgelenmenin” (er-Ra’d 13/35) karşılığında cehennemde ızdırabı artıran bir gölgeden bahsedilmiştir. Cehennemdeki azabın dehşetini anlatan âyeti kerimeler davranışlarımızı düzeltmemiz konusunda bizi uyarmaktadır. Kısacası, cehennem ehlinin yiyeceği, içeceği, giyeceği, oturduğu, yaslandığı, dokunduğu her şey ateşten ve kaynar sudan ibaret olacaktır. Âyetlerde görüldüğü üzere bu eşyalar onlara rahatlık maksadıyla değil azaplarının şiddetini artırmak, azaplarına azap katmak içindir.

1.4.2.3. Cehennemde Hüsran

Cehennemde fiziksel anlamda bedene zarar veren bu ağır azaplar dışında ruhunda acı çekmesi söz konusudur. Kur’ân-ı Kerim’de bununla ilgili âyetlere bakıldığı zaman cehennem ehlinin pişman olduğu görülmektedir. Cehenneme atılanlar, kendilerine vaad edilenlerin gerçek olduğunu gördüklerinde yaptıklarına pişman pişman bir şekilde tekrar dünyaya dönmek için yalvarmaktadır: “Onlar orada: “Rabbimiz bizi çıkar; yaptığımızdan başka yararlı işler yapalım” diye bağışırlar...” (el-Fâtır 35/37) “...Yüzleri ateşe çevrildiği gün: “ Keşke Allah’a itaat etseydik, keşke elçiye itaat etseydik” derler.” (el-Ahzâb 33/66) “...Keşke geriye bir dönüşümüz olsa da, inananlardan olsak derler.” (eş-Şuara 26/102) “Keşkelerin” fayda vermediği açıktır. Onların bu isteklerine verilen cevap ise manidardır: “...O zaman onlara: “Sizi öğüt alacak kişinin öğüt alabileceği kadar bir süre yaşatmadık mı? Size uyarıcı da gelmişti. Artık azabı tadın; zalimlerin yardımcısı yoktur.” Deriz.” (el-Fâtır 35/37)

Cehennem ehli kendilerini hak yoldan çeviren yandaşlarıyla, üzerlerinden sorumluluğu atabilmek için tartışma içine girecek ve birbirlerini suçlayacaklardır.

¹⁵⁵ Zuhaylî, Tefsirü'l-Münir, 15:95.

Bununla ilgili âyetler: “Rabbimiz! Bunu kim başımıza getirdiyse, ateşte onun azabını kat kat artır, derler.” (Sâd 38/61) “Rabbimiz! Biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat etmiştik, fakat onlar bizi yoldan saptırmışlar. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver, onları büyük bir lanete uğrat derler.” (el-Ahzâb 33/67-68) Şeklindedir.

Kur’ân-ı Kerim’e bakıldığı zaman cehennem ehli, kendilerine uygulanan cezanın sonsuzluğu ve şiddeti karşısında hüsrana uğramaktadır. Yaşadıkları acı ve ızdırabın yok olması için yalvarmakta hatta ölmeyi arzulamaktadırlar. Ancak bir müddet bile olsa azap onları terk etmemektedir. Yok olmak düşüncesi bile insanı korkuturken Cehennemden kurtulmak için ölmeyi isteyecektir. Yanan derileri dahi başka derilerle değiştirilecek yine azabı tatmaya devam edeceklerdir. İşte bu durumu anlatan âyetlerden bazıları şunlardır:

Cehennemde şöyle seslenirler: “Ey nöbetçi! Rabbin hiç değilse canımızı alsın. Nöbetçi: siz böyle kalacaksınız der.” (ez-Zuhruf 43/77)

“ Ellerli boyunlarına bağlanarak Onun dar bir yerine atıldıkları zaman, orada yok olmak için yalvarırlar.” (el-Furkan 25/13)

“O gün kişi, ellerinin (yapıp) öne sürdüğü işlere bakar ve kâfir: 'Keşke ben toprak olsaydım' der.’ (en-Nebe 78/40)

“Ateşte olanlar cehennem bekçilerine: “Rabbimize yalvarın da, hiç değilse bir gün azabımızı hafifletsin” derler.” (el-Mü’min 40/49)

“Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir.” (en-Nisâ 4/56)

Cehennem ehli kimi zaman bekçilerden yardım istemekte kimi zaman da Rabbimiz diyerek Allah’tan yardım istedikleri aşikârdır. Özellikle yaptıklarından dolayı pişmanlık duyanlar “Rabbimiz bizi buradan çıkar” (el-Mü’minûn 23/107) çılgınlıkları içerisinde yalvarmaktadırlar.

Cehennemde azabın sürekliliğinden bahsedilmiştir. Bu yakıcı azabın karşısında ümitlerde tükenmiş, âcizane bir hal söz konusudur. Kur’ân-ı Kerim’de “Suçlular temelli kalacakları cehennem azabı içindedirler. Azaba hiç ara verilmez, onlar orada tamamen umutsuzdurlar.” (ez-Zuhruf 43/74-75) Buyrulmaktadır.

Cehennem ehli hüsrandır. Bilhassa da kendilerine hak geldiği halde inkâr edenler elim bir azap içerisindedir. Daha da elim olanı ise bunların Allah'ın ve kullarının lanetine uğramalarıdır. Bu durumu anlatan âyet şu şekildedir.

“İşte bunların cezası, Allah'ın, meleklerin, insanların hepsinin lanetine uğramalarıdır. Orada temellidirler; onlardan azab hafifletilmez; onların azabı geciktirilmez.” (Âl-i İmrân 3/87-88) Seyyid kutup Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lanetinin olmasından dolayı bu azabın bedene değil kalbe işlediğinden bahseder.¹⁵⁶

Kısacası görülmektedir ki cehennem ehline uygulanan fiziksel cezalar, onları manevi olarak da pişmanlığa sevk etmiş, sonunda hüsrana uğramışlardır. Cehennemde yapmış oldukları kötü davranışlarının karşılığı kendilerine maddi ve manevi olarak yaşatılmıştır.

1.4.3. Cehennem Ehli ve Özellikleri

Allah Teâlâ her dönemde bilhassa da insanoğlunun inkârının ve azgınlığının aşırısına kaçıp Hakkı unutmaya yüz tuttıkları zamanlarda elçiler göndermiş ve onları uyarmıştır. Akıl gibi bir hazineyi de lütfederek varlığının ve hükümlerinin insan yaşantısının olmazsa olmazı olduğunu göstermiştir. Dünya hayatının idare ve ihya edilmesi için bir takım kurallar koymuştur. Öncelikle varlığından haberdar etmiş, kendisine iman edilmesini istemiştir. İman edenlere de kendilerinin huzur bulması için toplumun birlikteliği ve dayanışması gibi hususları da ön plana çıkaran bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bu amaçla bazı davranışları yasaklamıştır. Terk edilmesi gereken davranışlar şeklinde söyleyeceğimiz bu fiiller yapılması halinde cezayı da beraberinde getirmiştir. Allah Teâlâ'nın merhamet ve lütuf içeren isim ve sıfatlarının yanında azabın şiddetini içeren vasıflarını da unutmamak gerekir.

Cennetin göz kamaştırıcı sahnelerinin yanında Cehennemin dehşet verici manzarası da birçok âyeti kerimede gözler önüne serilmiştir. Kalpleri ürperten, ruhumuzu titreten bu azabın çeşitlerinden bahsettik. Bu bölümde ise bu azaba layık olanların (cehennem ehlinin) özelliklerinden bahsedilecek, bu özelliklerinin bazısının üzerinde özellikle durmaya çalışacağız. Nitekim âyetlere bakıldığında bilhassa şu

¹⁵⁶ Seyyid Kutup, Kur'ân'da Kıyamet Sahneleri (cennet-cehennem), 362.

niteliklere sahip kimseler olduklarını görürüz: “Rablerini inkâr edenler” (el-Mülk 67/6), “İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar” (el-Hac 22/57), “her türlü iyiliğe engel olan, insanları şüpheye düşürtüp doğru yoldan şaşkırtan, hak hukuk tanımayıp azgınlaşan, üstelik Allah’ın yanı sıra başka tanrılar edinmiş olanlar” (Kaf 50/24-26), “Münafıklar” (en-Nisâ 4/145), “Kıyameti yalanlayanlar” (el-Furkan 25/11), “Onlar (putlar), azgınlar ve İblisin adamları” (eş-Şuarâ 26/94-95), “Tartıları hafif gelen” (el Kâria 101/8-9), “Defterleri soldan verilenler” (el-Vâkıa 56/41), “Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayıp, yoldan çıkanlar” (el-Ahkaf 46/20), “ Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanlar” (et-Tevbe 9/34), Kasıtlı yere cana kıyanlar” (en-Nisâ 4/93).

Genel anlamda âyetlerde ön plana çıkan vurgu iman konusudur. Bilhassa Allah Teâlâ’yı ve âyetlerini inkâr edenlerin azap ehli olduğu görülmektedir. Bunun yanında amel konusunda da hassasiyet gösterip emir ve yasaklara dikkat etmek gerekmektedir. Bu bölümde cehennem ehli ve özellikleri üzerinde durulacaktır.

1.4.3.1. İnkâr Edenler, Kâfirler

Kâfir kelimesi “k-f-r” kökünden türetilmiş, sözlükte “bir şeyi örtmek” anlamında gelmektedir.¹⁵⁷ Kur’ân-ı Kerim de geçen manalarına göre de Allah’ın birliğini inkâr etmek; delili inkâr etmek; nimete nankörlük yani nimeti inkâr etme ve uzaklaşmak-berî olmak üzere dört farklı şekilde izah edilmiştir.¹⁵⁸

Kur’ân-ı Kerim’deki ilk anlamının ise iman esaslarını kabul etmeme, yani Allah’ı Peygamberini, kitabı gibi amentü esaslarına inanmamak anlamında “inkâr etmek” olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁹

Allah Teâlâ’nın birliğini görmezlikten gelen, umursamayan, O’nun tekliğini inkâr edenler Allah’ın rahmetinden de uzak kalacak kişilerdir. Netice itibarıyla bu kişiler hem Yüce Allah’ı hem de onun verdiği nimetleri örtbas edip inkâr etmektedirler. Bu manada nankördürler. Bu azaptan onları kurtaracak hiçbir yardımcı ya da iltimasın da olmayacağını âyetler haber vermektedir. İşte böyle kimselerin sonu cehennem azabıdır. İşte bunlar Hakkın ve gerçeğin bilincinde olmasına rağmen,

¹⁵⁷ İsfehâni, Müfredât, 714.

¹⁵⁸ Mukatil, Kur’ân Terimleri Sözlüğü, 116-118.

¹⁵⁹ Mîr, Kur’ân’î Terimler ve Kavramlar Sözlüğü, 124.

bu bilgilerinin üzerini örtüp kendi hevalarının peşine koşan kişilerdir. Bu durumları anlatan âyetler şu şekildedir:

“İnkâr eden kimseler ve âyetlerimizi yalan sayanlar cehennemlik olanlardır, onlar orada temelli kalacaklardır.” (el-Bakara 2/39)

“Muhakkak ki inkâr edenler ve kâfir oldukları halde de ölenler, yeryüzü dolusu altın fidiye verseler bile hiç birisinden asla kabul edilmeyecektir. İşte dayanılmaz azap onlar içindir. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur.” (Âl-i İmrân 3/91) Kâfir olarak ölenlerin, âhirette dünya dolusu altını olsa bunların hepsini de azaptan kurtulmak için feda etmiş olsa yine de azaptan kurtulmasının mümkün olmadığı âyette belirtilmektedir.¹⁶⁰ Bir başka âyette de “Yok, yapamadıysanız ki hiçbir zaman yapamayacaksınız, o halde yakıtı insanlar ve taşlardan olan, inkârcılar için hazırlanmış ateşten sakının.” (el-Bakara 2/24) ifadesi yer alır.

Kâfirler âhirette yaptıkları hatanın farkına varacak ancak geç kalmış bu farkındalık onlara bir fayda sağlamayacaktır. Yüce Allah “Gün gelecek kâfirler/müşrikler, “keşke vaktiyle Allah’a teslimiyet göstermiş olsaydık” diye yanıp yakılacaktır.” (el-Hicr 15/2) buyurmaktadır.

İşte bu doğruları bilip de göz göre göre inkâr edenler düştükleri bu rezil konum karşısında herkesin lanetine uğrayacaktır. Adeta herkes onları kınamaktadır. Bununla ilgili olarak Allah Teâla “Gerçek şu ki, (Allah’ı, peygamber’i, Kur’ân-ı) inkâr edip kâfir olarak ölenlerin üzerinde Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların laneti vardır. Onlar ebedî olarak lanet içinde kalırlar. Artık ne kendilerinden azap hafifletilir ne de yüzlerine bakılır.” (el-Bakara 2/161-162) buyurmuştur. Âyetinde bahsedilen azapla ilgili üç durum vurgulanmıştır. Bunlar azabın ebedî olması yani sonsuza dek sürmesi, kesinlikle hafifletilmemesi ve tükenmeyip yenilenmesidir.¹⁶¹

İmam Gazali de kâfir için, sadece dünyayı düşünüp ona bağlanan Allah’tan ise yüz çeviren kimse diye bahsetmiştir.¹⁶² Kâfir kendisi dünyaya bağlar ve sadece ona kilitlenir. Onun âhirete dair bir çabası yoktur. İşte bu yüzden âhirette elleri

¹⁶⁰ Mehmet Vehbi, Büyük Kur’ân Tefsiri (Hulâsat’ül Beyân fi Tefsîr’il Kur’ân) 4. Baskı (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1967), 2: 664.

¹⁶¹ Mehmed Vehbi, Büyük Kur’ân Tefsiri (Hulâsat’ül Beyân fi Tefsîr’il Kur’ân) 4. Baskı (İstanbul: Üçdal Neşriyat, ts.) 1: 274.

¹⁶² Gazali, İhyâ-u Ulumi’-d-Dîn, 4:238.

bomboş kalacaktır. İnkâr edenlerin yaptıkları amellerin âhirette onlara bir faydası olmayacaktır. Belki de en acı olanı da budur. Onların yaptıkları tüm işler boşa çıkacaktır. Bu durum bazı ayetlerde şöyle ifade edilmiştir:

“İnkâr edenlerin işleri engin çöllerdeki serap gibidir. Susayan kimse onu su zanneder, fakat oraya geldiğinde hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur ve O da hesabını görür. Allah hesabı çabuk görendir veya derin denizin karanlıklarına benzer. Onu üst üste dalgalar ve dalgaların üstünde de bulutlar örter; karanlıklar üstünde karanlıklar; insan elini uzattığı zaman, nerdeyse onu bile göremez. Allah'ın nur vermediği kimsenin nuru olmaz.” (en-Nûr 24/39-40)

Görüldüğü gibi İnkârcılar, yaptıklarının kendilerine fayda sağlayacağını zannetmekte hâlbuki inkârları sebebiyle onların iyi davranışları Allah katında bir değer atfetmemektedir. Bir serap görür gibi amellerinin boşa çıktığını görüp hayal kırıklığını da düşeceklerdir. Yahut da karanlıklara hapsedilecek bu öyle bir karanlık ki onların üzerine kat kat giydirilecek kendi elini dahi göremeyecektir.

Sonuç olarak görülmektedir ki amellerimizi değerli kılan ölçü Allah'a imandır. İmanımızdaki samimiyeti de hayata geçiren sâlih amellerimizdir. İnsanı bu dünyada ve âhirette kurtuluşa çıkararak doğru bir inançtır. Ve bu inanca bağlı olarak ortaya çıkan güzel davranışlarıdır.

1.4.3.2. Münafıklar

Münafık; Arapça da “bir şeyin satılmak, ölüm ya da yok olmak gibi sebeplerden ötürü bitmesi, tükenmesi” anlamına gelen n-f-k kökünden türeyen bir kelimedir.¹⁶³ İstilahta ise kalbiyle inanmadığı halde bunu gizleyerek dili ile inandığını söyleyen kimselere denilmiştir. Münafığın bu özelliğine nifak da denildiği belirtilmiştir.¹⁶⁴ Aynı kökten türeyen nifak kelimesi için de dine bir kapıdan girip başka kapıdan çıkan” anlamı verilmiştir.¹⁶⁵

Kur'ân-ı Kerim'de “Doğrusu münafıklar; cehennem en alt tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı da bulamazsın.” (en-Nisâ 4/145) buyrulmaktadır. Ayette “Cehennem dibi” münafıklara layık görülmüştür. Bu

¹⁶³ İsfehâni, Müfredât, 819.

¹⁶⁴ İsmail Karagöz, Dini Kavramlar Sözlüğü, 495- 496.

¹⁶⁵ İsfehâni, Müfredât, 819.

noktada akla gelen soru hangi davranışlarından dolayı onların bu çetin, elim ve şiddetli azabın kaynağına isimlerini yazdıklarıdır.

Kur'ân-ı Kerim'deki âyetlere baktığımız zaman münafıkların öne çıkan özellikleri şunlardır: "ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söyleyen" (Âl-i İmrân 3/167), "Müslümanlarla birlikte olunca mü'min olduklarını beyan edip şeytanlarıyla başbaşa kalınca da, onlara: "Emin olun biz sizinle beraberiz, biz (Müslümanlarla) alay edicileriz" (el-Bakara 2/14), diyenler "inanırları bırakıp da kâfirleri dost edinen" (en-Nisâ 4/139) kimselerdir. Davranış olarak da şu özelliklere sahiptirler: "namaza tembel tembel kalkar, insanlara gösteriş yaparlar, ne müsümanlarla, ne de kafirlerle olur, ikisi arasında bocalayarak Allah'ı pek az anarlar" (en-Nisâ 4/142-143), "kötülüğü emrederler, iyilikten alıkoyarlar, ellerini sınıksız tutarlar." (et-Tevbe 9/67), "yalancılarıdır" (el-Münâfikûn 63/1), "korkak bir topluluktur." (et-Tevbe 9/56).

Ömer Nasuhi Bilmen; Münâfikları, kâfirlerin "en habisi" olarak nitelendirmiş, bundan dolayı da azabı hak ettiğini belirtmiştir. Ayrıca onların fırsat buldukça İslâm düşmanlarına katılıp Müslümanlara hileler kurup zarar verdiğiinden bahsetmiştir.¹⁶⁶ Kâfirin küfrü ortadadır. Niyeti bellidir ve bunu gizlememiştir. Fakat münafık kalbindeki küfrünü saklayıp kendini Müslüman göstererek İslâm'a ve Müslümanlara zarar veren kişilerdir. Bu yüzden cehennem en alt derecesi onlara layık görülmüş olabilir.

Yüce Allah kendisinin gizli olan her şeyi bildiğini onlarında bu durumlarından haberdar olduğunu şu şekilde dile getirmiştir: "Peki o münafıklar bilmezler mi ki Allah onların tüm sırlarını, gizli kapaklı konuşmalarını bilir..." (e-Tevbe 9/78) Münafıklar niyetlerini, inançlarını gizledikleri için bir kimse hakkında şu münafıktır denilmesi mümkün değildir. Herkesin kalbinde olanı ancak Allah bilir. Niyet okumakla böyle bir tespit de bulunulamaz. Ancak sıfatları onları tanıtabilir. Hz. Peygamber de bir Hadisi Şerifinde şöyle buyurmuştur. "Münafığın alametleri üçtür:

—Söz söylerken yalan söyler

—Va'd ettiği vakit sözünde durmaz

¹⁶⁶ Bilmen, Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 2: 693.

—Kendisine bir şey emniyet edildiği zaman hıyanet eder.”¹⁶⁷ Böylece münafıkların en belirgin vasıfları zikredilmiştir.

Bir âyette “Ey şanlı Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla mücadele et. Onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!” (et-Tevbe 9/73) buyrulmaktadır. Âyetin münafıklar hakkında nazil olduğu belirtilmiş, Peygambere daha önce savaşa katılmamak için izin istediklerinde onlara yumuşak davrandığı gibi davranmaması emredilmiştir. Onlara sert davranması gerektiği âyette söylenilmiş olup bundan kastın ise buğz etmek ve yanından uzaklaştırmak olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸ Artık münafıklara hak ettikleri değerin verilme zamanıdır. Onlara karşı sert bir tavır takınması gerektiği ve savaşılması emri Hz. Peygambere verilmiştir. Mevdudi, bu zamana kadar münafıklara savaşılmamış olmasını iki sebebe bağlar: Bunlar dışardaki düşmanla savaşılmasından dolayı içerde bir çatışmanın göze alınamaması ve imanlarındaki bu probleminden kurtulmaları için onlara gerekli zamanın verilmiş olmasıdır.¹⁶⁹ Ayetteki bu emirle birlikte onlara uygulanan tutum ve davranışlarda değişikliğe gidilmiştir.

Sonuç olarak görülmektedir ki; münafıklar, kâfirlerle dostluk kurup, Müslümanları aldatan kimelerdir. Bunlar İslâm’a ve Müslümanlara düşman olduğu halde inanmış görüntüsü veren ikiyüzlü kimselerdir. Kur’ân-ı Kerim’de cehennem ehli olarak zikredilmektedirler.

1.4.3.3. Kasten (Haksız Yere) Cana Kıyanlar

Kur’ân-ı Kerim’de “Kim bir mü’mini kasten öldürürse cezası, içinde ebedîyyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, ona lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.” (en-Nisâ 4/93) Buyrulmaktadır.

Allah Teâlâ canı mukaddes kılmıştır. Yoktan var eden o olduğu gibi verdiği canı alan da odur. Her can bir diğeriyle eşit oranda kıymetlidir. Bir insanın en temel hakkı yaşam hakkıdır. Yüce Allah bu âyeti kerimesinde kasıtlı yere cana kıyanlara ebedî cehennemi, gazabını, lanetini ve azabını hazırladığını belirtmiştir.

¹⁶⁷ Buhârî, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, 1:45.

¹⁶⁸ Arslan, Büyük Kur’ân Tefsiri (Hulâsatü’l-Tefsir), 7:153.

¹⁶⁹ Mevdudi, Tefhîmu’l Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri, 2: 252.

Haksız yere kan dökmek haramdır. “Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın haram kıldığı cana kıymayın...” (el-İsrâ 17/33) buyrulmuştur.

Bir insanı kırmak, üzme, aşağılamak gibi davranışlar dahi yasaklanmışken kaldı ki onun canına kıymak, hem de haksız yere; şüursuzluğun, hadsizliğin en derin safhasını göstermektedir. Sonunda tüm dünyayı verseler dahi haksız yere cana kıymanın imanla örtüşmediği belirtilmiştir.¹⁷⁰

Yüce Allah “Bu nedenle, İsrâiloğullarına şunu yazdık: Kim bir nefsi, bir nefse ya da yeryüzündeki bir fesada karşılık olmaksızın (haksızca) öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu (öldürmesine engel olarak) diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibi olur...” (el-Mâide 5/32). Buyurmuştur.

Bir canı kurtarmak bütün insanları kurtarmak kadar kıymetlidir. Bir canın öldürülmesi de bütün insanları öldürmüş olmaya eş görülmüştür. Çünkü bir toplum ki aynı türü oluşturan insan kitlesinin bir araya gelmesiyle oluşur. O kitledeki her bir can bir diğeri kadar değerlidir. Yaşlı, genç ya da bebek olması fark etmeksizin hepsi aynı şeref ve önemdedir. Yaratan ve Ona ruhundan üfleyen Allah’tır. (es-Secde 32/7-9) Aynı zamanda o toplumda sergilenen iyi bir davranış bütün insanlar için model oluşturduğu gibi zararlı bir davranışta tüm insanlara örnek olmaktadır. Öldürme olayını ilk başlatan Hz Âdem’in oğullarından Kabil’in kardeşi Habil’i canına kıymasıyla olmuştur. (el-Mâide 5/27-31) Bu davranış bir Hadisi Şerif’te şu şekilde belirtilmiştir. “Hiçbir âdemoğlu zulüm ile öldürülmez; ancak onun kanı (nın günahı)’ndan birinci Âdem (atanın) oğlu (kabil hesabına) bir pay ayrılır. Çünkü bu cinayeti adet edenlerin önderi odur.(kardeşi Habil’i öldürmüştür.)”¹⁷¹ Cinayet büyük bir zulümdür. İnsana yakışan iyi ve faydalı işlerde önder ve örnek olmaktır. Başkasının canına kıyanlar bedelini hem dünyevi hem de Uhrevî âlemde kendi canlarıyla ödeyeceklerdir.

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de haram kıldığı işleri anlatırken bunlar arasında haksız yere cana kıymayı da almıştır. (el-Enâm 6/151) Kasten öldürme insan hakkına saldırıdır, tecavüzdür. İnsanlar, nefsani duygularına hâkim olup birlikte yaşamının

¹⁷⁰ Seyyid Kutup, Fi Zilalil Kur’ân, trc. İ.Hakkı Şengüler v.dğr. 2. Baskı (İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1974), 3:391.

¹⁷¹ Sahîh Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, 9:83.

zevkine varmalıdır. Farklılıkları tanışıp kaynaşma olarak algılamalı, kin ve nefret gibi insanı zulme sürükleyen, kötü duygulardan arınmalıdır.

1.4.3.4. Faiz Yiyenler

Türkçemize faiz olarak yerleşen bu kelime Kur'ân'da riba olarak geçmektedir. Riba kelimesi ise “malın aslına yapılan fazlalık, bilhassa da şeriatıta iki taraftan birine yapılan fazlalık” olarak tarif edilmiştir.¹⁷² Ribaya anaparaya ek olarak alınan fazla para da denilir.¹⁷³

Dini bir terim olarak ise sözleşmede yer alan karşılıksız fazlalığı yahut da aynı sınıfta yer alan ribevi malların veresiye satılmasını ifade etmektedir.¹⁷⁴

Faiz haksız kazanca yol açmakta, ihtiyacı olanların ise sömürülmesine neden olmaktadır. Faiz, bir grup insanların ana sermayenin üzerinden emek harcamadan, çalışmadan kazanç elde etmeye çalışmalarının sonucudur. Hâlbuki İslâm dini faizi yasaklamış buna karşılık “karzı haseni” (Allah için güzel borç verme) teşvik etmiştir.

Faizle borç vermeyi dinimiz yasaklamıştır. Bu yasağa uymayanların Allah ve Resulüyle savaşa girdiği âyeti kerimede belirtilmiştir. (el-Bakara 2/279) Bizzat Allah ve Resulünün bu kimselere açtığı savaşın sonunu, düşünmek bile insanı korkutmaktadır. Buna tehdide rağmen hala faizle uğraşanların, faiz yemeyi normalleştirenlerin, onu helal göstermeye çalışanların sonu ne kadar acıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de “Ribâ/faiz yiyen kimseler (kabirlerinden), tıpkı şeytan çarpmış kimseler gibi çarpılmış olarak kalkarlar. Onların bu hali, ‘alış-veriş (ticâret) de fâiz gibidir’ demelerindendir. Oysaki Allah, ticareti helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve işi Allah'a kalmıştır (Allah dilerse onu affeder). Kim tekrar fâize dönerse, işte onlar ateş ashabıdır, orada devamlı kalırlar. (el-Bakara 2/275) Buyrulmaktadır. Faiz yiyenlerin durumu şeytanın çarptı kimselere benzetilmiştir. Zeki Duman Günümüzde sara hastası olarak bilinen, (hastanın kendini şiddetle yere atıp bağırması bundan dolayı da yorgun ve bitkin düşmesi) olarak bahsedilen durumu, önceki dönemlerde Arap halkının “Şeytan çarpmış, Cin çarpmış” olarak

¹⁷² İsfehâni, Müfredât, 340.

¹⁷³ M. Zeki Duman, Beyanu'l-Hak, 2. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 3: 133.

¹⁷⁴ Mehmet Canbulat, Dini Kavramlar Sözlüğü, 555.

isimlendirdiklerinden bahseder.¹⁷⁵ Bu durum -onların kabirden kalkışı- kimilerince de deli bir adamın dengesiz hareketlerine benzetilmiş, ahrette de deli olarak diriltilecekleri vurgulanmıştır.¹⁷⁶

Demek ki faizle uğraşan kişiler yedikleri haksız kazancın verdiği zararlar dengelerini kaybetmiş bir halde acı ve ızdırap duyarak yerlerinden kalkacaklardır. Hâlbuki Allah alışverişi helal kılmış, emek ve çaba sarf etmeden elde edilen fazlalığı yani kar elde etmeyi haram kılmıştır.

Yüce Allah “İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir fâiz, Allah katında artmaz. Allah’ın rızâsını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır.” (er-Rûm 30/39) buyurmaktadır.

Zekât, ihtiyaç sahiplerine belli bir miktar malı olanların, mallarının bir kısmını vermesidir.¹⁷⁷ Zekâta yardımlaşma ve dayanışma vardır. Buna nispetle Allah katında verilenin yeri kat kat artırılmaktadır. Lakin Faiz de haksız kazanç ve karşı tarafı zor duruma sokma söz konusudur. Dolayısıyla faiz yoluyla daha fazla kazandığını zanneden kişi Allah’ın katında kaybetmektedir. Veda hutbesinde de Peygamberimiz faizi yasakladığını özellikle belirtmiştir.¹⁷⁸

1.4.3.5. Şirk Koşanlar

Sözlükte ortak kılmak manasında olan bu kelime, din literatüründe Allah Teâlânın eşi ve benzeri olduğunu kabul etmeyi ifade etmektedir.¹⁷⁹ Şirk Allah’la beraber başka İlahların olduğunu kabul etmek, başkalarını ona denk tutarak, ortak koşmaktır.

Allah’a şirk koşanların ahretteki mekânı cehennemdir. Kur’ân-ı Kerim’de “...Kim Allah’a ortak koşarsa artık Allah ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.” (el- Mâide 5/72) buyrulmaktadır.

¹⁷⁵ Duman, Beyanu’l-Hak, 3:133.

¹⁷⁶ Mevdudi, Tefhîmu’l Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri, 1: 217.

¹⁷⁷ Lütü Şentürk-Seyfettin Yazıcı, İslâm İlmihali, 16. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 2009), 266.

¹⁷⁸ Şentürk- Yazıcı, İslâm İlmihali, 523.

¹⁷⁹ Fikret Karaman, Dini Kavramlar Sözlüğü, 621.

İslâm'a göre birden fazla ilah inancı evrenin düzenine ve dengesine aykırıdır. Yüce Allah "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu." (el-Enbiyâ 21/22) buyurmuştur. Birden fazla ilah edinme evrendeki kaosun ve problemlerin işaretidir. İnsanın fitratına uygun olan tevhit inancıdır. Tevhit için "Allah'tan başka ilah olmadığına tasdikidir"¹⁸⁰ denilmiştir. Tarihi süreç içerisinde her topluma elçiler gönderilmiş ve Allah'a ortak koşmamaları konusunda uyarılmışlardır. Buna rağmen kendi yanlış saplantılarını ve geleneklerini dinleştiren insanlar tevhit akidesinden uzaklaşmışlardır. Öyle ki kendi putunu kendi yapıp, elleriyle yaptıklarına tapınır hale gelmişlerdir. Kur'ân-ın ifadesiyle Hz. Lokman'ın da söylediği gibi "şirk büyük bir zulümdür." (Lokman 31/13) Fıtratımızda var olan inanma ihtiyacını karşılayacak olan inanç Tevhit hakikatidir. Kendileri gibi yaratılmış varlıklardan imdat dilemek kişinin acziyetinin ve aklını kullanamayışının işaretidir. Aklını kullanan her insan bu çağrının bir aldaniştan başka bir şey olmadığını fark eder. Allah'ı bırakıp da yardım istedikleri putların âhirette onlara hiçbir faydası olmayacaktır. Kur'ân'da da yer aldığı gibi O gün onlar Allah'a ortak koştuklarını yardıma çağıracaklar; ancak o uydurma ilahlarından hiçbir cevap alamayacaklar, rezil ve perişan olacaklardır.(en-Nahl 16/27;el-Kehf 18/52)

Allah Teâlâ çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Kullarının hatalarını ve günahlarını dilerse affeder. Kendisine hak yol geldikten sonra şirkte ısrar edenleri ise kesinlikle affetmeyeceğini belirtmiştir. "Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan kuşkusuz derin bir sapıklığa düşmüştür." (en-Nisâ 4/116) Müşrikler hidâyetten saparak kendilerini ateşe atmışlardır.

Kur'ân-ı Kerim'de tevhit kavramı sürekli vurgulanmış ve onun zıddı olan şirk ise kesinlikle reddedilmiştir. Allah'a ortaklar edinenlerin durumu bir âyette şu misalle anlatılmıştır: "Kim Allah'a şirk koşarsa sanki o gökten yere düşmektedir de kuşlar onu didik didik etmektedir veya rüzgâr onu ıssız bir yere sürükleyip atmış gibidir." (el-Hac 22/31) Hak yoldan uzaklaşan kişinin hali yırtıcı kuşlara yem olan kişinin durumuna benzetilmiştir. Yahut da rüzgâr onu önüne katıp ıssız yerlere sürüklemektedir. Allah'a karşı böyle bir iftirada bulunmasından dolayı o artık

¹⁸⁰ İsmail R. Faruki, Tevhid, trc. Dilaver Yardım-Latif Boyacı, 4. Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 58.

paramparçadır, dağılıp gitmiştir. Yukardaki âyette yer alan benzetme bazen de mecaz anlamında düşünülüp yorumlanmıştır. Buna göre gök; insanın fitratı, kuş; lider ya da şeytanlar, rüzgâr ise nefis ve arzu olarak tefsir edilmiştir. Yani insanlar yaratılışından gelen Tevhid ilkesini reddederek aşağılık olan şirk çukuruna kendilerini bırakmışlardır.¹⁸¹ Bu sapık seçimlerinin sonucu âyette de belirtildiği gibi kimselerin olmadığı bir yere savrulup atılmak olmuştur.

Görüldüğü gibi şirk, Allah'ın kesinlikle yasakladığı ve affetmeyeceğini bildirdiği bir inançtır. Şirk insanın fitratına, evrendeki düzene aykırı bir eylemdir. Buna rağmen bunda ısrar edenlerin yeri cehennemdir. Bu durum açık bir şekilde âyetlerde belirtilmiştir.

Genel olarak birinci bölümü değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşabiliriz: Cennet ve cehennem metafizik alana ait kavramlardır. Müteşabihler içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla muhatap kişi bunu dünya boyutundan hareketle analogi yaparak anlayabilmektedir.¹⁸²

Cennet ve cehennem tasvirlerinde sevinç, uyarı, korku gibi mesajları daha fazla görebilmekteyiz. Kur'an-ı Kerim'de Cennet tasvirleriyle daha çok tebşir (müjdelemek), cehennem tasvirleriyle de inzar (uyarmak) yöntemi kullanılarak kendilerini bekleyen akıbetin ne olduğu konusunun insanların zihinlerde canlı tutulması sağlanmak istenmiştir.¹⁸³ Kur'an-ı Kerim'de hayır-şer (ez-Zilzâl 99/7-8); cennet-cehennem (el-A'râf 7/44); hayat- ölüm (en-Necm 53/44; et-Tevbe 9/116; ed-Duhân 44/8); dünya-âhîret(el-Bakara 2/86; Âl-i İmrân 3/56; İbrahim 14/27); iyilik-kötülük (en-Neml 27/46; Âl-i İmrân 3/120); “inan-an inkâr eden” (el-Mâide 5/9-10) gibi zıt kavramların genellikle beraber kullanıldığı ya da birbiri ardınca geldiği görülmektedir. Bu durumun konunun mahiyetinin daha iyi kavranmasını sağlamak ve tüm yönleriyle mukayese yapmaya ortam sağlamak olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁴ Kuran'da da cennet nimetleriyle müjdelemek ya da cehennem azabıyla korkutmak konusunda âyetler yalnız başına kullanılmamakta ümit ve korku iki zıt duygu birlikte sunularak davranış terbiyesi yapılmaktadır. Bu durumdan dolayı kişi ne tamamıyla

¹⁸¹ Mevdudi, Tefhîmu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri, 3:363.

¹⁸² Yavuz, Kur'an'da Sembolik Dil, 304.

¹⁸³ Bünyamin Okumuş, Kur'an'dan Öğütler II, 3. Baskı (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 147.

¹⁸⁴ Aydın, Kur'an'da Psikolojik İkna,43.

Allah'ın rahmetine güvenip her şeyi boş vermekte, ne de azaptan korkup ümitsizliğe düşmektedir.¹⁸⁵ Dolayısıyla cennet cehennem tasvirlerinde verilen mesajlarla insan davranışların kontrol edilmesi sağlamaktadır. Bu sebeple insanlar cennet nimetlerine ulaşmak ve cehennem azabından korunmak için Allah'ın emirlerine itaat ve yasaklarından kaçınmaya özen göstermelidirler.

¹⁸⁵ Necati, Kur'ân ve Psikoloji, 147-148.

İKİNCİ BÖLÜM

CENNET CEHENNEM TASVİRLERİ VE ÖDÜL CEZA

2.1. Ödül ve Ceza Eğitimi

İnsan, dünyada yaşadığı müddetçe barış ve huzur içinde sağlıklı bir hayatı arzu eder. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için toplum düzenini korumaya çalışır. Ailesine, komşusuna, arkadaşlarına, akrabalarına ve genel olarak tüm insanlara ve tüm canlılara karşı görevleri olduğunun bilincindedir. Özel olarak da kendine ve yaratan Rabbine karşıda sorumlulukları olduğunun farkındadır. Toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürümesi herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesiyle olur. Bunun içinde bir takım kuralların konulması gerekir. Bu kuralların işlevliği ise ödül ve cezanın varlığıyla sağlanır. Her ne kadar ödülün sevindirici yanı cezanın da ürkütücü tarafı bulunsa da yerine ve zamanına göre her iki disipline de ihtiyaç duyulmaktadır. Genel anlamda çocuk yetiştirmede ve eğitimde, cezalandırmak metodu pek hoş görülme de hukuki anlamda, mazlumun ve mağdurun hakkının korunması için şarttır. Çünkü her iki disiplininde terbiye edici özelliği bulunmaktadır. Toplumdaki düzenli işleyiş, asayiş ve güvenlik, hukukun korunması gibi sebeplerde bunu zorunlu kılmaktadır. Dünyadaki düzenin devamı adaletli bir sisteme, bu sistem ise ödül ve cezanın düzenli bir şekilde işleyişine bağlıdır.

Ödül ve ceza bir eğitim metodu olarak da hayatın her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Eğitim bir süreçtir ve kişinin öğrenmesi hayatı boyu devam eder. Ailede başlayan çocuk eğitimi, okulda ve toplumda devam eder. Çocuğa olumlu davranışların kazandırılması ve devam etmesi, istenmeyen davranışların engellenmesi gibi sebeplerle eğitimde ödül ve cezaya başvurulmaktadır. Ödül ve ceza adaleti ayakta tutan iki önemli mekanizmadır. Eğitimde bu iki metot güzel muamele ve sert davranmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada öncelikli olan güzellekle insanları yola getirmektir

Yüce Allah davranışların karşılığı olarak Kur'ân-ı Kerim'de, bu iki metodu kullanmıştır. İyilik edenlerin ve kötülük yapanların dünya ve ahiretteki karşılıkları âyetlerde yer almıştır. Bilindiği gibi Yüce Allah insanları varlığından haberdar

etmek, onlara mesajlarını ulaştırmak için insanların içinden Peygamberler seçmiştir. Onlara doğru yolu göstermek için Kutsal kitaplar göndermiştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gönderilen kitapların sonuncusudur ve tüm insanlara gönderilmiştir. Allah Teâlâ Kur'ân'da insanlardan yapmasını istedikleri ve yasakladığı davranışların ne olduğunu açık bir şekilde belirtmiştir. Bu sorumlulukları yerine getirme konusunda iradi olarak insana özgürlük tanınmıştır. Seçimlerinin karşılığı olarak ödül ve ceza verileceğini âyetler haber vermektedir. (el-Bakara 2/281; Âl-i İmrân 3/30,185; Lokman 31/16; Yâsîn 36/54; el-Mü'min 40/17; el-Ahkaf 46/19; er-Rahmân 55/31; ez-Zilzâl 99/7-8)

Âhirette, iyi ya da kötü yapılan her davranışın zerre miktarı dahi olsa bir karşılığı bulunmaktadır.(ez-Zilzâl 99/7-8) Âhirette hesabın doğal bir sonucu olarak ödül ve ceza karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁶ Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de "O hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için, ölümü ve hayatı yarattı. O, üstündür, bağışlayandır." (el-Mülk 67/2) buyurmaktadır. Ölüm ile hayatın yaratılışı imtihandır. Çünkü Allah Teâlâ'nın kudret ve ilim sıfatının neticesi olarak, mükâfat ve ceza yönünden herkese yaptığıının karşılığının tam olarak verilmesi bu imtihanı gerekli kılmaktadır.¹⁸⁷ Bu imtihanın amacı ise kulların hallerini kendine bildirmektir. Neticesinde ise kimlerin mükâfat ve mücazata layık olduklarını ortaya çıkarmaktır.¹⁸⁸ Ödül ve ceza Allah'ın koyduğu yasaların ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁹

Bu bölümde cennet ve cehennem tasvirlerindeki âyetlerden yola çıkılarak ödül ve ceza eğitiminden bahsedilecektir. Öncelikle eğitimde kullanılan ödül ve ceza disiplini üzerinde durulacaktır. Cennet ve Cehennemle ilgili âyetlerde yer alan ödül ve ceza disiplininden ve türlerinden bahsedilerek konu işlenecektir.

¹⁸⁶ Mustafa İslâmoğlu, Kur'ân Sûrelerinin Kimliği, 11. Baskı (İstanbul, Akabe Vakfı Yayınları, 2011), 426.

¹⁸⁷ Râzî, Mefâtihu'l-Ėayb, 30:54-55.

¹⁸⁸ Bilmen, Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tesiri, (İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1966), 8/3781.

¹⁸⁹ Mevdudi, Tefhimul Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, 2:425.

2.1.1. Eğitimde Ödüllendirme

2.1.1.1. Ödülün Tanımı ve Amacı

Ödül kelimesi Türkçe sözlüklerde “bir başarı karşılığında verilen armağan, mükâfat”¹⁹⁰; “bir iyiliğe karşı verilen armağan, mükâfat”¹⁹¹ şeklinde geçmektedir. Türkçemize ödül olarak yerleşen bu kelimenin Arapça karşılığı “kefe’e” kökünden türeyen “armağan, ödül, bir iyiliğin karşılığı” anlamına gelen mükâfat sözcüğüdür.¹⁹² Bu sebeple konu işlenirken ödül ve mükâfat kelimeleri birbirinin yerine kullanılmıştır.

Arapçada Ödül anlamını içeren bir diğer kelime ise “bir şeyin karşılığı, mükâfat, ceza” anlamına gelen “c-z-y” kökünden türeyen ceza sözcüğüdür.¹⁹³ Bu manalarda ceza kelimesi hem iyi hem de kötü davranışların karşılığı olarak Kur’ân-ı Kerim’de yer almaktadır. Bu kelime ödül, iyi karşılık anlamında Kur’ân-ı Kerim’de 17 yerde geçmektedir. (Âl-i İmrân 3/136; el-Mâide 5/85; el-Kehf 18/88; el-Furkan 25/15; es-Secde 32/17; Sebe’34/37; ez-Zümer 39/34; el-Ahkaf 46/14; en-Necm 53/41; el-Kamer 54/14; er-Rahmân 50/60; el-Vâkıa 56/24; el-İnsân 76/9, 12, 22; en-Nebe 78/36; el-Beyyine 98/8)

Ceza kelimesinden türeyip de aynı manaya gelen fiillerin de 34 yerde geçtiği belirtilmiştir. (Âl-i İmrân 3/114; el-En’âm 6/84; et-Tevbe 9/121; Yunus 10/4; Yûsuf 12/22,88; en-Nahl 16/31, 96, 97; Tâ-hâ 20/15; Mü’minûn 23/111; en-Nûr 24/38; el-Furkan 25/75; el-Kasas 28/14, 25; el-Ankebût 29/7; er-Rûm30/45; el-Ahzâb 33/24; Sebe’ 34/4; Yâsîn 36/54; es-Sâffât 37/39,80, 105, 110, 121, 131; ez-Zümer 39/35; el-Mü’min 40/17; el-Câsiye 45/22, 28; en-Necm 53/31; el-Kamer 54/35; el-Mürselât 77/44; el-Leyl 92/19)

Bu durumda ceza kelimesi ödül, mükâfat, iyi karşılık anlamlarında 51 yerde geçmektedir.¹⁹⁴ Bunun dışında “e-c-r” kelimesi de Kur’ân-ı Kerim’de ödül anlamında kullanılmaktadır. Bu âyetlerin sayısı ise 109’dur.¹⁹⁵

¹⁹⁰ TDK Türkçe Sözlük, 10. Baskı, (Ankara: TDK Yayınları, 2005), 1530.

¹⁹¹ Türkçe Sözlük 2, 1. Baskı (Ankara; Dil Derneği Yayınları, 1999), 2/1031.

¹⁹² İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 1:139.

¹⁹³ İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 14:143.

¹⁹⁴ Bk, Mehmet Emin Ay, “Kur’ân-ı Kerim’de Disiplin, Mukafat ve Ceza Kavramları”, Uudağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 4/4 (4/92): 253.

Ödül verilirken güzel davranışın karşılığında o davranışa denk ya da daha fazlası verilerek mükâfatlandırılabilir. Bununla ilgili âyetler şu şekildedir: “İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir?” (er-Rahmân 55/60). “Kim ortaya bir iyilik koyarsa ona on katı verilir; ortaya bir kötülük koyan ise ancak misliyle cezalandırılır; onlara haksızlık yapılmaz.” (el-En’am 6/160). “Mallarımı Allah yolunda sarf edenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfü geniştir, O her şeyi bilendir.” (el-Bakara 2/261). Âyeti Kerimelerde misli ve üzerinde olan bir mükâfatlandırma söz konusudur. Mislinin üzerinde bir ödüllendirme elbette ki o davranışın tekrarı üzerinde olumlu etki bırakır. Bir taraftan da Yüce Allah'ın iyi davranışlarda bulunanları fazlasıyla mükâfatlandırması cömertliğinin bir nişanesidir. Ödüllendirmede yapılan olumlu davranışlara aynısı ya da daha fazlası verilerek o davranışın devamının teşvik edilmesi söz konusudur.¹⁹⁶ Bu durumda mükâfatın yani ödülün amacı iyi bir davranışın tekrar edilmesini sağlayabilmektir.¹⁹⁷

Ödül eğitimi kişinin davranışlarında ve zihin dünyasında olumlu etki oluşturmaktadır. İnsan psikolojisi geçmişin acılarını ve kötü taraflarını hatırlamaktan ziyade güzel ve hoş taraflarını hafızasında tutmakta eski acıları aklına geldiğinde ise bunu aynı şiddette yaşamamaktadır. Mükâfat cezaya oranla daha etkili bir yöntemdir.¹⁹⁸ Bu yüzden eğitimde cezadan önce ödül yöntemiyle terbiye etmek amaçlanmalı, güzel nasihat ve öğütlerle yanlış davranışın önüne geçilmelidir.

Netice olarak diyebiliriz ki iyi davranışların karşılığında verilen ödül, yine bu iyi davranışın devamı için etkili bir metottur. Bu amacından uzaklaşmadığı müddetçe ve abartılmadığı sürece ödülün eğitimde kullanılması olumlu etki oluşturacaktır.

2.1.1.2. Ödül Türleri

Eğitim de ödül türleri maddi ve manevi olarak iki tür olarak sınıflandırılmıştır. Psikolojik olarak ise içsel ve dışsal ödüller şeklinde sınıflandırmalar söz konusudur. Burada konumuz açısından birinci tür sınıflandırma üzerinde durulacaktır.

¹⁹⁵ Abdülbâkî, “Ecr”, 16-17.

¹⁹⁶ Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Din Eğitimi, 3. Baskı (İstanbul: Timaş Yayınları 2010), 96.

¹⁹⁷ H. Fikret Kanad, Kısaltılmış Pedagoji (Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1966), 83.

¹⁹⁸ Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, 83.

2.1.1.2.1. Maddi Ödül

Maddi olan şeylerle kişilerin başarılarının desteklenmesidir. Bu ödüllendirme şeklinde bireylerin başarılarını ve olumlu davranışlarını takdir edilip devamını sağlamak amaçlı, çeşitli armağanlarla mükâfatlandırma söz konusudur.¹⁹⁹ Bilhassa öğrencilerin ve çocukların istenilen davranışlarını pekiştirmek amaçlı, eğitimde kullanılan etkili bir ödül çeşididir. Bununla birlikte yaşı ve kavrama yeteneği ilerleyen çocuklar için yavaş yavaş maddi mükâfatların bırakılarak onurunu ve duygularını tatmin edici manevi ve ahlaki mükâfatlara yer verilmesi gerekir.²⁰⁰ Ayrıca haksız bir fiil olan rüşvetin, ödül olarak kullanılması ise yanlış bir davranış olup ödülün amacıyla alakası bulunmamaktadır.²⁰¹ Çünkü bu durum adaleti ortadan kaldıran meşru olmayan bir çıkar sağlama yoludur.²⁰²

Maddi ödül arzu ve istekleri yerine getirmek ve armağanlarla ödüllendirmek olarak iki şekilde sınıflandırılmıştır.

1. Arzu ve İstekleri Yerine Getirmek

Kişinin göstermiş olduğu olumlu davranışa karşılık makul bir çerçevede ailesi ya da yakınları tarafından arzu ve isteklerine olumlu dönüt verilmesidir.²⁰³ Arzu ve isteklerine olumlu yanıt verilmesi kişilerde ruhi bir rahatlama yaşatır. Bu durum ileriye dönük olumlu davranışlarını da etkileyecektir ancak; bireylerin olur olmaz her davranışının ödüllendirilmesi onu doyumsuz ve kıymet bilmez birisi haline dönüştüreceği için ancak belli davranışlar kazandırılmak istendiğinde bu ödüle başvurulması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca ödülün amaç değil araç olarak görülmesi gerektiği, aksi halde kişilerde ödülün bağımlılık haline dönüşeceği, ödüllendirilmediğinde olumsuz davranışlar sergileyeceği vurgulanmıştır. Bu yüzden eğitimde, başlangıçta yerinde ve zamanında kullanılan maddi ödülün zamanla yerini takdir ve değer içeren ifadelerle bırakması gerektiği üzerinde durulmuştur.²⁰⁴

¹⁹⁹ Mehmet Emin Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 3. Baskı (İstanbul, Düşünce Kitabevi Yayınları, 2005), 19.

²⁰⁰ Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, 85.

²⁰¹ Bünyamin Çetinkaya, Ruhsal Açından Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk, 2. Baskı (Ankara, Pegem A Yayınları, 2007), 158.

²⁰² Şentürk-Yazıcı, İslâm İlmihali, 366.

²⁰³ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 19.

²⁰⁴ Çetinkaya, Ruhsal Açından Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk, 158-159.

2. Armağanlarla Ödüllendirmek

Maddi mükâfat türünün en yüksek aşamasını bu mükâfat türü oluşturmakta, çeşitli hediyeler kullanılarak kişilerin başarısının devamı sağlanmak istenmektedir.²⁰⁵ Yerine göre verilen bazı küçük mükâfatlar birey için faydalı olabilmekte ancak gereğinden fazla verilmesi durumunda kişiyi şımarıklaştıracağı ve duygularını körelteceği unutulmamalıdır.²⁰⁶ Bu yüzden bu ödül türü kullanılırken küçük armağanlar seçilmeli ve sürekli kullanılmamalıdır.

Şâyet ödül önceden vaad edilmişse belirtilen zamanda verilmelidir. Böylece karşılıklı güven duygusu da gerçekleşmiş olur. Bu durum bir hadisi şerifte “işçinin ücretini teri kurumadan önce veriniz.”²⁰⁷ Şeklinde yer almıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’in insanlar bir şey istediğinde onları boş çevirmediği, bol ihsanda bulunduğu, onlara atıyyeler verdiği bilinmektedir. Bu şekilde ihsanda bulunmasından dolayı ona buğz eden birisinin daha sonra onu çok sevdiği belirtilmiştir.²⁰⁸ Benzer şekilde kendisinden koyun istemeye gelen bir kişiye istediklerini vermiş bu kişi bundan memnun olarak kabilesine dönmüştür. Akabinde ise Hz. Peygamber’in cömertliğinden hoşnut olduğunu ifade ederek onları İslâm’a davet ettiği görülmektedir.²⁰⁹ Bu hadisin devamında Hz. Enes bazen bazılarının böyle dünyaya isteyerek Müslüman olduğunu ama İslâm girdikten sonra İslâm’ın onlara da tüm dünyalıklardan daha sevimli geldiğini belirtmiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki çeşitli hediyelerle insanları ödüllendirmek onları mutlu etmekte ve güzel davranışlar sergilemesinde etkili olmaktadır. Ebettteki bu uygulamada armağanın niteliği ve niceliği kişiye ve davranışın niteliğine göre ayarlanmalıdır. Makul ölçülerde bu ödüllendirme yöntemine başvurulmalı, her zaman olmasa da zaman zaman kullanılmalıdır. İnsanların eşyayı sevdiği, maddi nimetlerden hoşlandığı unutulmamalıdır.

²⁰⁵ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 19.

²⁰⁶ Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, 84.

²⁰⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. Yezir er-Rebei el- Kazvini İbn Mace, Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi, trc. Haydar Hatipoğlu (İstanbul, Kahraman Yayınları,1983), 6/581.

²⁰⁸ Müslim, Sahîhi Müslim ve Tercümesi, 7: 193-194.

²⁰⁹ Müslim, Sahîhi Müslim ve Tercümesi, 7:193.

2.1.1.2.2. Manevi Ödül

Bu ödül türünde kişi ya da bireylere maddi bir şey verilmemekte manevi olarak onu rahatlatan, mutlu olup hoşlanacağı ifadeler kullanılmaktadır.²¹⁰ Manevi ödül için doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde sınıflandırma yapılmıştır. Buna göre doğrudan alınan ödül kişinin dünyada iken bizzat aldığı ödüldür. Dolaylı olanı ise cennete girmek gibi belli bir zamana bağlı olan, bireylerin hayattayken alamadığı ödüldür.²¹¹ Manevi olarak verilen mükâfatlar üç gruba ayrılarak incelenmiştir:

1. Sevgi ve İlgi Göstermek

Sevgi, her canlının fitratında bulunan, ruhuna hoş gelen duygulardan biridir. İnsanlara ve diğer canlılara sevgiyle yaklaşmak onları mutlu edecektir. En yaygın kullanılan bu ödül türü, yerinde kullanıldığı zaman en etkili mükâfat şekline dönüşebilmektedir.²¹² Gerek çocukların ve yetişkinlerin eğitiminde gerek okullardaki eğitim öğretim faaliyetlerinde kalıcı bir terbiyenin sağlanmasında sevgi temel ilkedir.²¹³ Sevilmek ve ilgi görmek, günümüzün hızla gelişen teknoloji dünyasında insanımızın en çok hasret kaldığı duygulardır. Sadece insanların değil diğer canlılarında sevgi ve ilgi gördüğünde olumlu davranışlar ve etkiler gösterdiği deneylerle kanıtlanmıştır.²¹⁴

Sevginin gün içindeki davranışlarımıza enerji kattığı ve en etkili ilaç olduğu unutulmamalıdır.²¹⁵ Sevgi en ucuz aynı zamanda en etkili bir ödül türüdür. Sevgi göstermek ve ilgili olmak yerine göre birçok maddi ödülünden daha da etkili olabilir. Sadece maddi bir ödül almak için güdülenmiş bir kişi yalnız o ödülün karşılığındaki davranışı yerine getirir. Ama sevginizin ve ilginizin farkında olan bir çocuk ya da öğrenci istediğiniz diğer davranışları da yerine getirmeye özen gösterecektir. Bu yüzden insanların gönlüne girmek, sevgisini kazanmak önemlidir.

2. Övmek, Tebrik ve Takdir etmek

²¹⁰ Ay, Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza, 18.

²¹¹ Abdülhamid Bilali, Davetçi Eğitimi ve Ahlakı, trc. Vahdettin İnce 3. Baskı (İstanbul: Buruc Yayınları,2011), 119.

²¹² Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 18.

²¹³ Kerim Buladı, Kulluğun Zirvesi Allah Sevgisi (İstanbul: Kayıhan Yayınları 2015) 18.

²¹⁴ Muhammed Bozdağ, Sevgi Zekası “Yaşama Sevinci”, 101. Baskı (İstanbul: Yediveren yayınları, 2015), 297.

²¹⁵ Bozdağ, Sevgi Zekası “Yaşama Sevinci”, 19.

İnsanın fitratında yer alan beğenilme duygusunun, bilhassa da ergenlik yıllarında baskın olarak kendini gösterdiği bilinmektedir.²¹⁶ Elbette ki her yaştan ve her kesimden insan başarısının övülmesinden, takdir edilmesinden onur duyar ve mutlu olur. Bir şeyleri başarmış olmasının başkaları tarafından görülüp olumlu bir şekilde pekiştirilmesi, tebrik edilmesi kişide manevi bir doyum yaşatır.

Takdir; beğenme, değer biçme, değer verme anlamları içeren bir kelimedir.²¹⁷ Takdir etmenin türlerinin de kişiyi dinlemek, öperek ödüllendirmek ve cesaretlendirmek şeklinde olduğu belirtilmiştir. Dinlemek bir insana değer vermenin, onu takdir etmenin en önemli işaretlerindedir. Kişileri dinlerken sözünün kesilmemesi, onun söylediklerine önem verildiğinin yüz ifadeleriyle de desteklenmesi onda kendisine önem verildiği duygusunu oluşturmaktadır.²¹⁸ Öperek ödüllendirildiğinde ise ailesinin kendisini beğendiği ve ailesi tarafından sevildiği hissi uyanmakta, cesaretlendirmek de kişilik gelişimi üzerinde olumlu etki uyandırıp özgüven becerisi kazandırmaktadır. Hz Peygamberin çocukları sevdiği, onları öptüğü bilinmektedir. Bu durum bir hadiste şu şekilde yer almıştır: “Akra İbn Habis, Peygamber’i Hasan’ı öperken gördü de; benim on çocuğum vardır, onlardan hiçbirini öpmedim dedi. Bunun üzerine Rasulullah: “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.” buyurdu.”²¹⁹ Çocukların kendilerini değerli hissetmeye ihtiyaçları vardır.

Görüldüğü üzere Hz Peygamber’in de hayatında insanlara değer verdiği, onları önemseydiği görülmektedir. Bir defasında da hutbe esnasında yabancı bir kimsenin gelip dinden sorması üzerine hutbeden inip onunla görüştüğü, sonra tekrar dönüp hutbeyi tamamladığı belirtilmiştir.²²⁰

Güzel bir davranış görüldüğünde kişilerin takdir ve taltif edilmesi, sevineceği bir şeyle mükâfatlandırılması ve insanlar arasında güzel hareketinden dolayı övülmesi kişiyi iyiliğe yönlendirmektedir.²²¹ Bu tarz bir ödüllendirme büyük küçük herkes üzerinde olumlu etki bırakmaktadır. Çünkü insanlar kendilerine değer verildiği zaman mutlu olabilmektedirler.

²¹⁶ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 18.

²¹⁷ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 13. Baskı (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996), 1025.

²¹⁸ Bilali, Davetçi Eğitimi ve Ahlakı, 119-121.

²¹⁹ Müslim, Müslim, Sahîhi Müslim ve Tercümesi, 7: 198.

²²⁰ Müslim, Müslim, Sahîhi Müslim ve Tercümesi, 3: 38.

²²¹ Gazali, İhyâ-u Ulumi’ d-Dîn, 3/167.

2.1.2. Eğitimde Cezalandırma

2.1.2.1. Cezanın Tanımı ve Amacı

Ceza kelimesi Türkçe sözlüklerde “ceza, karşılık (iyi veya kötü), azap”²²²; “suç, kusur veya yanlış hareketler sonucunda tadbik edilen müeyyide”²²³; “uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım”²²⁴ olarak tanımlanmaktadır. Ceza sözcüğü, Türkçemize daha çok kötü davranışlara verilen karşılık olarak geçmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de iyi ve kötü davranışların karşılığında uygulanan yaptırım anlamında kullanılan ceza kelimesi, fıkıh dilinde suçluya uygulanan maddi, manevi hukuki yaptırma gücünü ifade etmektedir.²²⁵

Ceza kelimesi daha geniş bir kapsamda, dünya ve âhiret hayatını ihya edici düzenlemeleri sağlayan; iman, ibadet, ahlak gibi alanlarda ve insani ilişkilerde güvenli ve huzurlu bir ortamı sağlamak amaçlı her türlü ıslah edici tedbirleri içine almaktadır.²²⁶

Ceza sözcüğü, cezalandırmak ve ceza anlamında Kur’ân da 22 yerde geçmektedir. (El-Bakara 2/85, 191; Âl-i İmrân 3/87; en-Nisâ 4/93; el-Mâide 5/29, 33, 38, 95; et-Tevbe 9/26, 82, 95; Yunus 10/27; Yûsuf 12/25, 74, 75; el-İsrâ 17/63, 98; el-Kehf 18/106; Fussilet 41/28; eş-Şûrâ 42/40; el-Haşr 59/17; en-Nebe 78/26) Aynı kelimeden türeyen 30 âyette de aynı manada kullanılmıştır.²²⁷ Kur’ân-ı Kerim’de ceza anlamına gelen kelimelerden birisi de “ikab” sözcüğüdür.²²⁸ Bu kelime de ceza anlamında 20 âyette geçmektedir.²²⁹ Mehmet Emin Ay, ödül anlamına gelen kelimelerin geçtiği âyet sayısının ceza anlamını içeren kelimelerden fazla olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde nicelik olarak mükâfat anlamının ceza kavramının önüne

²²² Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, 139.

²²³ D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, 6. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları,1989), 166.

²²⁴ TDK Türkçe Sözlük, 10. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005), 363.

²²⁵ İbrahim Paçacı, Dini Kavramlar sözlüğü, 99.

²²⁶ Adil Bebek, “Ceza”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları,1993), 7: 469.

²²⁷ Abdülbâkî, “Czy”, 206-208.

²²⁸ İsfehâni, Müfredât, 575.

²²⁹ Abdülbâkî, “Akb”, 573-574.

geçmesi, Kur'ân'ın cezadan daha çok mükâfatı ön plana çıkarması şeklinde yorumlamıştır.²³⁰

Ceza verilirken işlenen suça denk bir karşılığın verilmesi gerekir.²³¹ Bu durum bir âyette “Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde bir kötülüktür. Ama kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'a aittir. Doğrusu O, zulmedenleri sevmez.” (eş-Şûrâ 42/40) şeklinde yer almıştır. İyiliğe fazlasıyla karşılık vermenin Allah'ın lütfu olduğu kötülüğe ise fazlasıyla ceza vermenin zulm olduğu belirtilmiştir. Allah lütfu gereği iyilikte bulunanlara fazlasıyla karşılık vermekte, adaleti gereği de kötülükte bulunanlara yalnız misliyle muamele etmektedir.²³²

Cezanın verilme sebepleri şu şekilde açıklanmıştır:

- a. Sosyal hayatın düzenini sağlamak, huzur ve güven içeren bir ortam oluşturmaktır.
- b. Suçun ve suçlunun teşhir edilerek diğer insanların bundan ibret almasını sağlamaktır. Buna temel olarak da “...Onların ceza görmesine, inananlardan bir topluluk da şahit olsun.” (en-Nûr 24/2.) âyeti örnek gösterilmiştir.
- c. Kötü davranışın tekrarlanmasına engel olmak, alışkanlık haline dönüşmesini ortadan kaldırmaktır.
- d. Suçun başkaları tarafından örnek alınmasına mani olmaktır. Aksi halde işlenen suçun karşısında bir yaptırımın olmaması diğer insanlar için caydırıcı olmaktan çıkabilir.
- e. Cezanın koruyucu ve eğitici bir yönünün olduğunu gösterebilmektir.²³³

Cezanın amacı ise, kişilerin istenmeyen davranışı ortadan kaldırmak ve tekrar edilmesine engel olmaktır.²³⁴ Genellikle iyi davranışları kazandırmaktan ziyade kötü davranışları engellemek için ceza kullanılmaktadır.²³⁵ Ancak cezanın caydırıcı ve önleyici olması yanında eğitici ve ıslah edici özelliğinin de bulunması

²³⁰ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 52.

²³¹ Bebek, “Ceza”, 7: 469.

²³² Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 6/390.

²³³ M. Faruk Bayraktar, İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, 11. Baskı (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018), 224-225.

²³⁴ M. Faruk Bayraktar, “Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 1 (1994), 98.

²³⁵ Dodurgalı, Ailede Din Eğitimi, 99.

gerekmektedir.²³⁶ Aksi halde verilen cezalar bir süre sonra amacından uzaklaşmakta, kötü davranışın ise tekrarı artmaktadır. İslâm dininde muhafazası istenilen temel değerler; can, mal, akıl, din ve ırz emir ve yasaklarla, cezalarla koruma altına alınmıştır.²³⁷ Netice itibariyle cezaların genel amacı suçun işlenmesine engel olmak, yani caydırıcılık özel amacı ise suçluların ıslah edilerek toplum düzenini sağlamaya çalışmaktır.²³⁸

Cezanın etki edebilmesi için bazı kurallara uyulması gerektiği belirtilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

— Ceza verirken adil olunmalıdır. Yani öfkeyle hareket edilmemeli, soğukkanlı davranılmalıdır.

— Ölçülü hareket edilmeli sık sık cezaya başvurulmamalıdır.

— Kişinin kendisine değil davranışına kusur bulunmalı, hatası sürekli yüzüne vurulmamalıdır.

— Ceza geciktirilmemeli, zamanında uygulanmalıdır.²³⁹

Sonuç olarak diyebiliriz ki ceza gelişi güzel uygulanmamalı amacına hizmet etmelidir. Sadece kötü davranışı engellemekle kalmamalı aynı zamanda terbiye edici olmalıdır.

2.1.2.2. Cezanın Türleri

Ödülde olduğu gibi cezanın da türleri bulunmaktadır. Eğitimde kullanılan ceza türleri de maddi ve manevi olarak iki şekilde yer almıştır.

2.1.2.2.1. Maddi ceza

Bedeni ya da fiziki ceza olarak da geçen bu tip bir cezalandırmada ruhi olarak da hissetme söz konusu olup en ağır aşamasını dayak oluşturmaktadır.²⁴⁰

²³⁶ Ali Bardakoğlu, “Ceza”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul, TDV Yayınları, 1993) 7:473.

²³⁷ Bardakoğlu, “Ceza”, 7:472.

²³⁸ Şamil Dağcı, İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller, 2. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 1999) 33-34.

²³⁹ H. Fikret Kanad, Ailede Çocuk Terbiyesi, 2. Baskı (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976), 105-108.

²⁴⁰ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 24.

Dayak da bedene ve organlara zarar verme söz konusudur. Bu yüzden Hz Peygamber bir hadisinde “ Herhangi biriniz kardeşi ile dövüştüğünde yüz (e vurmak) tan sakınsın”²⁴¹ buyurmuştur. Bir hadisi şerifte ise “Allah’ın tayın ettiği hadlerden biri hususunda olmak müstesna hiçbir kimse on kamçıdan fazla kamçılanamaz.”²⁴² Buyurmuştur. Hadisi Şerif’te Allah’ın belirlediği bir miktar yoksa bunun on kamçıdan fazla olmaması gerektiği belirtilmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’e baktığımızda da aile hayatının düzenini sağlamak amaçlı, güzel öğüt ve nasihatın fayda vermediği durumlarda kadın-erkek ilişkilerinde bu cezalandırma şekli görülebilmektedir. Yüce Allah “Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihâyet dövün. Size itaat ediyorsa aleyhlerine yol aramayın. Doğrusu Allah (c.c.) yücedir, büyüktür.” (en-Nisâ 4/34) buyurmaktadır. Âyeti Kerimede bazı davranışlarından dolayı kadınlar için öncelikle öğüt verilmesi, bundan anlamayanların yataklarında yalnız bırakılmaları, son çare olarak ise dövülmelerinden bahsedilmiştir. İbn Kesîr, serkeşlik etmekten kastın; kadının kocasını emrine itaat etmemesi, ona buğz edip ondan yüz çevirmesi, üstünlük kurması gibi anlamlara geldiği söylemiştir. Dövmek konusunda ise İbn Abbas ve çoğunluğun “incitmeksizin dövmek”; Hasan el Basri’nin “iz bırakmayacak bir şekilde dövmek”; fıkıh âlimlerinin ise “bir organı kırmamak ve iz bırakmamak” şeklinde dövmek manalarını verdiklerini belirtmiştir. Bütün bunlardan sonra itaat etmelerine binaen ve âyetin devamında Allah’ın Ali, Kerim olmasının vurgulanmasındaki gayenin, şayet kocalarının kadınlara haksız yere zulümde bulunması durumunda, onların intikamını Allah’ın alacağı şeklinde bir tehdit olduğu da vurgulanmıştır.²⁴³

Hz Peygamberin eğitim metodunda göze çarpan hadislerden biri de “Çocuklarınıza onlar yedi yaşında iken namaz kılmayı emrediniz. Onlar on yaşında geldikleri halde kılmamakta ısrar ederlerse dövünüz ve bu yaştan itibaren yataklarını ayırınız”²⁴⁴ şeklindedir. Burada zamana yayılmış, alıştırma amaçlı bir eğitim metodu dikkatimizi çekmektedir. Ayrıca çocuk eğitiminin erken yaşlarda başlatılması

²⁴¹ Sahîh Müslim ve Tercümesi, 8: 81.

²⁴² Sahîh Müslim ve Tercümesi, 5:309-310.

²⁴³ İbn Kesîr, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, 4:1681-1682.

²⁴⁴ Sünen-i Ebû Davûd ve Tercemesi, trc. İbrahim Kocaşlı (İstanbul: Milli Gazete Yayınları,1983), 1:369.

gerektiğinin önemine işaret etmektedir. Bu hadis, ailenin çocuğunu eğitirken acele etmeden, uzun bir zaman içerisinde, alıştırma yoluyla terbiye etmesi gerektiğini göstermektedir. Çünkü bireylere ergenlik çağında verilecek bilgilerin, söylenilecek sözlerin tesir etmesi daha öncesinde verilen sağlam bir eğitime bağlıdır.²⁴⁵ İslâmi eğitimin erken yaşlarda başlatılmasının önemli olduğu, kişinin temel karakterini, şahsiyetini oluşturacak alışkanlık ve kazanımların küçüklükte ekilen tohumlarla şekillendiği unutulmaması gereken bir gerçektir.²⁴⁶ Bu sebeple erken yaşlarda verilen doğru eğitimin bireylerin alışkanlık ve huylarının altyapısını oluşturacağı unutulmamalıdır. Bu hadisin namazın önemin ortaya koymak amaçlı, eğitimde çocuğun dövülebileceğini ifade eden tek hadis olduğu belirtilmiştir.²⁴⁷ Buradaki dövmenin şiddet ya da aşırılık ifade etmediği de göz ardı edilmemelidir. Zira Hz Peygamberin çocuklara ve yanında yetişenlere karşı güzel muamelesi ve hoşgörüsü malumdur. Enes bin Malik bu durumu şöyle anlatmıştır: “Rasulullah’a on sene hizmet ettim. Allah’a yemin ederim ki bana katiyyen bir defa uff demedi. Herhangi bir şey için de bana: “Bunu niçin böyle yaptın, şöyle yapsaydın ya!” demedi.”²⁴⁸ Şeklinde dir.

Dayak, tüm çarelerin tükendiği durumda kişilerin sağlığına zarar vermeksizin suçu önlemek amaçlı uygulanabilir.²⁴⁹ Kimi zamanda dayağın, eğitici amaçtan uzak, ölçüsü kaçabilen, etkisi kısa süren bir eğitim disiplini olduğu belirtilmiştir. Yine de ölçüyü aşmadıkça ve kişide bir eziklik bırakmadıkça öfke yatıştırma aracı olarak kullanılmaksızın, seyrek olarak uygulanabileceği üzerinde durulmuştur.²⁵⁰

İslâm eğitiminde pedagojik anlamda ilk eser veren İbn Sahnun²⁵¹ her zaman olmasa da iyiliği için bazen çocukların dövülebileceğinden bahsetmiştir. Yalnız bu durumda da haddi aşmamak gerektiğini Kur’ân-ı Kerim öğretiminde üçe kadar derse karşı tembelliği varsa da ondan fazla olmamak şartıyla vurulabileceğinden

²⁴⁵ Bayraktar, İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, 105.

²⁴⁶ İbrahim Canan, İslâm’da Temel Eğitim Esasları (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980), 12.

²⁴⁷ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 66.

²⁴⁸ Sahîh-i Muslim ve Tercemesi, Kitabul Fedail, cilt bak, 190. 51(2309) nolu hadis.

²⁴⁹ Vehbi Vakkasoğlu, Sevgi Merkezli Çocuk Eğitimi, 15. Baskı (İstanbul: Nesil Yayınları, 2011), 127.

²⁵⁰ Atalay Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, 20. Baskı (İstanbul: Özgür Yayınları, 1996), 202-205.

²⁵¹ İbn Sahnun’un Adabul-Muallimin isimli eseri İslâm Eğitim Tarihinin pedagoji alanında ilk eseri arasında kabul edilmiş 1966 yılında Süleyman Ateş ve H.R.Öymen tarafından İslâm’da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale” adı altında tercüme edilmiştir. Aynı eser 1995 yılında M.Faruk Bayraktar tarafından “Eğitimin ve Öğretimin Esasları” olarak tercüme edilmiştir. Bu çalışmada M. Faruk Bayraktar’ın tercümesinden faydalanılmıştır.

bahsetmiştir. Üç vuruştan fazlası içinde babasının izni olması gerektiği vurgulamıştır.²⁵²

Aynı şekilde İslâm eğitimcilerinden bir kısmının (Gazali, İbn Sina, İbnul Kayyim el cevziye, İbn Sahnun) uyarılara rağmen yapılan olumsuz davranışlar sözü konusu ise çocuğun ve öğrencinin eğitiminde, sınırları gözetmek kaydıyla dövülebileceğini söyledikleri nakledilmiştir. Bazı İslâm Eğitimcilerinin ise (İbn Haldun, Alaaddin Çelebi, İbrahim Hakkı) fayda vermeyeceğinden dolayı dayanın ceza olarak kullanılmasına karşı çıktıklarından bahsedilmiştir.²⁵³

Bedeni cezalar, kişiyi korkaklığa, yalan söylemeye, ürkek ve güvensiz bir kişiliğe sürüklediğinden dolayı zararlı ve lüzumsuz görülmüştür.²⁵⁴ Tüm bunlara rağmen maddi ceza uygulanmalı diyenler için; kızmadan, bireylerin duyarlılığına ve fitratına dikkat ederek, bilhassa da kız çocuklarının kabalaşmalarına ve hırpalanmasına engel olmak şartıyla, uygulanabileceği söylenilmiştir. Ayrıca sinirli kişilerin dövülmemesi gerektiği gibi tavsiyelerde bulunulmuştur.²⁵⁵

Eğitimde şiddet, sert disiplin anlayışı yerine sevgiyle yaklaşmak olumlu davranış üzerinde daha etkili olmaktadır.²⁵⁶ Böylece toplumda şiddet yanlısı değil sevgi ve merhamet odaklı nesiller yetişmiş olur.

Netice itibariyle fiziksel bir ceza olan dayak konusunda bazı durumlarda izin verenler ve karşı çıkanlar bulunmaktadır. Genel olarak da dövme bir ceza disiplini olarak tercih edilmek istenmemekte, son çare olarak ıslah etmek amaçlı kullanılması tavsiye edilmektedir.

2.1.2.2.2. Manevi Ceza

Manevi olarak kişilerin duygu dünyasına ve vicdan melekesine ulaşarak olumsuz davranışlarının karşılıksız kalmadığını onlara yaşatmaktır. Manevi cezadan kasıt çocuk ve gençlerin duygu ve düşünceleri üzerinde olumlu etki

²⁵² İbn Sahnun, Eğitim ve Öğretimin Esasları Adabu'l- Muallimin, trc. M. Faruk Bayraktar, 4. Baskı (İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 52-53.

²⁵³ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 87.

²⁵⁴ Kanad, Kısıtlanmış Pedagoji, 73-74.

²⁵⁵ Kanad, Kısıtlanmış Pedagoji, 76.

²⁵⁶ M. Faruk Bayraktar, "Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine", 106.

bırakabilmektir.²⁵⁷ Bu şekilde yaptıklarından pişmanlık duymaları sağlanmalıdır. Mehmet Emin Ay, manevi cezaları sevgi ve ilgiyi azaltmak; tenkit uyarı kınama; azarlama ve hakaret olmak üzere üç grupta toplamıştır.²⁵⁸ Burada bu başlıklar altında manevi ceza türlerinden bahsedilecektir.

1. Sevgi ve ilgiyi Azaltmak

Manevi cezalar içinde en hafifi olup, bu ceza türünün amacı olumsuz davranışının olduğu durumda gösterilen sevgi ve ilgiyi azaltarak durumdan hoşnut olunmadığını göstermektir.²⁵⁹ Kişiler yaptığı davranışın hoş karşılanmadığını bu şekilde fark etmelidir.

2. Tenkit Uyarı ve Kınama

Tenkit “eleştirme, eleştiri” anlamına gelmektedir.²⁶⁰ Eleştirme olumlu ve olumsuz iki şekilde olabilir. Ceza anlamında eleştirme olumsuz yönde olmalıdır. Kişinin hatalı davranışlarının eleştirilerek bir daha tekrarlamaması amaçlanmaktadır.

Uyarıda yapılan hatalı davranışa karşı sözlü ya da yazılı olarak “ikaz ve tenbih” söz konusudur.²⁶¹

Kınamak ise “yapılan bir işin kötü olduğu belirtir bir biçimde söz söylemek, ayıplamak, takbih etmek” anlamını içerir.²⁶² Kınamadan amaç, kötü davranışın tekrarlanması durumunda kişilerin cezalandırılacağını kesin bir dille belirtmektir. Mehmet Emin Ay yaptığı araştırma sonucunda aile ortamında tenkit ve uyarının bir ceza olarak uygulanıp kullanıldığını, kınamanın ise neredeyse hiç kullanılmadığını, okullarda ise her üç cezanın da yer aldığını belirtmiştir.²⁶³

3. Azarlama ve Hakaret

Azarlama; Uyarmanın biraz daha ağır bir şekli olup korkutmak ve düşündürmek amaçlı sert bir dil kullanmaktır.²⁶⁴ Manevi cezalar içinde en ağır

²⁵⁷ Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, 78.

²⁵⁸ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 21-23.

²⁵⁹ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 22.

²⁶⁰ TDK Türkçe Sözlük, 10. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 2005), 1952.

²⁶¹ Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, 1122.

²⁶² TDK Türkçe Sözlük, 1155.

²⁶³ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 23.

²⁶⁴ Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, 79.

olanının azarlama ve hakaret olduğu belirtilmiştir.²⁶⁵ Hem azarlama hem de hakaret de kaba ve sert bir dil kullanılması söz konusudur. Azarlama metoduna en son çare olarak başvurulmalı, kişileri rencide edici, onur kırıcı ifadelerden kaçınılmalıdır. Psikolojik olarak bundan etkilenecek hassas insanlar üzerinde ise kullanılmamalıdır.²⁶⁶ Tüm uyarılara ve ikazlara rağmen, haddini aşip iyilikten anlamayan, göz göre göre yanlışında ısrar edenler üzerinde azarlama ve hakaret uygulanabilir.²⁶⁷

Kişilerin cezayla eğitilmesinin ilk başlarda işe yaradığı düşünülse de ilerleyen yıllarda pişmanlıkla sonuçlandığı görülmüştür. Çünkü cezanın ileriki yaşlarda etkisini göstermediği, hem verevi hem de alanı çaresizliğe ve tükenmişliğe sevk ettiği ortaya çıkmıştır.²⁶⁸ Bundan dolayı ceza verilmeden önce bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Verilecek cezanın çocuğun yaşına uygun olması, ilk başta cezalandırmayıp onunla konuşulması, uyarılması, hatanın kaynağını öğrenip onunla ilgili yanlışın ortadan kaldırılması bunlar arasındadır. Ceza verilmesini ortadan kaldıran en önemli faktörün bilgi vermek olduğu belirtilmiştir. İstenilmeyen davranışın ne olduğu ve neden yasaklandığı konusunda kişilerin gerekli bilgiyi önceden öğrenmiş olması vurgulanmış olup cezayı ortadan kaldırmak için bazı çözümler önerilmiştir. Bunların seviyeye uygun açık bilgilendirme, çocuğa yedi yaşına kadar ceza vermemek, pişmanlık söz konusu ise cezada acele etmemek yani başlamaktır. Yine de cezanın verilmesi gerektiğinde bunun daha çok manevi olması; sevdiği şeylerden mahrum edilmesi ve şahsının değil davranışını kınanması şeklinde olmalıdır.²⁶⁹

Yani cezalandırmadan önce yanlış davranışın düzeltilmesi için tüm yolların denenmiş olması gerekir.²⁷⁰ Tüm ikaz ve uyarılara rağmen yanlışın devamı söz konusu ise ceza yöntemine başvurulabilir. Aynı şekilde istenmeyen davranışı engellemek için ceza vermeden önce davranışı terk etmesi için örnek olmak ve önleyici açıklamalarda bulunmak engellenemediği takdirde söz ile tepki vermek

²⁶⁵ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 23.

²⁶⁶ Mehmet Emin Ay, Ailede ve Okulda Din Eğitimi, 7. Baskı (İstanbul: TFM yayıncılık, ts.), 115.

²⁶⁷ Ahmet Önkal, Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu, 25. Baskı (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2016), 221-222.

²⁶⁸ Adem Güneş, Kişilik Gelişiminde Cezasız Eğitim, 1. Baskı (İstanbul: Timaş yayınları, 2017) , 16-18.

²⁶⁹ Vehbi Vakkasoğlu, Sevgi Merkezli Çocuk Eğitimi, 15. Baskı (İstanbul: Nesil Yayınları,2011), 126.

²⁷⁰ Bilali, Davetçi Eğitimi ve Ahlakı, 124-125

gerektiği belirtilir. Bunlara rağmen kötü davranışın gerçekleşmesi söz konusu ise sonuçlarını gösterip pişman olması sağlanmalı ve davranışın sonuçları ona yaşatılmalıdır.²⁷¹

Ceza gelişigüzel uygulanmamalı amacına hizmet etmelidir. Bir kimsenin bilmeyerek yaptığı bir davranıştan dolayı dövülmesi, insanlar içinde aşağılanması, akılcı bir davranış olmayıp etrafına zarar veren, öfkeli, saldırgan, korkak bir kişinin topluma kazandırılması demektir.²⁷² Etkili bir anne baba eğitimi sayesinde çocuklara hiçbir ceza türüyle ceza verilmesine gerek kalmaksızın sorumluluklarını bilen, bilinçli, ailesinin ihtiyaçlarını göz önünde tutan bireylerin yetiştirilmesi sağlanabilir.²⁷³ Bu yüzden öncelikle anne ve babaların ödül ve ceza eğitimi konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Gerek ailede, gerek okulda hatta hayatın tüm aşamasında yerinde ve zamanında kullanılmayan ödül ve cezalar zulm sebebidir. Disiplini sağlamaya çalışan anne baba ve eğitimcilerin orantısız kullandıkları ödül ve cezalar çocuklar ve gençler için tehlike oluşturmakta, onları şiddet ve kaba kuvvete itebilmektedir. Bu sebeple de ödül ve ceza eğitimi, öncelikle kullanılış amacına hizmet etmelidir.

Bir İslâm Eğitimsi olan İbn Cema'a'nın eğitim anlayışında yer alan cezalandırma yollarından şu şekilde bahsedilmiştir.

— Öğrenci şâyet sınıf ortamında herkesin içinde olumsuz davranışı gerçekleştiriyorsa, öncelikle şahsına hitap edilmeden ima ile uyarılması gerekir.

— Çirkin davranıştan vazgeçmeme durumunda, öğretmen yanına çağırıp davranışının yanlış olduğunu sessizce söylemelidir, idraki kuvvetli olan öğrenciye işaret etmek de yeterlidir.

— Bu durumda da kötü davranış terkedilmiyorsa alelade ve sert bir şekilde yarılması gerekir.

²⁷¹ Dodurgalı, Ailede Din Eğitimi, 101.

²⁷² Çetinkaya, Ruhsal Açından Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk, 160.

²⁷³ Thomos Gordon, Etkili Anne Baba Eğitimi, trc. Dilek Tekin- Nazlı Özkan, 11. Baskı (İstanbul: Profil Yayıncılık,2015), 21.

— Kötü davranışın diğer öğrenciler tarafından örnek alınması söz konusu ise öğrenciye dersten uzaklaşma cezası verilebileceği gibi gerekirse ilgi de kesilebilir.²⁷⁴

Mehmet Emin Ay da İslâm eğitimcilerinin görüşlerinden yola çıkarak cezalandırmayla ilgili verilen mesajları şu şekilde özetlemiştir.

— Öncelikle bilgi verilmeli, iyi ve kötünün ne olduğu açıklanmalıdır.

— İyi davranışlarından dolayı takdir edilmeli, kötü davranış söz konusu ise başkaları üzerinden temsil getirilerek kötü davranış belirtilmelidir.

— Hemen cezalandırılmamalı, kötü davranış tekrar ediyorsa insanların olmadığı yerde uyarılmalıdır, azarlanmamalıdır.

— Gizli yapılan şeylere fırsat verilmemeli, yanlış davranış üzerindeki ısrarı yok edilmeye çalışılmalıdır.²⁷⁵

Bunlara ek olarak ceza verirken kişinin ruh ve beden yapısı göz önünde bulundurulmalı herkese aynı ceza uygulanmamalıdır.²⁷⁶ Yani eğitimde birey faktörü göz önünde tutulmalıdır. Her öğrencinin fiziksel özellikleri ve psikolojik yapısı aynı değildir. Dolayısıyla verilen cezanın uyandıracığı etki de aynı olmaz. Burada en göz alıcı noktalardan biriside H.Fikret Kanad'ın da belirttiği gibi en iyi ceza çocuğun ruhuna etki eden ceza olmalıdır.²⁷⁷ Dolayısıyla etkisi önceden kestirilemediği için ceza verilirken bilinçli bir şekilde hareket etmek gerekir.²⁷⁸

İbn Haldun da eğitimde şiddet gibi ağır cezalar kullanılmasının özellikle küçük çocuklar için zararlı olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde eziyet altında yetişen bir öğrencinin de korkaklığa, yalancılığa ve aldatmaya yöneleceğini, zamanla bunları alışkanlık haline dönüştüreceğini, yeteneklerini ve iyi huylarını da kaybedeceğini ifade etmiştir.²⁷⁹

İnsan davranışlarının eğitiminde ceza, bir disiplin yöntemi şeklinde son çare olarak kullanılmaktadır. Ancak bu durumda da fiziksel ve şiddet içeren, insan

²⁷⁴ M. Faruk Bayraktar, İbn Cema' dan Öğretmen Ve Öğrencilere Öğütler, 4. Baskı (İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 46-47.

²⁷⁵ Ay, Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza, 87.

²⁷⁶ M. Faruk Bayraktar, İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, 227.

²⁷⁷ Kanad, Kısaltılmış Pedagoji, 79.

²⁷⁸ Doğan Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, 6. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 159.

²⁷⁹ İbn Haldun, Mukaddime II, Hazırlayan Süleyman Uludağ, 2. Baskı (İstanbul: Dergah Yayınları, 1991), 1300.

psikolojisinde yaralar açacak ve kişinin yaşantısını zedeleyecek uygulamalardan kaçınılması tavsiye edilmektedir. Ceza vermeden önce bilgi verilmesi yani doğrunun ve yanlışın ne olduğunun anlatılıp, kötü fiillerden uzak durulmasını tavsiye edilmesi konunun önem arzeden kısmını oluşturmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise cezanın tüm çarelerin tükendiği zaman uygulanmasıdır.

2.2. Cennet Tasvirleri ve Ödül Eğitimi

Cennetin kendisi varlığı itibariyle bir ödüldür. Bu mükâfat diyarını Yüce Allah, kullarının hoşuna gideceği her türlü cismani ve manevi lezzetlerle donatmıştır. Cennet tasvirleri ve cennet nimetlerinin ne olduğu hakkında bir önceki bölümde bahsedilmiştir. Bu bölümde anlatılmak istenen ise Kur'ân-ı Kerim'de cennet tasvirlerinde yer alan maddi manevi ödüllendirme metodudur. Ödülün maddi ve manevi boyutu üzerinde durulacak ve bir eğitim metodu olarak değerlendirilecektir.

2.2.1. Maddi Ödüller

Cismani yani maddi ödüller denildiğinde giyim kuşam, yeme içme, barınma, eşya gibi özellikler zihnimizde canlanır. Kur'ân-ı Kerim'de cennet tasvirleri anlatılırken bu mükâfatlara sıkça yer verilmiştir. Yüce Allah insanı, onu güzel davranışlara yönlendirecek her yönden hoşuna gidecek ödüller sunarak terbiye etmektedir. Bu ödüllerden bir kısmı da cismanidir. Cennet nimetleri bölümünde bunların ne olduğundan genel anlamda bahsedilmiştir. Burada düşünülmesi gereken bu ödüllerin davranışa yönlendirmedeki önemidir. İnsanlar, kendisine ve ailesine rahat bir hayat sunmak için dünyada çalışıp çabalar. Dünya nimetlerinden faydalanmak için emek harcar. Yüce Allah hem dünyada hem de âhirette mü'min kullarına güzel davranışlarını karşılığı olarak her türlü nimeti vaad etmekte, onları ödüllendireceğini bildirmektedir. Bu durum bir âyette "Erkek ve kadından her kim inanmış olarak yararlı bir iş yaparsa, onu (dünyada) hoş bir hayatla yaşatırız (daima huzur içinde olur, halinden memnun olur âhirette ise) onların ücretini yaptıklarının en güzeliyle veririz." (en-Nahl 16/97) şeklinde yer almıştır. Bu âyette hem dünyada hem de âhirette verilen ödüllendirme söz konusudur. Başka bir âyette ise "Hiç şüphesiz muttakiler, cennetlerde ve nimet içindedirler Rablerinin verdikleriyle 'sevinçli ve mutludurlar'. Rableri, kendilerini 'çılğınca yanan cehennem'in' azabından korumuştur. "Yaptıklarınızdan dolayı afiyetle yiyin ve için." Özenle dizilmiş tahtlar

üzerinde yaslanmışlardır. Ve biz onları iri ceylan gözlü hurilerle evlendirmişiz.” (et-Tûr 52/17-20) Buyrulmaktadır. Bu âyetlerde; başlı başına cehennem azabından korunmuş olmak dahi bir nimet iken onların ayrıca cennette zihinlerden geçen en güzel zevk ve eğlenceye tabi olduklarını göstermektedir.²⁸⁰

Benzer şekilde cennettekilerin durumu; cismani nimetlerle birlikte mutlu bir hayat sürmeleri, cennet ehlinin keyifli manzaraları âyetlerde şu şekilde yer almıştır: “Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise güvenli bir yeredirler. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar. İşte böyle. Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir. Orada, güven içinde olarak her türlü meyveyi isterler. Orada, ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar. Allah onları cehennem azabından korumuştur. Bunlar, Rabbinden bir lütf olarak verilmiştir. İşte bu büyük başarıdır.” (ed-Duhân 44/51-57) Cennetteki bu nimetler, dünyadakiler gibi zarar ve ziyana uğramamakta bilakis azalma, tükenme, kuruma, çürüme gibi afetlerden uzak olmaktadır.²⁸¹

Görüldüğü gibi cennet tasvirlerinde yer alan âyetlerde, dünyada bütün bir ömrünü kimseye muhtaç olmadan yaşamak amacıyla çalışıp çabalayan insana, onu sevindirecek her türlü fiziksel ihtiyaçlarını giderecek ödüllerin vaadi söz konusudur. İnsanın hayallerini süsleyen her türlü maddi imkânın, cennete hiçbir zahmet çekilmeksizin kendilerine verileceğinden bahsedilmesi elbette kişileri dünyada iyi işler yapmaya ve ödülü verene layık olmaya yönlendirmektedir. İnsan yaratılışı gereği cismani lezzetlere ihtiyaç duymakta ve onları elde etmekten mutlu olmaktadır. Cennet tasvirlerinde de bu ödüller sıkça vurgulanmış, kişi için cezbedici olması sağlanmıştır.

2.2.2. Manevi Ödüller

İnsanın ruhuna etki eden, ona mutluluk ve sevinç yaşatan manevi olan değerlerlerdir. Bu değerler; sevgi, saygı, değerli hissetmek, ilgi görmek, övülmek, her türlü sıkıntıdan uzak; meşakkatsiz, huzurla dolu bir ortam içinde bulunmak olarak düşünülebilir. Kur'ân-ı Kerim'de iyi davranışlarının karşılığında verilen manevi ödüller âhret yurdunda, cennet tasvirlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu

²⁸⁰ Kutup, Fi zilali'l Kur'ân, 14:99.

²⁸¹ Mehmed Vehbi, Büyük Kur'an Tefsiri Hülasat'ül Beyan fî Tefsir'il Kur'ân, 4. Baskı (İstanbul: Üçdal Neşriyat, ts.),4:1980.

ödüllerin hesaptan önce iyi davranışa yönlendirmeyi ve doğru davranışı gerçekleştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Hesap sonrasında ise manevi tatmin devam etmekte cennet ehli çeşitli nimetlerle ödüllendirilmektedir. Bu amaçla bu bölümde cennet tasvirlerinde bahsedilen manevi ödüllerin mahiyeti ve iyi davranışa yönlendirmedeki etkisi üzerinde durulacaktır. Bu manevi ödüller belli başlıklar altında anlatılacaktır.

2.2.2.1. Sevgi ve Değer Vermek

İnsan fitratı gereği sevmek ve sevilme ister. Kendini, ailesini, malını, dünyayı sever. Bu sevginin zirvesini ise Allah'a ve Resulüne olan sevgi oluşturmaktadır. Bu amaçla kişi her eylemini Allah'ın rızasını kazanmak için sarf eder.²⁸² Kur'ân-ı Kerim'de "De ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaret, hoşunuza giden evler sizce Allah'tan, Peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın buyruğu gelene kadar bekleyin. Allah fasık kimseleri doğru yola erdirmez." (et-Tevbe 9/24) buyrulmaktadır. Yani hiçbir sevginin Allah sevgisinin önüne geçirilmemesi istenmektedir. İnsan yaratılışı gereği anne, baba, çocuk, akraba ve mal sevgisine sahiptir; bu sevgi normaldir. Fakat hiçbir sevgi, Allah ve Peygamber sevgisinden üstün olmamalıdır²⁸³ Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'de inananların en çok Allah'ı sevdikleri vurgulanır. (el-Bakara 2/165)

Allah'ın sevgisini kazanmak ise sevgilerin en büyüğüdür. Yüce Allah'ın "çok tevbe edenleri" (el-Bakara 2/222), "sabredenleri" (Âl-i İmrân 3/146), "iyi davrananları" (Âl-i İmrân 3/148), "kendisine dayanıp güvenenleri" (Âl-i İmrân 3/159), "iyilik edenleri" (el-Mâide 5/13), "âdil olanları" (el-Mâide 5/42), "(haksızlıktan) sakınanları" (et-Tevbe 9/4), "çok temizlenenleri" (et-Tevbe 9/108) sevdiği âyetlerde yer almıştır. Allah'ın sevdiği kullardan olmak en büyük mükâfatlardandır. Çünkü Allah Teâla sevdiği kullarını hoş bir çağrıyla cennetine davet etmektedir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de "Ey huzur içinde olan can! O, senden sen de O'ndan hoşnut olarak Rabbine dön. Ey can iyi kullarım arasına gir. Cennetime gir." (el-Fecr 89/ 27-30) buyurmaktadır. Yüce Allah sevdiği davranışların

²⁸² Muhammed Oman Necati, Kur'ân ve Psikoloji, trc. Hayati Aydın 4. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları, 2017) 68.

²⁸³ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 4:47.

ne olduğunu bildirmiştir. Onun sevgisini, hoşnutluğunu ve rızasını kazanmak isteyen bu fiilleri yerine getirmeye çalışır. Bu sebeple de nihai amacı Allah sevgisi olan kişi hem dünyada hem de âhirette mutluluk, güzellik, huzur ve sevince kavuşur.²⁸⁴

Allah sevgisi mü'minin bütün davranışlarını ve hareketlerinin etkileyen onu isyandan uzak tutan, mutluluğa ulaştıran temel güçtür.²⁸⁵ Sevgi bir yaptırımdır. Allah'ı seven kişi onun emirlerine itaat etmeye yasaklarından ise sakınmaya çalışır. Bu davranışları da onları ilahi saadete götürür. Kısacası, sevgiyle eğitilmeyecek hiçbir şey yoktur.

2.2.2.2. Güven Ortamı Sunmak

Güven, inanmanın doğal bir sonucu olarak onun ahlaki karşılığını oluşturmaktadır.²⁸⁶ Güven içerisinde korkudan emin olarak yaşamak herkesin arzudur. İnsanlar bu dünya da çeşitli sıkıntılarla karşılaşır, imtihan olurlar. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de "Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz, sabredenleri müjdele." (el-Bakara 2/155) şeklinde yer almıştır. Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah, sâlih kullarını her türlü tehlikeden uzak güvenli bir yerde ağırlayacağını haber vermektedir. Cennet tasvirlerinde vurgulanan konulardan birisi de güven içerisinde geçen bir yaşamdır. Kur'ân-ı Kerim'de "Muttakilere gelince; muhakkak onlar, güvenli bir makamdadırlar." (ed-Duhân 44/51) ifadesi yer alır. Güvenli makam; içinde zahmet olmayan, korku, endişe, kaygı, tehlike gibi acizliklere mahal bırakmayan bir yerdir.²⁸⁷ Bir mekânı güzelleştiren şeylerden biri, korku duyulacak her türlü şeylerin bulunmamasına ve içinde gezilip görülecek yerlerin olmasına bağlanmıştır.²⁸⁸

İnsanlar bazen birbirlerine dahi güvenememekte; dostlarından, arkadaşlarından, akrabalarından kısacası kendi cinslerinden ve yaratılmış diğer varlıklardan gelecek zararlardan kendilerini koruyamamaktadır. Bu acizlik onu sonsuza dek yaşayacağı güvenli bir hayat arzusuna yöneltir. Bir âyette "Bizim

²⁸⁴ Necati, Kur'ân ve Psikoloji, 76.

²⁸⁵ Muhammed Osman Necati, Hadis ve Psikoloji, trc. Mustafa Işık, 3. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları 2016) 66.

²⁸⁶ Mustafa İslâmoğlu, Kur'ân Sûrelerinin Kimliği, 11. Baskı (İstanbul, Akaba Vakfı Yayınları,2011), 406.

²⁸⁷ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, 5: 311

²⁸⁸ Râzî, Mefatihul-Çayb,27:254.

katımızda sizi (bize) yaklaştıracak olan ne mallarınız, ne de evlatlarınızdır; ancak iman edip sâlih amellerde bulunanlar başka. İşte onlar; onlar için yaptıklarına karşılık olmak üzere kat kat mükâfat vardır ve onlar yüksek köşklerinde güven içindedirler.” (Sebe’ 34/37) buyrulmuştur. İman edip, sâlih amel işleyenlerin endişe, korku, eziyet, tehdit gibi her çeşit korkudan emin olarak, güven içinde yaşadıkları âyette anlatılmıştır.²⁸⁹ Allah Teâlâ yalnızca kendisine dayanılıp güvenilmesini istemekte (el-Ahzâb 33/3; et-Teğabun 64/13); iyilikle gelenleri ödüllendireceğini, onların güven ve huzur içinde olacaklarını (en-Neml 27/89) bildirmektedir. Kendisine güvenenleri sadece âhirette değil dünyada iken de mükâfatlandırıldığını âyetlerde bildirmiştir. Burada kıyamet gününde Allah’ın huzuruna iyilikle gelenlerin fazlasıyla karşılığını alacağı, güven içinde olup korkmayacakları vurgulanmıştır.²⁹⁰ Dolayısıyla her türlü tehlikeden uzak güvenli bir hayatın cennet tasvirlerinde vaad edilmesi, insanları Allah’ın rızasını kazanmaya ve güzel davranışlar sergilemeye yönlendirecektir.

2.2.2.3. Ümit Vermek

İnsanlar kimi zaman bilerek ya da bilmeyerek günah işlemekte, hatalara düşebilmektedir. İnananlara, cennet nimetleriyle ümit verilmesi onları sorumluluklarını bilen, Allah’ın emirlerine itaat eden, iyiliklere yönelen bir yapıya bürünmesini sağlamaktadır.²⁹¹ Yüce Allah mü’min kullarını cennetle ödüllendireceği vaat ederek O’nun rahmetinden ümit kesilmemesini istemektedir. Kur’ân-ı Kerim’de “De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (ez-Zümer 39/53) buyrulmaktadır. Ümit insanın ruhunu canlı tutar. Onun güzel davranışlara yönelmesinde aktif rol oynar. Yaptığı yanlışların Allah tarafından bağışlanabileceğini bilmesi sebebiyle kişi ümidini kaybetmez. Elbette bu hatanın tekrarına ve ısrarına neden olmaktan ziyade pişmanlığı ve tövbeye yönlendiren bir ümittir. Yani hem bağışlanacağını ummalı aynı zaman da Allah’ın azabından korkmalıdır. Bir âyeti kerime de “Allah’ın âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr edenler -işte onlar- benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azap vardır.” (el-Ankebût 29/23) buyrulmuştur. Bu âyette inkârcıların,

²⁸⁹ İbn Kesîr, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, trc. Bekir Karlığa-Bederettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları 1990), 12/6663.

²⁹⁰ Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, 6: 390.

²⁹¹ Necati, Kur’ân ve Psikoloji, 147.

inkârları sebebiyle Allah'ın rahmetini ummadıkları ve azabı hak ettikleri görülmektedir. Benzer şekilde Kur'ân'da Allah'ın rahmetinden kâfirler ve sapıklardan başkasının ümit kesmeyeceği belirtilmiştir. (Yûsuf 12/87; el-Hicr 15/56)

Yüce Allah “Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızaktan (Allah için) gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler. Çünkü Allah onlara mükâfatlarını tam tamına verecek, üstelik lütfundan onlara fazlasını da ihsan edecektir. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir.” (Fâtır 35/29-30) Buyurmuştur. Allah'ın lütfu neticesinde yaptıklarına karşılık olarak karlı bir alışverişin, garantili bir kazancın, bol mukâfatlı bir hayatın ümit edilebileceği bu âyetlerde belirtilmiştir.²⁹² Dolayısıyla Allah'ın azabında korkarak ve rahmetinden ümit kesmeden, güzel davranışlarının karşılığını alacağı ümidiyle yaşamak insana huzur verir ve yol gösterir.

2.2.2.4. Müjdelemek

Müjde; sevindiren, mükâfatlı, hayırlı, her türlü güzel haberleri içine alan bir kelime olup, Allah'ın müjdelediği kimselerden olmak en büyük en kıymetli ödüllerden biridir.²⁹³

Yüce Allah “Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.” Buyurmuştur. (el-İsrâ 17/9) Kur'ân-ı Kerim'in amaçlarından birisini de sâlih amellerde bulunan mü'minleri, âhirette karşılık olarak cennetle müjdelemek oluşturmaktadır.²⁹⁴

Yüce Allah bir âyette de “İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar Allah'a inanmış ve O'na karşı gelmekten sakınmışlardır. Dünya hayatında da, ahirette de müjde onlarıdır. Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. Bu büyük başarıdır.” (Yunus 10/62-64) buyurmuştur. Allah'a imanın arkasından emirlerine uyanlara, dünya ve âhîret müjdesi verilmektedir. Bu müjdeleme etkisi itibariyle dünya ve âhîrette kişinin yüzünü güldürecek, onu sevindirecek haber olarak değerlendirilmiştir.²⁹⁵ Bu müjdelemeden amaç iman

²⁹² Kutup, Fi Zilalil Kur'ân, 12: 213.

²⁹³ Zuhaylî, Tefsirül Münir, 6: 195-196.

²⁹⁴ Zuhaylî, Tefsirül Münir, 8: 26,27.

²⁹⁵ Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 17:131-133

etmeye ve sâlih amel işlemeye teşviktir.²⁹⁶ Bu şekilde Yüce Allah ödüllendireceğinin müjdesini vererek kullarını güzel davranışlara yönlendirmektedir. Bu durum olumlu davranışların gerçekleşmesi için yönlendirici bir etki oluşturmaktadır. Çünkü sonu ödül olan bir vaad söz konusudur.

Bir başka âyette ise “Tâğüt'a kulluk etmekten kaçınıp, Allah'a yönelenlere müjde vardır. Kullarımı müjdele” (ez-Zümer 39/17) denilmiştir. Tağütun Allah dışında tapılan varlıklar, şeytan yada azgın kâfir olabileceği söylenilmiştir. Bu sebeple bunlara uymayıp Allah’a kul olmayı tercih edenlere “müjdeler olsun” denilmektedir.²⁹⁷ Müjdeden amaç yalnız Allah’ı Rab kabul edenlerin dünya ve âhirette çeşitli hayırlara layık görülmesidir. Bu hayırlar dünyada methedilmek, âhirette ise kabir, sırat, cennet olmak üzere her merhalede melekler tarafından karşılanmak ve hak ettikleri müjdelerin onlara sunulmasıdır.²⁹⁸ Netice itibariyle görülmektedir ki Allah’ın emirlerine itaat edip, yasaklarından uzak duranlara müjdeli haberler verilmekte, onlar için büyük mükâfatlar olduğu bildirilmektedir.

2.2.2.5. Sonsuz Huzur içinde yaşamak

Kur’ân-ı Kerim’de birçok âyette cennete vaad edilen hayatın sonsuz olduğu anlatılır. Cennetteki hayatın ebedî olduğu konusunda İslâm âlimlerinin görüş birliği içinde olduğu belirtilmiştir.²⁹⁹

Cennette ebedîliğinin belirtilmesindeki amaç; nimetlerin geçici olmadığını insanlara hatırlatılarak, güzel davranışlarındaki istikrarın devam etmesini sağlamaktır.³⁰⁰ Sonsuz olan bu hayat bütün yönleriyle tüm sıkıntı ve acizliklerden uzak olduğu müddetçe tam anlamıyla bir ödüle dönüşmektedir. Aksinin ise nimetten çok külfet olacağı belirtilmiştir.³⁰¹ Dolayısıyla şayet cennette hayat belli bir müddet olsaydı bu ödül pek de cazip gelmeyebilirdi. Bu durum da insanlar, Allah’ın emirlerine itaat noktasında istikrarlı olmak istemezlerdi. Nitekim Kur’ân verilen rızıkların tükenmeyeceği bizlere haber vermektedir. (Sâd 38/54)

²⁹⁶ Zuhaylî, Tefsirül Münir, 6: 195.

²⁹⁷ Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, 7: 539.

²⁹⁸ Vehbi, Büyük Kur’ân Tefsiri Hulâsat’ül Beyân fi Tefsîr’il Kur’ân 12: 4860.

²⁹⁹ Kaysıcı, Kur’ân-ı Kerim’de Mükâfat ve Ceza, 307.

³⁰⁰ Kaysıcı, Kur’ân-ı Kerim’de Mükâfat ve Ceza, 126.

³⁰¹ Hayati Aydın, Kur’ân’da Psikolojik İkna, 118.

Benzer şekilde Kur'ân-ı Kerim'de "Orada kendilerine hiç bir zahmet ve meşakkat dokunmaz, oradan hiç çıkarılmazlar." (el-Hicr 15/48) buyrulmaktadır. Nimetin en iyisi devamı olanıdır, cennet ise kemali olan zevali olmayan bir yer olduğu için bu âyetin, cennette hayatın ebedî olduğunu ve oradan hiç kimsenin çıkarılmayacağını müjdelediği, belirtilmiştir.³⁰²

Yüce Allah "Yüzleri ağaranlar ise artık Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır." (Âl-i İmrân 3/107) buyurmuştur. Bu âyeti kerime de yüzleri ağaranların, yani o gün sevinç içinde olanların cennette ebedî kalacakları anlatılmak istenmiştir.³⁰³ Başka bir âyette ise "Mutlu olanlar ise cennettedirler. Rabbinin dilemesi hariç gökler ve yer durdukça orada ebedî kalacaklardır. Kesintisi olmayan bir ihsan içinde olacaklardır." (Hûd 11/108) ifadesi yer alır. Cennet hayatının ebedî olduğu gösteren âyetlerden biridir. Âyette geçen "gökler ve yer durdukça" ifadesinden gayenin benzetme anlamında olup ebedîliği kast ettiği söylenmiştir.³⁰⁴ Çünkü Arapların bir şeyin sürekliliğini anlatmak için "gökler ve yer durdukça bu şey vardır." tabirini kullandıklarından bahsedilir. Bununla beraber bu ifadenin gerçek anlamında âhiretin göğü ve yeri olabileceği ya da manevi olarak düzenin değişmesi anlamına gelebileceğini, yine de en iyisini Allah'ın bileceği belirtilmiştir.³⁰⁵ Cennetin ebedî olmaması endişe ve tasaya neden olabilir.³⁰⁶ Belli bir müddet rahat bir hayat yaşayıp bunun bir sonu olduğunu düşünen insan daha sonra ne olacağı konusunda kaygılanır. Kendilerine mükâfat olarak sunulan çeşit çeşit nimetlerin tükenecek olmasından korkar ve bundan maddi ve manevi olarak tatmin olmaz. Dolayısıyla cennette sonsuza dek huzur içinde yaşayacağını bilmesi elbette kişileri iyi davranışlara ve güzel ahlaklı olmaya yönlendirir.

2.2.2.6. Davranışın Karşılığının Verilmesi

Dünyada iken kendisinden istenilen güzel davranışları ve sorumlulukları yerine getiren kimselere âhirette vaad edilen ödüllerin verildiği Kur'ân-ı Kerim'de görülmektedir.

³⁰² Vehbi, Büyük Kur'an Tefsiri Hulâsat'ül Beyân fî Tefsîr'il Kur'ân, 7:2752.

³⁰³ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 2:89.

³⁰⁴ Arslan, Büyük Kur'ân Tefsiri (Hulâsatü't-Tefasir), 8:141.

³⁰⁵ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 4:331-332.

³⁰⁶ Vehbi, Büyük Kur'an Tefsiri Hulâsat'ül Beyân fî Tefsîr'il Kur'ân, 7:2752.

Cennet kapıları açıldığında bekçilerin cennet ehlini gıpta ile karşılaması âyette şu şekilde tasvir edilmiştir: “Rab’lerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevkolunurlar. Nihâyet oraya varıp da kapıları açılınca cennet bekçileri “Selam olsun sizlere, ne mutlu size! Haydi, ebedîyyen kalmak üzere, giriniz oraya!” derler.”(ez-Zümer 39/73) Cennet ehli ise ödülünü almanın sevincini âyetin devamında şu şekilde dile getirmiştir: “Onlar şöyle karşılık verirler: “Hamd-ü senalar olsun o Allah’a ki sözünde durdu ve dilediğimiz yerinde oturacağımız şekilde bizi cennete yerleştirdi. Çalışanların mükâfatları ne güzelmiş!” (ez-Zümer 39/74) Âyetlerde bekçilerin adeta “hoş geldiniz” şeklindeki nazik bir hitapla cennet ehlini karşıladıkları görülmekte olup, cennet ehlinin de durumdan memnuniyetlerini Allah’a hamdu senalar getirerek dile getirmeleri söz konusudur.³⁰⁷ Cennet ehlinin güzel amellerinin karşılığını almış olmaktan dolayı “çalışanların mükâfatı ne güzelmiş” şeklinde duygularını ifade etmeleri, kalplerin huzur bulması ve tatmin olması olarak düşünülebilir.

Allah’a karşı gelmekten sakınanların güzel davranışlarının karşılığını almaları Kur’ân-ı Kerim’de şu şekilde yer almıştır: “Doğrusu, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, Rablerinin kendilerine verdiği almış olarak bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. Çünkü onlar, bundan önce iyi davrananlardı.” (ez-Zâriyât 51/15-16) Âyetin devamı ise bu ödüle layık görülme sebeplerini anlatır: “Onlar, geceleri az uyuyanlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma dilerlerdi. Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı, onu verirlerdi.” (ez-Zâriyât 51/17-19)

Kur’ân-ı Kerim’de “Kitabı sağından verilen; "Alın, kitabımı okuyun, doğrusu bir hesaplaşma ile karşılaşacağımı umuyordum" der. Artık o, meyveleri sarkmış, yüksek bir bahçede, hoş bir yaşayış içindedir. Onlara şöyle denir: "Geçmiş günlerde, peşinen işlediklerinize karşılık afiyetle yiyiniz içiniz." (el-Hâkka 69/19-24) buyrulmuştur. Kendini dünyada iken hesaba hazırlamış kimsenin, amel defteri sağ tarafından verildiğinde yaşadığı tarif edilmez mutluluğunu, defterini herkese göstererek ilan etmesi söz konusudur. Onlara yaptıkları iyiliklere karşılık âhirette yiyip içmeleri söylenilmiştir.³⁰⁸ Cennet ehli güzel davranışlarının karşılığında şeref konuğu olarak ağırlandığıdır. “ O gün, cennetliklerin, kalacakları yer daha hayırlı,

³⁰⁷ Kutup, Fi Zilalil Kur’ân, 12: 482-483.

³⁰⁸ Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, 10: 44-45.

dinlenecekleri yer daha güzeldir.” (el-Furkan 25/24) Âyetinde de görüldüğü gibi cehennem hayatıyla kıyaslandığında cennet ehlinin güzel, sabit bir makamda, hoş bir hayat içerisinde istirahat etmektedirler.³⁰⁹

Tüm bu müjdelere rağmen imandan sonra inkârın gelmesi ödülü ortadan kaldırmaktadır.

Yüce Allah insanın hüsranda olduğunu, iman edip sâlih amel işleyenlerin, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin bundan müstesna olduğunu haber vermektedir. (el-Asr 103/2-3) İmanın olmaması ise en büyük hüsrana sebebidir. Allah’ı inkâr edenlerin cehennem ehli olduğundan bir önceki bölümde bahsedilmiştir. Burada daha acı bir durum olan imanla şereflendikten sonra küfre yönelenlerin acı akıbetinden bahsedilecektir. Kur’ân-ı Kerim’de Yüce Allah “Kalbi imanla dolu olarak mutmain iken, dini inkâr etmeye mecbur bırakılıp da yalnız dilleriyle inkâr sözünü söyleyenler hariç, kim imanından sonra Allah’ı inkâr ederek gönlünü inkâra açar, göğsüne küfrü yerleştirirse, onlara Allah tarafından bir gazap, hem de müthiş bir azap vardır.” (en-Nahl 16/106) buyurmaktadır. Allah’a inandığı halde inancından dönerek inkâra yönelip, küfrü tercih edenlerin Allah’ın azabına ve gazabına uğrayacakları âyette haber verilmiştir. Bu durum kalbinde iman olduğu hale zorla dinden döndürülmeye çalışılan, dili ile inkâr etmeye mecbur bırakılan kişileri kapsamamaktadır.

Bir başka âyette ise “Kendilerine kesin ve açık deliller gelmiş ve Resulün hak peygamber olduğuna şahadet etmiş iken, imanlarından sonra küfre sapan bir topluluğu hiç Allah hidâyete erdirir mi? Yok, yok! Allah, zalimler guruhunu cennete giden yola koymaz, emellerine kavuşturmaz.” (Âl-i İmrân 3/86) buyrulmuştur. İman ettikten sonra ellerine geçen fırsatı değerlendirmeyip tekrardan küfür bataklığına düşenlerin cezaya layık oldukları âyette belirtilmiştir.³¹⁰ Yüce Allah “İmanlarından sonra küfre sapanların, sonra inkârda daha da ileri gidenlerin tövbeleri asla kabul edilmez. İşte asıl sapıklar bunlardır.” (Âl-i İmrân 3/90) buyurmuştur. Burada ise farklı bir grup olan imandan sonra inkâr eden birde inkârlarını ileri boyuta taşıyan kimselerden bahsedilmiştir. Âyetin devamında bu kimselerin kâfir olarak ölmeleri

³⁰⁹ Zuhaylî, Tefsirul Münir, 10: 45.

³¹⁰ Kutup, Fi Zilalil Kur’ân, 2:346.

durumunda dünya dolusu altını azaptan kurtulmak için fidye verseler dahi kabul olunmayacağı ifade edilmiştir. (Âl-i İmrân 3/91)

Kur'ân-ı Kerim'de bahsedilen bir diğer kimseler ise imandan sonra inkâr edip, sonra tekrar iman edip sonra da tekrardan inkâr edenlerin halidir. Bunların durumu da âyette şu şekilde yer almıştır: “Onlar ki iman ettikten sonra inkâr ettiler. Sonra tekrar iman edip sonra inkâr ettiler. Sonra da inkârlarını artırdılar... İşte onları Allah ne affeder, ne de doğru yola çıkarır.”(en-Nisâ 4/137) Bunların kalbine iman yerleşmemiş imanla küfür arasında bocalayıp küfürde sebat kılan kimseler olduğu belirtilmiş olup, burada karakterize edilen tipin ise nifak örneği olduğu belirtilmiştir.³¹¹ Ayrıca küfürden sonra gelen imanın onu yok edeceği yani onun için bir kurtuluş olduğu fakat; imandan sonra tekrar gelen küfrün ise bir cinâyet, korkunç bir sapıklık olduğu ifade edilir.³¹² Bu âyette bahsedilen tip iman-inkâr-iman-inkâr şeklinde oluşan inkârda karar kılıp bunu da daha da artıran ciddiyeti ve samimiyeti olmayan insanlardır. Dolayısıyla bu tip insanlar ellerine geçen fırsatı tepeledikleri için âhiret hayatında mükâfattan yoksun kalmaktadırlar.

2.3. Cehennem Tasvirleri ve Ceza Eğitimi

Yüce Allah dünya hayatında insanlara vahiy ile doğru yolu göstermiş emir ve yasakları konusunda ilahi kitaplar göndererek gerekli bilgilendirmeyi yapmıştır. Bir âyette “Allah, bir milleti doğru yola erıştirdikten sonra, sakınacakları şeyleri onlara açıklamadıkça, sapıklığa düşürmez. Allah şüphesiz her şeyi bilir.” (et-Tevbe 9/115) buyrulmaktadır. Yani Allah Teâla'nın bir şeyin iyiliği ya da kötülüğü konusunda bilgi vermeden kimseyi sorumlu tutmayacağı belirtilmiştir.³¹³ Selim aklı ve iradesi insanı sorumlu bir varlık haline getirmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah “And olsun ki, biz insanoğullarını şerefli kıldık, onların karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık, yaratıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık.” (el-İsrâ 17/70) Buyurarak insana verdiği değeri göstermiştir. Nasıl davranması gerektiği konusunda bilgi sahibi olan insan davranışlarının sonuçları olarak ödül ve cezaya tabi tutulmuştur. Kötü davranışta bulunmaması için cehennem

³¹¹ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 2: 384.

³¹² Kutup, Fi Zilalil Kur'ân, 3: 497.

³¹³ Vehbi, Büyük Kur'ân Tefsiri Hulâsat'ül Beyân fi Tefsîr'il Kur'ân, 4. Baskı (İstanbul: Üçdal Neşriyat,ts.), 6: 2136.

azabının olduğu konusunda uyarılmış ve korkutulmuştur. Her türlü bilgi ve uyarıya rağmen kötü davranışın gerçekleşmesi ise cezayı hak kılmaktadır.

Cehennemde ceza azaptır. Azabın hem bedene hem de ruha etki özelliğinden dolayı maddi ve manevi yönü bulunmaktadır.³¹⁴ Bu bölümde cehennem tasvirlerinde yer alan cezalandırmanın maddi ve manevi yönleri üzerinde durulacaktır.

2.3.1. Maddi Ceza

Kişinin vücuduna etki eden ve fiziksel olarak acı çekmesine neden olan cezalardır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de "O gün onların ateş üzerinde azap görecekleri gündür." (ez-Zâriyât 51/13) buyurmaktadır. Bu ayette ateşle cezalandırma söz konusudur. Cezanın şiddetinin ve süresini anlatan âyetlerden biri de "Âyetlerimizi inkâr edenleri yarın cehenneme sokacağız. Derileri kızarıp yandıkça, yerine taze deri yaratacağız, ta ki cezaları olan azabı iyice tatsınlar." (en-Nisâ 4/56) şeklindedir. Acının yenilenen derilerle devam etmesi; azabın sürekli olarak hissedilmesi anlamına gelmektedir.³¹⁵ Bu durum aynı zamanda insan bedeninin azabı bizzat tatması demektir. Konuyla ilgili bir başka âyette "Ateş onların yüzlerini yalar, dişleri sırtıp kalır." (el-Mü'minûn 23/104) şeklindedir. Cehennem ehlinin azap çekerken dört özelliği bulunduğu belirtilir. Bunlar aldanmış olmaları, ateşte ebedî olarak kalmaları, ateşin etlerine ve derilerine ulaşip onu yiyip bitirmesi ve sonunda pişmiş kelle gibi yüzlerinde azap işaretlerinin görülüyor olarak kalmalarıdır.³¹⁶

Cehennem tasvirlerinden yola çıkılarak cismani cezaların dondurucu soğuk, ateş, zincirler, demir topuzlar, kaynar su, ateşten kıyafetler, katran, dikenli yiyecekler olduğu görülür.³¹⁷

Sonuç olarak denilebilir ki nasıl cennette emsalsiz mükâfatlar varsa cehennemde de maddi, manevi ceza bulunmaktadır. Cezalandırmada acıma söz konusu olmamakta, böylece yapılan kötülükler karşılıksız kalmamaktadır.

³¹⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "azap", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 4: 302.

³¹⁵ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 2: 303.

³¹⁶ Zuhaylî, Tefsirü'l-Münir, 9: 358-359.

³¹⁷ Yavuz, "Azap", 303.

2.3.2. Manevi Ceza

Cezanın bir türü de manevi olarak insanı huzursuz eden onun acı ve ızdırap çekmesine sebep olan ruhun zarar gördüğü şeylerdir. Cehennem tasvirlerinde anlatılan cezalar öncelikle kötü davranışı önlemeye yöneliktir. Bu zararlı davranışın gerçekleşmesi ve tekrarında ısrar söz konusu ise dengiyle verilen cezalar söz konusudur. Bu cezalar şunlardır:

2.3.2.1. Allah'ın Sevgisinden Mahrumiyet, Gazabına Uğramak

Kur'ân-ı Kerim'e bakıldığı zaman “küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi” (el-Bakara 2/276), “kâfirleri”(Âl-i İmrân 3/32; er-Rûm 30/45), “zalimleri” (Âl-i İmrân 3/140), “kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi” (en-Nisâ 4/36), “hainliği meslek edinmiş günahkârları” (en-Nisâ 4/107), “bozguncuları” (el-Mâide 5/64; el-Kasas 28/77), “israf edenleri” (el-Enâm 6/141), “haddi aşanları” (el-A'râf 7/55), “hainleri” (el-Enfâl 8/58), “büyüklik taslayanları” (en-Nahl 16/23), “hain ve nankör olan herkesi” (el-Hac 22/38), “şımarıkları” (el-Kasas 28/76) Allah'ın sevmediği görülmektedir.

Allah'ın sevgisinden mahrum kalmak manevi bir azaptır. Bundan daha kötüsü ise Allah'ın gazabına uğramaktır. Bununla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de “Allah katında bundan daha kötü bir karşılığın bulunduğunu size haber vereyim mi?” de, Allah kime lanet ve gazab ederse, kimlerden maymunlar, domuzlar ve şeytana kullar kılsa, işte onlar yeri en kötü ve doğru yoldan en çok sapmış olanlardır.” (el-Mâide 5/60) buyrulmaktadır. Allah'ın bir kimseyi lanetlemesi; onu rahmetinden kovup uzaklaştırması anlamında yorumlanırken “Allah'ın gazabı” ise o kimseden ebedîyyen razı olmaması şeklinde açıklanmıştır.³¹⁸ Ayette Allah'ın gazabını ve lanetini üzerlerine çekenlerin domuz ve maymunlara çevrilmesinden bahsedilmektedir. Allah'tan başkasına tapınmaları sebebiyle, bu çirkin ve iğrenç hareketlerinden dolayı böylelerinin doğru yoldan sapmış kimseler olduğu, yerlerinin ise cehennem oluşu vurgulanır.³¹⁹ Başka bir âyette ise “Onlardan çoğunun kâfirleri velî edindiklerini görürsün. Bu iş -ki onu bizzat kendileri yapmış ve üzerlerine Allah'ın hışmını çekmişlerdir- ne kötü bir davranıştır! Onlar cehennem azabında devamlı

³¹⁸ Zuhaylî, Tefsirül Münir, 3: 507.

³¹⁹ Zuhaylî, Tefsirül Münir, 3: 508.

kalacaklardır. Eğer Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilen vahye imanları olsaydı, kâfirleri velî edinmezlerdi. Fakat onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.”(el-Mâide 5/80-81) buyrulmuştur. Allah'ın indirdiğine uymayıp, kâfirleri dost edinenler, çirkin, iğrenç davranışlarından dolayı kıyamete kadar süren Allah'ın gazabını üzerlerine çekmişlerdir. Bu davranışın âhirette ise kötü karşılığı, azabı bulunmaktadır.³²⁰ Yüce Allah'ın gazabının sonucunu azap oluşturmaktadır.³²¹

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan âyetlerden birisi de Ve Allah hakkındaki kötü zan besleyen münafık erkeklerle münafık kadınlara, müşrik erkeklerle müşrik kadınlara azab etsin. Kötülük onların başlarına dönsün. Allah; onlara gazabetmiş, la'netlemiş ve cehennemi kendileri için hazırlamıştır. (el-Fetih 48/6) şeklindedir. Âyette geçen Allah'ın onlara gazaplanması; ağır ve tehditkâr bir azap ifadesini içermektedir.³²²

Bir kimsenin sevgisinden mahrum kalmak manevi bir cezalandırma şeklidir. Çünkü bu onun gözünden düşmenin bir işaretidir. Hele ki de onu öfkelenmek ise daha şiddetli bir karşılı ifade etmektedir. Yüce Allah'ın hoşuna gitmeyen davranışları sergileyenler de Allah'ın hiddetini ve gazabını üzerlerine çekmekte, bu davranışlarının da karşılıksız kalmayacağı âyetlerde görülmektedir.

2.3.2.2.Uyarma/İkaz

İslâm eğitiminin iki temel kaynağı olan, Allah'ın kelamı Kur'ân-ı Kerim ve Hz Peygamber'in sözlerine baktığımız zaman öncelikle güzel nasihatle, sözle uyarmanın temel prensip olduğunu görürüz. Hz Peygamber'in tatlı dille insanları uyardığı, bununda olumlu sonuçlar verdiği âyette şu şekilde yer almıştır: “...Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın şüphesiz çevrenden dağılır giderlerdi...” (Âl-i İmrân 3/159) Bir hadiste de Hz Ayşe'den rivâyetle Hz. Peygamber: “ Ya Ayşe Şüphesiz ki Allah Rafik'tir (kullarına karşı lütufkârdır). Rıfkı (sözde işte nazikliği, yumuşak huyluluğu) sever. Şiddete (sertlik ve kabalığa) karşı vermediği, (hatta) ondan başkalarına da vermediği şeyleri rıfka verir.”³²³ Buyurmuştur. Hz Musa'nın da firavunu güzel bir sözle, yumuşak bir huyla uyarması istenilmiştir. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de “Gidin. Firavun'a, zira o iyice azdı. Ona tatlı, yumuşak bir tarzda

³²⁰ Arslan, Büyük Kur'ân Tefsir, 4: 337.

³²¹ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 3:42.

³²² Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 28/84.

³²³ Sahîh-i Muslim ve Tercemesi, 8:59.

hitab edin. Olur ki aklını başına alır, yahut hiç değilse biraz çekinir.” Şeklinde yer almıştır. (Tâ-hâ 20/43-44) Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır atasözünün de insanlara güzel davranış kazandırmadaki önemi toplumca bilinen bir gerçektir. Bir âyeti kerimede de “Sen insanları Allah yoluna hikmetle, güzel ve makul öğütlerle dâvet et, gerektiği zaman da onlarla en güzel tarzda mücadele et...” (en-Nahl 16/125) buyrulmuştur. Bu âyet insanları eğitmede hikmet ve güzel öğütün önemini ortaya koymaktadır. Nasihat ve öğütte bulunmak eğitimde ceza yolunu kapayan önemli bir adımdır. Bu durum aynı zamanda Kur’ân-ı Kerim’in terbiye metodunu oluşturmaktadır.³²⁴ Çünkü hikmet; basiret sahibi olup kişinin akıl ve kalbine hitap edebilmektir. Kişinin zihin dünyası, içinde bulunduğu şartları da göz önünde tutarak yapılan terbiye metodudur.³²⁵ Güzel öğüt ise karşıdakinin mutluluğunu düşünmek, ona güzel amelleri sevdirmek, sadece mantığına değil duygularına da hitap edebilmektir.³²⁶ Bu sebeple hem akla hem de ruha yönelmek önem arz etmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de Lokman hekimin oğluna yaptığı nasihat ve tavsiyelerde dikkate şayandır. (Lokman 31/13-19)

Ancak bazı durumlarda vardır ki güzel nasihatın ve kibar davranışın fayda vermediği anlardır, burada yöntemin değişmesi gerekir. İyilikten anlamayanların ıslahı cezayla mümkündür. Cezalandırmadan önce uyarmak Yüce Allah’ın sünnetinin gereğidir. Kur’ân-ı Kerim’de “Bununla birlikte hangi memleketi, helak ettikse muhakkak onu uyarıcı (peygamberleri) olmuştur.” (eş-Şuarâ 26/208) buyrulurken uyarılmadan hiçbir toplumun cezalandırılmadığı belirtilmiştir. Bu durum aynı zamanda bu Yüce Allah’ın adl ismi şerifinin bir tezahürüdür.

Kur’ân-ı Kerim’de “Neredeyse cehennem öfkeden patlayacaktır! Her bir grup içine atıldığında, bekçileri onlara sorar: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" (el-Mülk 67/8) şeklinde geçen âyette cehennem ehli sorgulanmaktadır. Bu soruya âyetin devamında kendilerine uyarıcı geldiğini fakat bu uyarıcıları dinlemediklerini, onları yalanladıklarını itiraf ederek cevap vermektedirler. (el-Mülk 67/9-10) Bir başka âyette de “Biz, gelmesi yaklaşmış bir azabı bildirerek sizi uyarıyoruz...”(en-

³²⁴ Bayraktar, İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, 222.

³²⁵ Mevdudi, Tefhimul Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri, 3: 70.

³²⁶ Mevdudi, Tefhimul Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri, 3: 71.

Nebe78/40) buyrulmaktadır. Burada da kâfirlerin gerçekleşmesi kesin olan kıyamet günüyle uyarılması ve korkutulması söz konusudur.³²⁷

Yüce Allah “Hayır hayır (öğüt almazlar). Aya andolsun ki, dönüp gitmekte olan geceye, ağarmakta olan sabaha andolsun ki, O (cehennem), büyük musibetlerden biridir. İnsanlık için, uyarıcıdır. Sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için (uyarıcıdır.)” (el-Müddessir 74/35-36) buyurmuştur. Yüce Allah’ın gücünün ve kudretinin bir nişanesi olarak Aya, geceye ve sabaha yemin edilerek cehennemle insanlar uyarılmaktadır.³²⁸ Ayrıca bu âyetlerde cehennemin hem iyiliğe ve hayra yönelen insanlar için hem de kötülüğe ve şerre yönelen kişiler için bir uyarıcı ve korkutucu yanının bulunduğu bahsedilmiştir.³²⁹ Yine Kur’ân-ı Kerim’de alevler saçan şiddetli bir ateşten bahsedilerek insanlar uyarılmakta ve korkutulmaktadır. (el-Leyl 92/14) Sonuç olarak görülmektedir ki Kuran-ı Kerim’in eğitim metodunda öncelikle güzel öğütlerle insanların uyarılması söz konusudur. Bununla birlikte nasihat işlemeyen insanları Yüce Allah cehennem azabıyla uyarmakta, korkutmaktadır.

2.3.2.3. Kınama, Azarlama

Azarlama; güzel muameleden anlamayanlar, söylenilenleri dikkate almayıp her türlü uyarı ve ikazlara kulak tıkayanlar, haddi aşan kişiler için sert ifadeler kullanmak anlamına gelir.³³⁰ Kur’ân’da bazı davranışlarından dolayı insanlar kınanmakta, onlar için “vay haline, yazıklar olsun, veyl olsun” (el-Bakara 2/79; Meryem 19/37; el Sâd 38/27; et-Tûr 52/11; el-Mutaffifîn 83/1,10; el-Hümeze 104/1) ifadeleri kullanılmaktadır. Aynı şekilde Allah’ın emrine itaat etmediği için şeytanın kınandığı ve kovulduğu (el-A’râf 7/18), şirk koşanların (el-İsrâ 17/22,39) da kınanmış olarak cehenneme gideceğinden bahsedilir.

Yine bazı âyetlerde ise yaptığı yanlışın farkına varıp kendi kendini kınayan kimselerden de bahsedilmiştir. Firavunun hali buna örnektir. Kur’ân’da onun durumundan “Nihâyet onu da ordularını da yakalayıp denize attık, bu sırada kendini kınayıp duruyordu.” (ez-Zâriyât 51/40) şeklinde bahsedilmiştir. Hz. Yunus’un

³²⁷ Zuhaylî. Tefsirul Münir, 15: 338.

³²⁸ Mevdudi, Tefhimul Kur’ân, 6: 523.

³²⁹ Vehbe Zuhaylî, Tefsirul Münir, 15: 228.

³³⁰ Önkâl, Rasulullah’ın İslâm’a Davet Metodu, 221-222.

hatasının farkına varıp pişmanlık duyması, bundan dolayı kendini kınaması da “Yunus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu.” (es-Sâffât 37/142) Âyetinde belirtilmiştir. Yine Kur’ân’da bahçe sahipleri diye bilinen kişilerden bahsedilmektedir. Onların fakirlerin hakkının vermemek için erkenden mahsul toplamaya gittikleri, ancak kendilerine bir ceza olarak bahçelerinin bir afet sonucu yok olduğunu görmeleri Kur’ân’da anlatılmaktadır. (el-Kalem 68/17-20) Bunun sonucunda hatalarının farkına varıp kendilerini kınamaktadırlar: “(Nihâyet) şöyle dediler: Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermiyiz.” (el-Kalem 68/31) Aynı şekilde Allah’a karşı geldiği için pişman olup kendini kınayanların durumu Kur’ân’da şu şekilde yer almıştır: “Rabbime karşı yaptığım bunca kusurdan dolayı yazıklar olsun bana! Yazıklar olsun bana ki ben O’nun diniyle, kitabıyla alay edenler arasında yer aldım!” (ez-Zümer 39/56)

Allah’ın kınamasındansa insanın kendi yaptıklarına pişman olup kendini kınaması, tövbe etmesi daha güzeldir. Ancak bu pişmanlığın ölüm gelip çatmadan önce gerçekleşmesi efdaldır. Çünkü son anda ölüm korkusuyla yapılan tövbelerin kabul olmadığı belirtilmiştir. (en-Nisâ 4/18) Firavunda son anda tövbe etmiş, bu durum “Şimdi mi (iman ettin)! Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.” (Yunus 10/91) diye belirtilmiştir.

Mürselât sûresinde ise on defa “O gün, (hakikatleri) yalan sayanların vay haline!” (el-Mürselât 77/15,19,24,28,34,37,40,45,47,49) buyrulmaktadır. Allah’ın gücünün kudretinin işaretlerini görmelerine rağmen, öldükten sonra dirilmeyi yalanlamaları, yaptıklarının karşılıksız kalacağını zannetmeleri, hesaplarının görülmeyeceğini düşünmelerinde dolayı onlara bu hitapla seslenilmiştir.³³¹ Yalanladıklarıyla yüzleştikleri gün vay onların haline denilerek içinde buldukları durumun kınandığı görülmektedir. Kınama ve azarlama insanlara yaptığı kötü davranışın farkına varıp onun üzerine düşündürmesi ve kendini düzeltmesi açısından uygulanan bir cezadır. Bu şekilde kişilere içinde buldukları çirkin durumun izahı yapılmakta ve bu davranışlarının karşılıksız kalmayacağı haber verilmektedir.

³³¹ Mevdudi, Tefhimul Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri, 6:584-587.

2.3.2.4. Tehdit ve Gözdağı vermek

Tehdit ve gözdağından maksat; suçun işlenmesine engel olmak için ceza vermeden önce gözü korkutmak, gerekirse cezalandıracağını bildirmektir.³³² Kur'ân-ı Kerim'de azgınlaşanlar, Allah'ın emrinin dışında bir yol takip edenler kendilerini yakalayacak azapla tehdit edilmişlerdir. Tüm uyarılara kulak asmayan kendilerine gönderilen Peygamberlerin ikazlarını alaya alan kimselerin, azabın bir an önce getirilmesini istedikleri âyette şu şekilde yer almıştır: "Dediler ki: Ey Nuh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir!"(Hûd 11/32) Benzer şekilde diğer Peygamberlerden de kendilerini tehdit ettikleri azabı bir an önce getirmelerini istedikleri Kur'ân'da görülmektedir. (el-A'râf,7/70,77; el-Enbiyâ 21/38; en-Neml 27/71; Yâsîn 36/48; el-Ahkaf 46/22; el-Mülk 67/25) Hz. Sâlih de kavminden, kendilerine Allah tarafından gönderilen deveye zarar vermemelerini istemekte aksi halde azaba uğrayacaklarını kendilerine haber vermektedir. (Hûd 11/64) Allah'ın koyduğu kuralı çiğneyerek kendilerine yazık eden bu kavme üç gün mühlet verildiği âyette şöyle yer almıştır: "Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)!" Bu söz, yalanlanamayan bir tehdit idi." (Hûd 11/65)

Dünyada iken azapla tehdit edilenlerin yine dünyada azabı şiddetli bir şekilde yaşadıkları da Kur'ân'da görülmektedir. Bu durum "Nitekim, onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı. (el-Ankebût 29/40) âyetinde açık bir şekilde yer almıştır. Âyeti Kerimelerde daha önceki kavimlerin başına gelen azaplar anlatılarak Yüce Allah'ın azabının tezahürlerini gösterilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan gözdağı ifadelerinden biri de "Öyle İse bekle onlarda beklemektedirler." (ed-Duhân 44/59) âyetidir. Burada yalanlayanları bekleyen çok acı, dehşet saçan, korkunç bir akıbetin ifadesi söz konusudur.³³³ Bu âyet temsil yerindeyse adeta bir meydan okuma gibidir. Başka bir âyette ise

³³² Önkal, Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu, 222-223.

³³³ Kutup, Fi zilalil Kur'ân, 13: 254.

“İnanmayanlara de ki: Elinizden geleni yapın, biz de yapacağız. Bekleyin, biz de bekleyeceğiz.” İfadesi yer alır. (Hûd 11/121-122) İman etmeyenlere bir tehdit ifadesidir. Adeta onlara elinizden geleni ardınıza koymayın, yapacağınızı yapın, bizimle ilgili düşündüğünüz son ne ise bekleyin, zira biz de size incek azabı bekleyeceğiz denilmiştir.³³⁴

Görüldüğü gibi Yüce Allah azgınlaşan kimseleri ve kavimleri cezalandıracağı konusunda uyarılmış, dikkate almayanların da dünyada iken azaba uğradıklarından Kur’ân-ı Kerim’de bahsetmiştir. Kimi zamanda bu azap ve tehdit ifadelerinin karşılığı âhiret yurduna bırakılmıştır.

2.3.2.5. Korku ve Endişe

Korku insanın doğasında bulunan bir duygu olup, hareketlerine yön veren önemli bir etkidir. Kur’ân-ı Kerim’de âhiretteki azap şekilleri ve çeşitleri, âyetlerde vurgulanarak insanlar doğru yola iletilmek istenmektedir. Yüce Allah cehennem tasvirlerinde azabının şiddetinden örnekler vererek korku ile cezalandırmaktadır. Bu sebeple kötü amellerinin karşılığının âhirette verileceğini bilmesi insanları, kendine ve davranışlarına çeki düzen vermeye yönlendirir.

Allah’ın azabıyla korkutması; mü’minlerin, O’nun emirlerine sarılıp, günah olan şeylerden uzaklaşmalarını sağlayacağı için en faydalı korku çeşidi olarak görülmüştür.³³⁵ İnsanın bilmediği şeyden korkmayacağından hareketle övülmesi gereken korkunun; kişi ile Allah’ın yasakları arasına engel koyan, ona perde olan, onu davranışlarının sonucunu düşündürmeye iten korku olması gerekir.³³⁶ Bu sebeple kişinin günden uzaklaşp Allah’a yaklaşması sağlayan iffet, takva gibi ameller korkunun faziletlerinden sayılmıştır.³³⁷

Kur’ân-ı Kerim’de cehennem ehlinin dünyada iken ateş azabıyla korkutulması söz konusudur. Bir âyette “Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da (öyle) tabakalar var. İşte Allah kullarını bununla korkutuyor. Ey kullarım! Yalnızca benden korkun.” (Ez-Zümer 39/16) buyrulmaktadır. Benzer

³³⁴ Zuhaylî, Tefsirül-Münir, 6: 425

³³⁵ Necati, Hadis ve Psikoloji, 83.

³³⁶ İbn Kayyım El- Cevziyye, Medâricu’s Salikîn Kur’ân’i Tasavvufun Esasları, trc. Ali Ataç v.dğr. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1990), 1: 398.

³³⁷ Gazali, İhyâ-u Ulumi’d-Dîn, 4: 294.

şekilde kâfirlerin kalplerine korku salınacağı ve gidecekleri yerin cehennem olduğu belirtilmiştir.(Âl-i İmrân 3/151) Bir âyeti kerimede ise cennettekilerin konuşmasına yer verilmiş; dünyada iken ilahi azaptan korkup buna göre hareket ettikleri için cehennemde de hücrelere işleyen kavurucu azaptan korunduklarından bahsedilmiştir. (et-Tûr 52/25-27)

Korku, bir cezalandırma şeklidir. Terbiye etmede kullanılan bir eğitim metodudur. Okulda düşük not almaktan korkan bir öğrenci bu durumdan endişe duyar ve derslerine daha çok çalışır. Ya da ailesi tarafından yasaklanan bir davranışı yapan bir çocuk, bundan dolayı ceza alacağını bildiği sürece korkup vazgeçer. İşte kötü davranışları yüzünden Yüce Allah tarafından cezalandırılacağını bilen bir kişi de Allah'ın azabından korkar ve kendine çeki düzen verir. Allah Teâlâ'nın emirlerine itaat eder, yasaklarından kaçınmaya çalışır.

2.3.2.6. Zaman Tanıma/Mühlet Verme

Zaman tanımak yani mühlet vermek denildiğinde akla gelen ilk manalarından biri; kötü yolda olanların hatalarının farkına varıp tövbe etmeleri için, kendilerini düzeltme adına verilmiş bir fırsat olmasıdır.³³⁸ Bu durum ceza vermeden önce ona bir şans tanımak gibi düşünülebilir. Şayet işledikleri günahlar yüzünden insanlar hemen cezalandırılmış olsa yeryüzünde hiçbir kimsenin kalmayacağı âyette belirtilmiştir. (Fâtır 35/45) Allah Teâlâ günahları yüzünden insanları hemen cezalandırmamakta onlara mühlet vermektedir; ancak inkârcılar için verilen zaman fırsat olmaktan çıkıp günahlarının artmasına neden olmaktadır. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde anlatılmıştır: “İnkâra koşuşanlar sana kaygı vermesin, Onlar Allah'ın dînine asla zarar veremezler. Allah onlara âhirette nasip vermemek istiyor. Onlara büyük bir azap vardır. İmana bedel inkârı tercih edenler Allah'ın dînine hiç bir zarar veremezler ve onlar için gâyet acı bir azap vardır. O kâfirler kendilerine mühlet vermemizin kendileri hakkında hayır olduğunu sanmasınlar. Onlara mühlet vermemiz, günahlarının artması içindir. Onlara zelil ve perişan eden bir azap vardır.” (Âl-i İmrân 3/176-178) Zeki Duman zaman ve imkanın kaçırıldıktan sonra bir daha ele geçmeyeceğinden dolayı çok iyi değerlendirilmesi gereken iki fırsat olduğundan bahseder. Dolayısıyla da inkâr edenler kendilerine tanınan zamanı iyi

³³⁸ Kaysıcı, Kur'ân'da Mükâfat ve Ceza, 214.

değerlendirmedikleri için zaman onların aleyhine işlemektedir.³³⁹ Bu yüzden de onlara tanınan bu mühlet aslında onlar için bir ödül değil aksine azaplarını artırmak için bir cezadır.

Kur'ân-ı Kerim'de buyrulan “De ki: Tehdit edileğediğiniz (azap), yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyar, ben bilmem.” (el-Cinn 72/25) âyetinde ise azabın zamanını sadece Allah'ın belirlediği ve bildiği belirtilmiştir. Başka bir âyette de “Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat bize kavuşmayı beklemeyenleri biz, azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız.” (Yunus 10/11) buyrulmuştur. Şayet onların istediği gibi azap hemen verilseydi imtihan dünyasının bir anlamının kalmayacağı, ilk günah olayından itibaren sonlarının geleceği, bu yüzden de cezalarının âhirete ertelendiği belirtilmiştir.³⁴⁰

Yüce Allah kötü davranışları yüzünden insanları anında cezalandırmamakta onlara zaman tanımaktadır. Bu mühlet kendini düzeltmek isteyenler için bir fırsata dönüşürken, azgınlıkta ısrar edenlerinde azabının artmasına sebep olmaktadır.

2.3.2.7. Pişmanlık, Nefsiyle Hesaplaşma

Dünyada iken inanmadıkları azabın âhirette kendilerine yaşatılması sonucu cehennem ehli pişman olmaktadır. Azapla yüzleşen cehennem ehli acı içinde kıvranmakta, yaptıklarından pişman bir şekilde dünyaya tekrar dönüp iyilerden olmayı arzulamaktadır. Bu durum bir âyette şu şekilde yer almıştır: “Ya da azab gördüğü zaman: Benim için bir kere daha (dünyaya dönme fırsatı) olsaydı da, ihsan edenlerden olsaydım. (diyeceği günden sakının).” (Ez-Zümer 39/58) Şayet bu arzuları gerçek olsa, tekrar Dünyaya dönmüş olsalar yine aynı günahlarına devam edecekleri, onların yalancı oldukları Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmiştir. (el-Enâm 6/28) Benzer şekilde kendisiyle bir hesaplaşma içine girenler, hakikate kulaklarını tıkadıklarını itiraf etmektedirler: "Eğer kulak vermiş veya akletmiş olsaydık, çılgın alevli cehennemlikler içinde olmazdık" derler. (el-Mülk 67/10) İşte cehennem ehli gerçeklerle yüzleştiği zaman pişmanlığı dile getirmekte fakat son pişmanlık fayda vermemektedir.

³³⁹ Duman, Beyanul-Hak, 3: 236.

³⁴⁰ Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Hayreddin Karaman v.dğr. (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 3: 88.

Kur'ân-ı Kerim zamanı geldiğinde zalimlerin acı içindeki kıvranımlarını şu şekilde tasvir etmektedir: “O gün zalim, parmaklarını ısırır “Eyvah!” der, “keşke o Peygamberle birlikte bir yol tutsaydım! Eyvah! Keşke falanı dost edinmeseydim! Vallahi bana gelen öğütten (Kur'ândan) beni o uzaklaştırdı. Zaten şeytan, insanı işte böyle uçuruma sürükleyip sonra da yüzüstü, yalnız bırakır.” (El-Furkan 25/27-29) Âyette geçen zalimin tüm zalimleri kapsadığı gibi özel olarak da Peygamberi memnun etmek için kelime-i şahadet getiren sonra da dinden dönen Ukbe b. Ebi Muayt' hakkında olduğu belirtilmiştir. Buna göre Ebu Muayt daha sonra arkadaşı Übeyy b. Halef'i razı etmek için dinden dönmüştür. Aynı zamanda âyette belirtilen durum, kıyamet gününde Peygambere itaat etmeyip, insan ve cin şeytanlarını dost edinenlerin, üzüntü ve pişmanlıklarını dile getirmeleri hali olarak da görülmüştür.³⁴¹

Cehennem ehlinin yapıklarına pişman olduğu ve manevi bir azap içinde kıvrandıkları ortadadır. Zamanında kulak tıkadıkları hakikatlere şahit olmak, onları geri dönüşü olmayan bir hüsrana ve “keşkeler” içinde sızlanmaya itmiştir.

2.3.2.8. Kötü Davranışın Karşılığını Yaşatma

Allah Teâlâ hesap öncesinde kullarını davranışlarına çeki düzen vermeleri konusunda uyarmakta, yanlış davranışları sebebiyle kınamakta, haddi aşanları ise tehdit ederek korkutmaktadır. Bunlara rağmen yasakladığı davranışların gerçekleşmesi ve tekrarı dünyada ve âhirette azapla muamele olarak karşımıza çıkmaktadır. Âhirette hesap görüldükten sonra kitabı sol tarafından verilen kimse yaptıklarını karşılığını almakta, cezasını çekmektedir. İşte şimdi kendilerinin daha önce uyarıldıkları fakat dikkate almadıkları azabı tatma zamanıdır. Bu durum Kur'ân'da şu şekilde bahsedilmiştir: “Fakat kitabı kendisine solundan verilen kimse: "Kitabım keşke bana verilmeseydi; keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim; bu iş keşke son bulmuş olsaydı; malım bana fayda vermedi; gücüm de kalmadı der. İlgililere şöyle buyrulur: "O'nu alın, bağlayın. Sonra cehenneme yaslayın. Sonra onu boyu yetmiş arşın olan zincire vurun. Çünkü o, yüce Allah'a inanmazdı. Yoksulun yiyeceği ile ilgilenmezdi. Bu sebeple burada bugün onun bir acıyanı yoktur. Günahkârların yiyeceği olan kanlı irinden başka bir yiyeceği de yoktur." (el-Hakkâ 69/25-37) Âyetlerde hesap defterini görüp bununla yüzleşen kimsenin

³⁴¹ Zuhaylî, Tefsirul Münir, 10:46-47.

acınacak durumu tasvir edilmiştir. Bu durum manevi azabın maddi azaptan daha elem verici olduğunu göstermektedir.³⁴²

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan bir başka âyette "Suçluyu yakalayın, cehennemin ortasına sürükleyin, sonra başına azap olarak kaynar su dökün" denir, sonra ona: "Tad bakalım, hani şerefli olan, değerli olan yalnız sendin. İşte bu, şüphelenip durduğunuz şeydir" denir." (Ed-Duhân 44/47-50) buyrulmaktadır. Âyette yer alan "tad bakalım, hani şerefli olan, değerli olan yalnız sendin." ifadesine getirilen izahları Fahreddin er-Râzî şu şekilde belirtmiştir:

-Bu hitap şekli kullanılarak adeta onlara "Aslında sen böyle değilsin" denilmek istenilmiştir. Yani onların değer ve şeref yoksunu olduğu belirtilmiştir.

-Yine bu ifadenin Ebu Cehil'e nispetle onun Hz Peygamber'e " O'nun soyu içinde, benden daha ulu ve şerefli kimse yoktur. Allah'a yemin ederim ki sen ve Rabbin, bana hiçbir şey yapamazsınız." Dediği belirtilmiş olup kast olunan kişi odur.

-Bu ifadeyle kâfirlere adeta siz izzet ve şerefi Allah dışında başka şeylerde arıyordunuz, şimdi içine düştüğünüz duruma bakın denilmektedir.³⁴³

Aslında bu izahların hepsi, cehennem ehlinin içinde bulunduğu durumu; onur ve şereften uzak bedbaht halini ortaya koymaktadır.

Dünyada iken inananlarla dalga geçenlerin, âhirette cezalandırıldıkları anın mü'minlere gösterilmesi ise âyetlerde şu şekilde yer almıştır: "Suçlular, şüphesiz, inanmış olanlara gülerlerdi. Yanlarından geçtikleri zaman da birbirlerine göz kırparlardı. Taraftarlarına vardıklarında bununla eğlenirlerdi. İnananları gördükleri zaman: "Doğrusu bunlar sapık olanlardır" derlerdi. Oysa kendileri, inananlara gözcü olarak gönderilmemişlerdi. Bugün de, inananlar inkârcılara gülerler. Tahtlar üzerinde, inkârcıların yaptıkları şeylerin karşılığının nasıl verildiğini seyrederek." (el-Mutaffifîn 83/29-36) Âyetlerde görüldüğü gibi bir zamanlar alay edip dalga geçtikleri Mü'minler, Allah'ın rahmeti içinde keyif sürerken mücrimlerin yaptıklarının karşılığını aldıklarını izlemektedirler.³⁴⁴ Bütün bunlar göstermektedir ki Allah'ın terazisinde hiçbir davranış karşılıksız kalmamakta, yapılan iyilik de kötülük

³⁴² Râzî, Mefâtihu'l-Ġayb, 30:113.

³⁴³ Râzî, Mefâtihu'l-Ġayb, 27/253.

³⁴⁴ Kutup, Fi Zilal-il Kur'ân, 16: 97.

de er ya da geç karşılığını bulmaktadır. Yüce Allah davranışlarının karşılığı olarak cehennem mutlakla görüleceğini ve nimetlerden hesaba çekinileceğini bizlere haber vermektedir. (et-Tekâsür 102/6-8).

2.3.2.9. Sonsuza Dek Süren Acı ve İstirap

Kur'ân-ı Kerim'de "Doğrusu, yeryüzünde olan bütün şeyler ve onların bir katı daha kâfirlerin olsa da, kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye verseler kabul edilmez. Onlara elem verici azab vardır. Ateşten çıkmak isterler, çıkamazlar. Onlara sürekli azap vardır." (el-Mâide 5/36-37) buyrulmuştur. Küfrün ve şirkin en büyük günah olması sebebiyle bu âyetler kâfirlerin azaptan kurtulmalarının imkânsız olduğu, onların cehennemde sürekli kalacakları manasında yorumlanmıştır.³⁴⁵ Başka bir âyette "Cehennem bekçisine şöyle feryat ederler: Malik! Ne olur, tükendik artık! Rabbin canımızı alsın, bitirsin işimizi!" O da: "Ölüp kurtulmak yok, ebedî kalacaksınız burada" der." (ez-Zuhruf 43/77) ifadesi yer alır. Burada hiç ümit belirtisi olmayan, bir an bile durmayan, sürekli olan bir azabın, dayanılmaz bir acının tasviri söz konusudur.³⁴⁶ İbn Abbas'tan gelen bir rivâyetle Malik'in bin sene durup "Siz böyle kalacaksınız" diyeceği rivâyet edilmiştir. İbn Hatim'de bu rivâyeti, cehennemden çıkış ve kurtuluşun olmadığı şeklinde açıklamıştır.³⁴⁷

Cehennem ehli için mutluluk verici bir haber bulunmamaktadır. Kendilerine elçi olarak, melek gönderilmesini yahut da Allah'ı görmeyi bekleyip, azgınlıkta ileri gidenlerin (el-Furkan 25/21) durumu Kur'ân'da "Gün gelecek, melekleri görecekler; fakat o gün o suçluları sevindirecek hiçbir haber olmayacak ve melekler onlara: "Sevinmek size haram! Haram!" diyecekler."dir. (el-Furkan 25/22) şeklinde yer almıştır. Melekleri ya ölüm anında ya da kıyamet gününde göreceklerinden bahsedilmiş, onlar için sevinçli bir durumun olmadığı tam tersi cehennem ve Allah'ın gazabının müjde olarak sunulması söz konusudur.³⁴⁸

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan bir âyette şu şekildedir: "Âyetlerimizi yalan sayanlara ve onları kabule tenezzül etmeyenlere gök kapıları açılmayacak ve deve

³⁴⁵ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, 2: 521.

³⁴⁶ Kutup, Fi zilalil Kur'ân, 13: 217.

³⁴⁷ İbn Kesîr, Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, 13: 7168.

³⁴⁸ Zuhaylî, Tesirul Münir, 10: 42.

iğne deliğinden geçmedikçe onlar da cennete giremeyeceklerdir. İşte Biz, suçlu kâfirleri böyle cezalandırırız!” (el-A’râf 7/40) Bu âyette cüssesi itibariyle devenin iğnenin deliğinden geçmesi muhal olduğu için onlarında cennete girmelerinin imkânsız olduğu görülmektedir.³⁴⁹ Dolayısıyla kâfirlerin, “yüzde yüz olarak” yani kesinlikle cennete giremeyeceklerinden bahsedilmektedir.³⁵⁰ Anlaşılan odur ki kâfirlerin cennete girmeleri söz konusu olmayıp acı ve ıstırapın ise sürekliliği bulunmaktadır.

Tüm bunlara rağmen Allah’tan bağışlanma dileyerek cezadan kurtulabilmek mümkündür. İslâm dininde yapılan hatalardan, işlenen suçlardan, pişmanlık duyulup Allah’tan af dilendiği müddetçe kurtulabilmek mümkündür. Tövbe etmek ve bağışlanma dilemek; kişinin Allah nezdindeki durumunu düzeltebileceği gibi uhrevî cezasının da kalkmasını sağlayabilmektedir.³⁵¹ Kur’ân-ı Kerim’de iman ettikten sonra tekrardan küfre dönenlerin affolunmayacağı, Allah’ın meleklerin ve tüm insanların lanetine uğrayacakları ve cezalarının hafifletilmeyeceği bildirilmektedir. (Âl-i İmrân 3/86-88) Âyetin devamında ise “Ancak daha sonra tövbe edip nefislerini ıslah edenler, bu hükmün dışındadır. Çünkü Allah gafurdur, rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur).” (Âl-i İmrân 3/89) buyrulmaktadır. İbn Abbas’tan gelen rivâyetle ensardan biri Müslüman olduktan sonra dinden çıkıp tekrar küfre dönmüş, sonra da pişman olup tekrar Müslüman olmak istemiştir. Kavmine de “benim için tövbe var mı?” Peygamber’e sorun dediği belirtilmiştir. Bu âyetin bunun üzerine indiği nakledilmiştir.³⁵² Bu durumda tövbe kapısı her zaman açıktır. İnkârcı bile olsa, tövbe edip İslâm’a dönmesi nihâyetinde ve inancında sebat ettiği müddetçe Yüce Allah affedeceğini bildirmiştir.

³⁴⁹ Vehbi, Büyük Kur’ân Tefsiri Hulâsat’ül Beyân fi Tefsîr’il Kur’ân, 4:1626.

³⁵⁰ Arslan, Büyük Kur’ân Tefsiri (Hulâsatü’t-Tefasir), 5:515.

³⁵¹ Bardakoğlu, “Ceza”, 7: 477.

³⁵² İbn Kesîr, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, 4:1295.

SONUÇ

“Kur’ân’da Cennet Cehennem Tasvirleri Bağlamında Ödül ve Ceza Eğitimi” adlı çalışmamızı yapmamızdaki amacımız, Yüce Allah’ın ödüllendirme ve cezalandırma disiplinini ortaya koymak ve bir eğitim metodu olarak bundan istifade edebilmektir. Bu amaçla öncelikle cennet ve cehennem hayatı üzerinde durduk. Mahiyeti fizikötesi olan cennet ve cehennem insanoğlunun en çok merak ettiği konulardan birisidir. Cennet, sözlükte “bahçe ve gizlilik” manasına gelmekte, cehennemin ise “dibi görünmeyen kuyu” anlamını içermektedir.

Cennet ve cehennemin farklı isimleri bulunmaktadır. Bu isimler, cennet ve cehennem yerine kullanılmıştır. Kimi zamanda bu isimler cennet ve cehennemin bir bölümü olarak ya da niteleme veya mekân vurgusu ifade etmek üzere gelmektedir. Bu isimler muhatabın anlayıcı şekilde dünya boyutundan hareketle analogi yapılarak anlatılmıştır. Cennet nimetleri ve cehennem azabında da bu durumu görebilmek mümkündür. Ayrıca hem nimetlerin hem de azabın kişinin üzerinde fiziksel ve ruhsal etkileri bulunmaktadır.

Cennet, Allah’a iman edip güzel davranışlarda bulunanlara verilen bir ödüldür. İnsanın aklından dahi geçiremeyeceği nimetlerle doludur. Cehennemin ise Allah’a inanmayan ve emirlerine itaatsizlik eden kimselere, kötü davranışlarının karşılığı olarak verilen bir ceza olmakta, azabı ise daha çok ateş ile anlatılmaktadır. Dolayısıyla ödül ve ceza bir karşılık ifade etmektedir.

Çalışmamızın devamında ödül ve ceza eğitiminden amacından ve türlerinden bahsettik. Ödül ve ceza, toplum hayatının devamı için gerekli olan vazgeçilmez bir yaptırımdır. Suçun önlenmesi ve güzel davranışların tekrarını sağlamak amaçlı bu iki disiplin eğitimde ve hukuk gibi diğer alanlarda tercih edilmektedir. Dolayısıyla ödül ve ceza iyiliğin ve kötülüğün karşılıksız kalmadığını gösteren bir terbiye metodu olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca ödül ve cezanın maddi ve manevi yönleri bulunmaktadır. Bildiğimiz gibi insanın yapısı beden ve ruhtan oluşmaktadır. Kur’ân bağlamında baktığımızda insanın ruh-beden yapısı birlikte düşünülerek her ikisini de etkileyecek ödül ve ceza yöntemleri kullanılmıştır. Bu sebeple cennet tasvirlerinde yer alan ödüllerin ve cehennem tasvirlerinde bahsedilen cezaların maddi ve manevi boyutu bulunmaktadır.

Kur'ân'da cennet tasvirlerinde ödülün karşılığı olarak tebşir dediğimiz müjdelemenin, cehennem tasvirlerinde ise cezanın karşılığı olarak inzar dediğimiz uyarma yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla güzel davrananları müjdelemek, onları bir takım maddi ve manevi nimetlerle ödüllendirmek gerekmektedir. Ayrıca kötü davranışta bulunanları öncelikle uymalı, davranış devam ettiği takdirde ise uygun karşılıkla cezalandırmak gerekmektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de müjde ve korku içeren ayetlerin yan yana ya da peş peşe gelmektedir. Cennet ve cehennem tasvirlerinde yer alan müjde ve korku ifadelerinin bu şekilde yer alması ödül ve ceza anlatımının denge ifade ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu tasvirlerde insan fitratının yapısı ve özellikleri ile bütünlük içeren bir anlatım söz konusudur.

Dünyada yaşadığımız sürece var olan ödül ve ceza âhirette de devam etmektedir. Uhrevî âlemde ödülün karşılığı cennet; cezanın karşılığı ise cehennem hayatı oluşturmaktadır. Ödül ve ceza yapılan her türlü davranışının bir karşılığı olarak verilmektedir. Ödül iyi davranışların karşılığında verilmekte ve tekrarının olması amaçlandığında tercih edilmektedir. Ceza ise kötü davranışların karşılığında, ona engel olmak ve ıslah etmek amaçlı kullanılmaktadır. Ödül ve cezanın kişinin hem bedenine hem de ruhuna etki eden özelliği bulunduğu unutulmamalıdır.

Davranışlarının sonucu kişilere mutlaka yaşatılmalıdır. Çünkü Ödül ve ceza bir terbiye metodudur. Cezalandırmadan önce güzel öğüt ve nasihatlerle kişilerin doğruyu görmeleri sağlanmalıdır. Cezalandırmadan önce bilgilendirme ve uyarmak Yüce Allah'ın eğitim metodudur. Ancak iyilik ve güzel sözden anlamayanlar için yöntem değiştirilmeli ve sert muamele uygulanmalıdır. Ayrıca ceza son çare olarak tercih edilmelidir. Her zaman olmasa da çok nadir durumlarda belli şartları gözetmek kaydıyla dayak da maddi bir ceza olarak kullanılabilir.

Ödül de müjdelemek ceza da ise uyarmak ana temadır. Ödüllendirmede denge ve daha fazlası ile karşılık verilmektedir. Bu durum güzel davranışın devamında da etkili olmaktadır. Cezalandırma ise yapılan davranışa dengiyle yapılan bir muamele olup misliyle karşılık verilir. Çünkü cezada fazlasıyla karşılık vermek zulm olarak görülmüştür.

Yüce Allah'ın cezalandırmada acele etmediği görülür. Dolayısıyla cezalandırmadan önce zaman tanımak önemlidir. Şayet ödül ve ceza için bir zaman

tayın edilmiş ise zamanında uygulanmalıdır. Ödül ve ceza amaç değil araçtır. Allah'ın sevgisini ve rızasını kazanmak en büyük ödül iken; gazabına uğramak ve lanetini çekmek de en büyük cezadır.

Kur'ân'ı Kerim'de hem ödüle hemde cezaya yer verilmiştir. Ödülün ve cezanın kaldırılma gerekçeleri anlatılmıştır. İmandan sonra gelen inkâr ödülü ortadan kaldırırken, af dilemek ve bağışlanmak ise cezayı ortadan kaldırabilmektedir. Sonuç olarak hem cezanın hem de ödülün eğitici bir yönü bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBÂKÎ Muhammed Fuad. *El-Mu'cemu'l Müfehres li-Elfazıl Kur'ân'il Kerim*. Kahire: Dârü'l Hadis. 2001.
- ALPER Ömer Mahir. "İtaat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 444. İstanbul: TDV Yayınları. 2010.
- ARSLAN Ali. *Büyük Kur'ân Tefsiri (Hulâsatü't-Tefasir)*. İstanbul: Arslan yayınları. 1990.
- ATEŞ Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. B.y. Yeni Ufuklar Neşriyat, t.s.
- AY Mehmet Emin. *Ailede ve Okulda Din Eğitimi*. 7. Baskı. İstanbul: TFM yayıncılık, ts.
- AY Mehmet Emin. *Din Eğitiminde Mukafat ve Ceza*. 3. Baskı. İstanbul, Düşünce Kitabevi Yayınları. 2005.
- BARDAKOĞLU Ali. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7:473-477. İstanbul, TDV Yayınları. 1993.
- BAYRAKTAR M. Faruk. "Eğitimde disiplin, ceza ve Dayak Üzerine". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. 1. 1994.
- BAYRAKLI Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. 2. Baskı. İstanbul: Bayraklı yayınları. 2007.
- BAYRAKTAR M. Faruk. *İbn Cema'a'dan Öğretmen Ve Öğrencilere Öğütler*. 4. Baskı İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları. 2015.
- BAYRAKTAR M. Faruk. *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*. 11. Baskı. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları. 2018.
- BEBEK Adil. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7:469. İstanbul: TDV Yayınları. 1993.
- BİLALİ Abdülhamid. *Davetçi Eğitimi ve Ahlakı*. Trc. Vahdettin İnce. 3. Baskı. İstanbul: Buruc Yayınları. 2011.

- BİLMEN Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınları. 1964.
- BOZDAĞ Muhammed. *Sevgi Zekası "Yaşama Sevinci"*. 101. Baskı. İstanbul: Yediveren yayınları. 2015.
- BULADI Kerim. *Kulluğun Zirvesi Allah Sevgisi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları. 2015.
- BURSEVİ İsmail Hakkı. *Ruhul Beyan Tefsiri*. Trc. Heyet. 5. Baskı. İstanbul: Damla Yayınevi. ts.
- CANAN İbrahim. *İslâm'da Temel Eğitim Esasları*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları. 1980.
- CANBULAT Mehmet. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB yayınları. 2006
- CÜCELOĞLU Doğan. *İnsan ve Davranışı*. 6. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1996.
- ÇANGA Mahmut. *Kur'ân-ı Kerim Lügati ilavelerle Mu'cemü'l Müfehres*. İstanbul: Timaş Yayınları. 2010.
- ÇELEBİ İlyas. *İslâm'ın İnanç Esasları*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları. 2009.
- ÇETİNKAYA Bünyamin. *Ruhsal Açıdan Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk*. 2. Baskı. Ankara: Pegem A Yayınları. 2007.
- DAĞCI Şamil. *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*. 2. Baskı. Ankara: DİB Yayınları. 1999.
- DELİSER Bilal. *Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. İstanbul: Rağbet Yayınları. 2014.
- DEVELLİOĞLU Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. 13. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları. 1996.
- DODURGALI Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. 3. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları. 2010.
- DOĞAN D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. 6. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları. 1989.
- DUMAN M. Zeki. *Beyanu'l-Hak*. 2. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları. 2008.

- EBU'L AL'A Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*. trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr. 2. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları. 1996.
- EL-A'ZAMÎ M.M. *Vahyedilişinden Derlenişine Kur'ân Tarihi*. Trc. Ömer Türker-Fatih Serenli. 2. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık. 2011.
- EL-HAKİM Suad. *İbnul Arabi Sözlüğü*. Trc. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınevi. 2004.
- ER-RÂZÎ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b El-Hüseyn Fahrüddîn. *Mefâtiहुl Ğayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr. 1981.
- ERZURUMLU İbrahim Hakkı. *Mârifetnâme*. İstanbul: Bedir Yayınevi. 1997.
- ESED Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*. Trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret yayınları. 1999.
- FARÛKÎ İsmail R . *Tevhid*. trc. Dilaver Yardım-Latif Boyacı. 4. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları. 2006
- FAZLUR Rahman . *Ana Konularıyla Kur'ân*. Trc. Alparslan Açıkgenç. 11. Baskı Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 2011
- GAZALÎ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *İhyâ-u Ulumi'd-Dîn*. Trc. Ahmed Serdaroğlu. İstanbul, Bedir Yayınevi. 1973.
- GAZALÎ. *Ecel Kıyamet Ölüm ve Ötesi*. Trc. Ahmet Yılmaz-Mahmut Çoşkun. İstanbul: Merve Yayınları. 2001
- GORDON Thomos. *Etkili Anne Baba Eğitimi*. Trc. Dilek Tekin-Nazlı Özkan. 11. Baskı İstanbul: Profil Yayıncılık. 2015
- GÜNDÜZ Şinasi. *Din ve İnanç sözlüğü*. Ankara: Vadi yayınları. 1998
- GÜNEŞ Adem. *Kişilik Gelişiminde Cezasız Eğitim*. 1. Baskı. İstanbul: Timaş yayınları. 2017
- HANÇERLİOĞLU Orhan. *İslâm İnançları Sözlüğü*. 2. Baskı İstanbul: Remzi kitapevi. 1994
- HARMAN Ömer Faruk. "Cehennem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/225. İstanbul: TDV yayınları. 1993

- İBN HALDUN. *Mukaddime II*. Haz. Süleyman Uludağ, 2. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları. 1991.
- İBN MANZÛR. Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânu'l-Arab*. 3. Baskı Beyrut: Dârus-Sadır. 1994.
- İBN KAYYIM El-Cevziyye. *Medâricu's Salikîn Kur'ân'i Tasavvufun Esasları*. Trc. Ali Ataç v.dğr. İstanbul: İnsan Yayınları. 1990.
- İBN KESÎR Ebu'l Fida İsmail. *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*. Trc. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları. 1989.
- İBN MÂCE Ebu Abdullah Muhammed b. Yezir er-Rebei el- Kazvini. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. Trc. Haydar Hatipoğlu. İstanbul, Kahraman Yayınları. 1983.
- İBN SAHNUN. *Eğitim ve Öğretimin Esasları Adabu'l- Muallimin*, Trc. M. Faruk. Bayraktar, 4. Baskı. İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları. 2014.
- İSLÂMOĞLU Mustafa. *Kur'ân Surelerinin Kimliği*. 11. Baskı. İstanbul, Akabe Vakfı Yayınları. 2011.
- KANAD H. Fikret. *Ailede Çocuk Terbiyesi*. 2. Baskı. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi. 1976.
- KANAD H. Fikret. *Kısaltılmış Pedagoji*. Ankara, Milli Eğitim Basımevi. 1966.
- KARAGÖZ İsmail. *Ayet ve Hadislerin Işığında Sevgi ve Dostluk*. Ankara: DİB Yayınları. 2002.
- KARAMAN Fikret. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB yayınları. 2006.
- KARAMAN Hayreddin. V.dğr. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları. 2007.
- KILAVUZ Ahmet (1997). *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları. 1997.
- KILAVUZ A. Saim. "Cahîm". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7:19. İstanbul: TDV Yayınları. 1993.

- KURTUBÎ. *El-camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları. 1998.
- KUŞEYRÎ Abdulkerim. *Kuşeyri Risalesi*, Trc. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayın Dağıtım. 2009.
- KUTUP Seyyid. *Fi Zilali'l Kur'ân*. Trc. İ. Hakkı Şengüler, v.dğr. İstanbul: Hikmet yayınevi. ts.
- KUTUP Seyyid. *Kur'ân'da Kıyamet Sahneleri (cennet-cehennem)*. Trc. Süleyman Ateş. B.y. Hilal yayınları. ts.
- MÎR Mustansır. *Kur'ânî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*. Trc. Murat Çiftkaya. İstanbul: İnkılap Yayınları. 1996.
- MUKÂTİL B. Süleyman. *El- Eşbâh ve'n Nezâir fi'l Kur'ân'il-Kerim (Kur'ân Terimleri Sözlüğü)*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul, İşaret Yayınları. 2004
- NECATİ Muhammed Osman. *Hadis ve Psikoloji*. Trc. Mustafa Işık. 3. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları. 2016.
- NECATİ Muhammed Osman. *Kur'ân ve Psikoloji*. Trc. Hayati Aydın. 4. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları. 2017.
- OKUMUŞ Bünyamin. *Kur'ân'dan Öğütler II*. 3. Baskı Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2010.
- ÖNKAL Ahmet. *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu*. 25. Baskı. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları. 2016.
- ÖZÇELİK Mustafa. *Bizim Yunus*. 6. Baskı. İstanbul: Nar Yayınları. 2016.
- ÖZERVARLI M. Said . “Fırdevs”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13/123-124. İstanbul: TDV Yayınları. 1996.
- PAÇACI İbrahim. *Dini Kavramlar sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları. 2006.
- SABÛNÎ Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. Trc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz. İstanbul, İz Yayıncılık. ts.
- RÂĞİB el-İsfehâni Hüseyin b. Muhammed. *Müfredâtü Elfâzu'l Kur'ân*. Tahkik: Safvan Adnan Dâvudi. 3. Baskı. Dimeşk: Dârul Kalem. 2002.

- SAHÎH-İ Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*. Trc. Kamil Miras. 4. Baskı Ankara: DİB Yayınları. 1978.
- SAHÎH-İ Müslim ve Tercümesi*. Trc. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: İrfan Yayıncılık. 1988.
- SİBAY Halim Sabit. “Cehennem”. *İslâm Ansiklopedisi*. 3:45. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi. 1997.
- SÜNEN-i Ebû Davûd ve Tercemesi*. Trc. İbrahim Kocaşlı. İstanbul: Milli Gazete Yayınları. 1983.
- SÜNEN-i Tirmizî Tercemesi*. Trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu. İstanbul: Yunus Emre Yayınları. ts.
- ŞAHİN M. Süreyya. “Cennet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 7/374. İstanbul: TDV yayınları. 1993.
- ŞENTÜRK Lütfi. YAZICI Seyfettin. *İslâm İlmihali*. 16. Baskı. Ankara: DİB Yayınları. 2009..
- TDK *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. 10. Baskı, Ankara. 2005.
- TOKSARI Ali. *İslâmi Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları. 1997.
- TOPALOĞLU Bekir. “Cehennem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/227-229. İstanbul: TDV Yayınları. 1993.
- TOPALOĞLU Bekir. “Cennet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/374-377. İstanbul: TDV Yayınları. 1993.
- TÜRÇAN Galip. *Kur’ân’da Âhiret İnancı*. Ankara: Aziz Andaç Yayınları. 2006.
- TÜRKÇE Sözlük* 2. 1. Baskı Ankara: Dil Derneği Yayınları. 1999.
- VAKKASOĞLU Vehbi. *Sevgi Merkezli Çocuk Eğitimi*. 15. Baskı. İstanbul: Nesil Yayınları. 2011.
- VEHBİ Mehmet. *Büyük Kur’ân Tefsiri Hulâsat’ül Beyân fî Tefsîr’il Kur’ân* 4. Baskı. İstanbul: Üçdal Neşriyat. 1967.
- YAVUZ Kemal v.dğr. *Dini terimler sözlüğü*. B.y. Türkiye Gazetesi yayınları. ts.

YAVUZ Ömer Faruk. *Kur'an'da Sembolik Dil*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 2006.

YAVUZ Y. Şevki. "Adn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları. 1988.

YAVUZ Yusuf Şevki. "Azap". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 4:302-303. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. 1991.

YAZIR Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. B.y. Eser Neşriyat. 1979.

YÖRÜKOĞLU Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. 20. Baskı. İstanbul: Özgür Yayınları. 1996.

ZUHAYLÎ Vehbe. *Tefsirü'l-Münir*. trc. Hamdi Arslan v.dğr. 1. Baskı. İstanbul: Bilimevi Yayınları. 2003.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı Soyadı : Habibe Kayacı
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 05.02.1989 Darende

EGİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Erciyes Üniversitesi	2011

İŞ TECRÜBESİ:

Tarih	Kurum	Görev
-------	-------	-------

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce YÖKDİL () ÜDS () TOEFL () EILTS ()